PHILIPPE DELORME

ÎMPĂRĂTESE, REGINE, PRINȚESE

ȘI POVEȘTILE LOR SCANDALOASE

Philippe Delorme, născut în 1960 în apropiere de Paris, este o figură foarte vizibilă în cadrul actualei generaţii de istorici francezi. Deţinător al unui masterat şi al unei diplome de studii aprofundate la Universitatea Paris IV Sorbonne, este un specialist în cercetarea ştiinţifică a diverselor dinastii şi familii regale ale lumii. Strădania sa de a oferi o imagine conformă adevărului istoric asupra destinelor conducătoare se reflectă şi în colaborarea cu revista *Point de Vue*, publicaţie dedicată traseelor de viaţă ale capetelor încoronate. Împletind erudiţia istoricului cu harul scriitoricesc, Philippe Delorme zugrăveşte în cărţile sale figuri importante care au cârmuit în trecut, publicând peste douăzeci de lucrări, printre care se numără o serie de biografii ale unor mari regine ale Franţei: Maria de Medici, Ana de Austria, Maria Antoaneta, Eleonora de Aquitania, Blanca de Castilia şi Isabela de Bavaria. Cele mai cunoscute scrieri ale sale sunt *L'affaire Louis XVII* şi *Louis XVII: la vérité*, în care întreprinde o amănunţită şi revoluţionară cercetare, bazată pe analiză ADN, asupra destinului lui Ludovic XVII. Activitatea susţinută a autorului s-a concretizat în perioada recentă prin apariţia unei biografii nonconformiste a regelui francez Henric IV, intitulată *Henri IV, les réalités d'un mythe* (2010), şi a unei cărţi despre nunţile regale din Marea Britanie, prilejuită de proaspăta cununie religioasă a prinţului William cu prinţesa Catherine (2011).

PHILIPPE DELORME

ÎMPĂRĂTESE, REGINE, PRINȚESE ȘI POVEȘTILE LOR SCANDALOASE

Traducere din franceză de
IRINA NICOLAE

Philippe Delorme
Scandaleuses Princesses

ISBN: 978-973-50-7249-0 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

Cuprins

Prezentare

Se ştie că muza Clio, care în mitologia greacă stăpâneşte tot ceea ce ţine de trecut, aparţinea sexului frumos. Cu toate acestea, nu e mai puţin adevărat că Istoria a fost scrisă cel mai adesea de bărbaţi. Siguri de superioritatea lor şi înfiorător de misogini, astfel de bărbaţi le-au înfierat pe multe suverane şi prinţese. Când guvernau cu hotărâre, erau considerate crude şi neîndurătoare. Când se foloseau de farmecele lor pentru a-şi seduce adversarii şi a-i aduce de partea lor, se spunea că sunt imorale până la pierzanie. Acele trăsături pe care mai toţi cronicarii le considerau a fi virtuţi pentru monarhii de sex bărbătesc – curajul fizic, îndrăzneala, inflexibilitatea, vigoarea erotică – erau stigmatizate atunci când le caracterizau pe regine, ca aducătoare de ruşine şi dezordine, nedemne de adevărata „feminitate“…

Au fost prinţese atipice, care, în ultimele treizeci de secole, au îndrăznit să comită aceleaşi excese ca şi soţii sau taţii lor şi să-şi croiască propriul destin, în vreme ce lumea în care trăiau le obliga pe femei să-şi ducă viaţa în umbra bărbaţilor protectori.

Ne putem întreba totuşi dacă aceste femei au fost întotdeauna atât de vinovate pe cât le-au prezentat contemporanii lor. Să fim oare de acord cu Homer, care afirma despre Clitemnestra că „s-a acoperit însă de o ocară, care o să se împrăştie de acum încolo şi asupra femeilor cinstite“? Trebuie să o vedem pe Messalina numai ca subiect al satirei acide prin care o descrie Iuvenal? Lucrezia Borgia, devenită ducesă de Ferrara, nu a şters oare infamiile ce se petreceau la curtea papei Alexandru VI, tatăl său? Iar dacă Isabelle a Angliei sau Isabela II a Spaniei, care fuseseră măritate împotriva voinţei lor cu prinţi care nu erau atraşi de femei, au avut amanţi, cine ar avea dreptul să le reproşeze? Victime au fost, în felul lor libertin, şi Charlotte de Monaco, Carolina de Brunswick sau Margareta a Marii Britanii. Se va vorbi oare despre acelea care au domnit cu o mână de fier, impunându-şi voinţa în faţa unor soţi slabi, aşa cum au făcut Izabela, Teodora, Fredegonda sau Ecaterina cea Mare a Rusiei? Sau despre acelea – cum au fost Margareta de Valois, Christina a Suediei sau Marie Bonaparte – care, prin inteligenţa lor, s-au situat în categoria spiritelor celor mai înalte ale vremii?

Poveştile pe care vi le oferim nu-şi propun să le reabiliteze pe aceste prinţese înfierate cu stigmatul infamiei de către autorii de odinioară. Dar, mai mult decât stricta veridicitate istorică, ne-a atras legenda lor, zugrăvită în culorile desfrâului şi sângelui, aflată undeva între biografie şi povestea galantă.

I.
CLITEMNESTRA
(secolul al XII-lea î.Hr.)
Criminală şi infidelă

Cu vreo douăsprezece veacuri înainte de era noastră, în zorii civilizaţiei greceşti, Istoria răsare timid din roua aurie a legendei. Ce mai contează dacă războiul troian nu a existat! Sau dacă nu a fost decât o incursiune a unor piraţi pe coastele Asiei Mici. Eroii lui Homer îşi păstrează neştirbită aura de veşnicie. Aheii, ca un singur om, au pornit la luptă ca să o elibereze pe Elena, soţia lui Menelau, răpită de Paris, fiul lui Priam, alegându-l drept conducător pe regele Argosului şi al cetăţii Micene.

Agamemnon este căsătorit chiar cu sora Elenei, Clitemnestra, care va rămâne pentru totdeauna simbolul perfidiei feminine şi întruchiparea tragismului. Iată cum este descrisă în *Odiseea*: „Femeia asta cu suflet negru s-a acoperit însă de o ocară, care o să se împrăştie de acum încolo şi asupra femeilor cinstite.“[1]

Totuşi, merită Clitemnestra atât dispreţ şi acest oprobriu universal? Nu va fi fost oare o simplă victimă a unui blestem pe care nimeni n-ar fi putut să-l frângă? Conform unei tradiţii, mama sa, Leda, fiica regelui Etoliei, nu era alta decât Nemesis, neînduplecata zeiţă a Răzbunării şi a Pedepsei divine. Ca să o seducă, regele zeilor, Zeus, se transformă într-o lebădă. Din această relaţie interzisă au ieşit două ouă divine, din care se vor naşte doi băieţi, Castor şi Polux, şi două fete, Elena şi Clitemnestra.

Crescută la curtea lui Tindar – regele Spartei şi soţul de complezenţă al Ledei –, Clitemnestra va fi dată de soţie lui Tantal II, fiul lui Tieste şi descendent îndepărtat al lui Tantal I, faimosul rege al Lydiei, care fusese condamnat de zei la un supliciu fără sfârşit. Prin această uniune, Clitemnestra intră în familia atrizilor, lovită de un destin cumplit, începând din clipa în care, la un ospăţ, Atreu i-a servit fratelui său Tieste carnea propriilor copii.

Din acest moment, fatalitatea îşi urmează cursa implacabilă. Tantal este asasinat de vărul său Agamemnon, regele din Micene, care-l omoară şi pe copilul dăruit lui de Clitemnestra. Acesteia i se cruţă viaţa, dar numai pentru a fi ulterior constrânsă să devină soţia criminalului. Totuşi, Clitemnestra nu se revoltă. Soarta a adus-o alături de Agamemnon, căruia îi va fi o soaţă fidelă, născându-i patru fete – Electra, Ifigenia, Ifianase şi Crisotemis –, precum şi un băiat, Oreste.

Să se fi rupt oare blestemul atrizilor? Dacă e aşa, răpirea Elenei îl va reînvia. Împreună cu soţul său, Menelau, fratele lui Agamemnon, sora Clitemnestrei domneşte în

Sparta. Până în ziua în care troianul Paris, vrăjit de frumuseţea ei divină, o convinge să fugă împreună cu el. Furioşi, grecii îşi strâng corăbiile în portul Aulis, dar un vânt potrivnic îi împiedică să iasă în larg. Atunci Agamemnon primeşte de la un oracol vestea că zeiţa Artemis, protectoarea locurilor, îi cere să i-o sacrifice pe fiica sa Ifigenia. Ca să o determine să vină de la Micene, regele foloseşte o stratagemă, pretinzând că vrea să o mărite cu înfocatul Ahile, regele mirmidonilor.

Fără nici o bănuială, Clitemnestra o însoţeşte pe biata ei fiică, dar, când înţelege monstruosul plan al lui Agamemnon, îşi varsă tot amarul. În *Ifigenia la Aulis*, Euripide îi atribuie spusele: „Întâi – să-ţi amintesc întâia vătămare – / ţi-am fost nevastă, peste voia mea, silită, / când l-ai ucis pe soţul meu întâiul, pe Tantal / şi pruncul meu, rupându-l sălbatic de la sân, / l-ai sfărâmat de viu pe glie! Fraţii mei, atunci, / gonind pe cai strălucitori, fiii lui Zeus, / te-au înfruntat cu armele. Dar tatăl meu, Tyndar / moşneagul, te-a salvat ca pe un rugător / pitit la el iar tu m-ai luat în patul tău. / M-am lepădat apoi de orice duşmănie / şi am rămas, mărturiseşte, pentru tine / şi pentru casa ta femeia fără pată, / supusă Afroditei cu neprihănire. / Prin grija mea palatul tău s-a-mbelşugat, / Încât aflai doar bucurie înăuntru / Şi-afară numai fericire. Cât de rar / E scris să aibă omul asemenea soţie! / Mai grabnic se-ntâlnesc femei din soiul rău. / Ţi-am dat un fiu, Oreste, după trei copile; / Pe una dintre ele mi-o smulgi fără cruţare. / Răspunde, ce vei spune când vei fi-ntrebat / De ce o pierzi? Să dau răspunsu-n locul tău? / «Ca s-o câştige Menelau pe Elena!» / Frumos! Îţi pierzi fiica pentr-o dezmăţată! / Răscumperi stricăciunea cu preţul cel mai scump!“[2]

Atridul nu vrea să audă nimic. Ifigenia este sacrificată pe altarul lui Artemis – chiar dacă unii autori spun că zeiţa ar fi înlocuit-o cu o căprioară. În sfârşit, corăbiile aheilor pot să pornească spre Răsărit. Clitemnestra nu mai poate simţi altceva decât ură pentru acest soţ pe care nu l-a iubit niciodată şi căruia îi prezice o „întoarcere sumbră“…

Pe timpul absenţei lui, Agamemnon i-a încredinţat treburile celor două state vărului său Egist – un alt fiu al lui Tieste – şi i-a dat însărcinare bătrânului aed Demodocos, poet şi muzicant, să o vegheze pe regină. În *Odiseea*, Nestor, regele Pylosului, povesteşte trădarea lui Egist: „În vreme ce în jurul Troiei noi săvârşeam fapte măreţe, el stătea la adăpost în Argolida şi căuta să momească cu vorba pe nevasta lui Agamemnon. La început Clitemnestra i-a respins mârşăvia şi n-a ascultat decât de cugetul drept şi de cântăreţul lăsat de Agamemnon la plecarea lui în Troia ca să-i păzească cinstea. Dar la urmă, când i-a vrut Dumnezeu pieirea, Egist l-a trimis pe cântăreţ într-o insulă pustie şi l-a lăsat acolo ca să-l mănânce păsările. Apoi, când s-au uitat în voia patimii, a dus-o acasă la el, şi câte buturi n-a mai jertfit pe altarele zeilor, câte odoare de ştofe şi de aur n-a mai închinat el, că a izbutit în ce nici nu visase să izbutească!“

Astfel, Clitemnestra, cedând dorinţei, devine amanta lui Egist. În *Electra* lui Euripide, ea mărturiseşte: „Femeile, trebuie să recunosc, ascultă nebuneşte de simţuri. Dar, având în ea această slăbiciune, când soţul face greşeala de a nu-i lua în seamă aşternutul, nevasta ţine să se poarte la fel ca bărbatul şi îşi câştigă un iubit în altă parte. Şi atunci, învinuirile cad numai asupra noastră iar despre cei ce poartă vina într-adevăr, despre bărbaţi, nu se şopteşte nimic rău.“

Atunci când, după zece ani de lupte, grecii se întorc în patria lor, soarta lui

Agamemnon este pecetluită. Ca pentru a-i reaprinde ura Clitemnestrei, îşi aduce cu el concubina, prinţesa troiană Casandra. În cele mai vechi versiuni ale poemelor epice, regina rămâne inocentă faţă de intriga criminală, urzită de Egist singur. În schimb, Homer o descrie ca pe o complice activă, aşa cum povesteşte fantoma lui Agamemnon:

„Neptun nu m-a răpus pe mare stârnind mânia furtunilor cumplite, nici pe uscat nu m-au lovit duşmanii, ci Egist şi cu blestemata mea soţie mi-au urzit moartea şi ceasul din urmă şi m-a poftit în casa lui, de m-a înjunghiat la masă ca pe o vită în staul. Aşa murii de o moarte ticăloasă, iar în jur mi-au măcelărit şi pe tovarăşi, cum ai tăia purceii cu grămada la nuntă ori la praznicul unui om cu stare şi puternic. [...] Zăceam în sală de-a valma cu urcioarele şi cu mesele pline de morţi într-o baltă de sânge. Am auzit atunci ţipătul sfâşietor al Casandrei, fiica lui Priam, pe care cruda Clitemnestra a ucis-o lângă mine, iar când trăgeam de moarte am ridicat braţul să-mi caut sabia dar ticăloasa s-a dus şi m-a lăsat să mor, fără să-mi fi închis măcar ochii şi gura, că nu-i nici o fiinţă mai haină şi mai îndrăzneaţă decât femeia ce-şi pune în gând fapte groaznice. [...] Femeia asta cu suflet negru s-a acoperit însă de o ocară, care o să se împrăştie de acum încolo şi asupra femeilor cinstite.“

În tragediile clasice, în final, soţia vinovată îi dă ea însăşi lovitura de graţie lui Agamemnon. Îi pregăteşte o haină căreia îi coase gulerul şi mânecile. Ieşind din baie, regele o îmbracă şi se vede prins în cursă, iar Clitemnestra îl loveşte în voie. În prima sa *Orestie*, Eschil o descrie cu securea în mână, acoperită de sângele lui Agamemnon şi al Casandrei, savurându-şi crima:

„De-atâta vreme m-am gândit la încercarea asta! Aşadar a venit răzbunarea victorioasă, până la urmă. Stau neclintită chiar în locul în care am lovit; acum fapta este săvârşită. Nu voi tăgădui, am pus la cale totul, astfel încât feciorul lui Atreu să nu poată fugi din faţa morţii şi nici s-o poată da de-o parte.

Arunc asupra lui o plasă din care nu este scăpare, un năvod pescăresc, un strai de mărire vicleană, şi îl lovesc de două ori; el scoate două urlete, mădularele i se înmoaie, şi când se năruie, lovesc din nou, a treia oară, prinos vărsat lui Zeus cel de sub glie, Mântuitorul morţilor.

Atunci, zăcând, el îşi dă duhul, iar sângele, ţâşnind din rănile străpunse, mă împroaşcă, picături întunecate, nu mai puţin plăcute pentru mine, decât e roua sclipitoare, dar dumnezeiesc, pentru seminţele din muguri.

Acestea-s faptele, cinstiţi bătrâni din Argos; fie că sunt pe placul vostru, fie că nu vă plac, eu tot mă laud pentru ele.“[3]

Comentându-şi fapta de neiertat, Clitemnestra se consideră un instrument al dreptăţii. L-a pedepsit pe ucigaşul Ifigeniei, care fusese sacrificată de un tată nedemn, fără să-şi dea seama că scria un nou capitol al istoriei sângeroase a atrizilor: „… [Agamemnon] care, nepăsător, ca unul ce-şi alege un cap de vită pentru jertfă din belşugul de oi al turmelor sale miţoase, şi-a jertfit-o pe copila lui – rodul preascump al pântecului meu – ca să îmbuneze vânturile Traciei.

Rodului meu, ce mi l-a dăruit, Ifigeniei mele, amarnic jelitei, i-a hărăzit un destin pe care l-a-ndurat apoi şi el, după dreptate.

Să nu se mai poarte măreţ în lumea lui Hades!

Moartea prin sabie l-a doborât pe cel care se cuvenea să plătească pentru fărădelegea lui."

Abilă justificare, care ascunde adevăratele cauze ale dramei. Clitemnestra l-a ucis pe Agamemnon din gelozie, apoi s-a aplecat cu o bucurie aproape erotică asupra cadavrului Casandrei: „Iată-l la pământ pe omul vătămător pentru nevasta lui şi plin de miere pentru Chryseis la Troia.

Şi ea, de-asemenea, captiva, prorociţa şi vânzătoarea semnelor divine, tovarăşa-i de aşternut, iat-o culcată, credincioasă, lângă el precum au împărţit deopotrivă, şi pe mare scândurile navei!

Amândoi au îndurat ceea ce li se cuvenea."

Aceasta pentru că, prin moartea regelui, ea devine liberă pentru Egist. Crima ei pune în umbră adulterul: „… în palatul meu nu se va furişa nici măcar umbra spaimei, atâta vreme cât Egist, la fel ca şi până acum, va sta în preajmă să-mi aprindă focul vetrei şi să mă ajute cu bunăvoinţa sa."

Din acea clipă, Clitemnestra uită de orice măsură. Se căsătoreşte cu Egist, care devine astfel rege. Ca să scape de pumnalul ucigaşilor, moştenitorul legitim, tânărul Oreste, se exilează la unchiul său Strofios, regele Focidei, care-l ia sub ocrotirea lui. Dar regina nu se opreşte aici. Pentru că-l ajutase pe Oreste să fugă, fiica sa Electra este închisă în palat şi acoperită de umilinţă şi de batjocură.

„Egist îşi împlinise gândul şi ucisese pe Agamemnon şi-i supusese poporul. Şapte ani a domnit el peste bogata Micene, dar, în al optulea, Oreste s-a întors din Atena, de a răpus pe vicleanul ucigaş al tatălui său. După măcel el a dat un praznic Argienilor şi a îngropat pe Egist şi pe nelegiuita-i mamă."

În câteva versuri, Homer rezumă aici epilogul lungii istorii a atrizilor. Oreste părăsise în secret curtea lui Strofios, împreună cu Pilade, fidelul său tovarăş. Pitia din Delfi îi prorocise: „Tu singur, fără arme şi fără ostaşi, ci doar / Prin vicleşug, când nici le-ar trece lor prin gând, / Să mi-i ucizi cu mâna ta! Că-aşa e drept!"[4]

Astfel, Oreste intră pe ascuns în Micene, cu complicitatea Electrei, pe care Sofocle o descrie lamentându-se:

„… Vedeţi / Şi voi ce viaţă mai trăiesc când, afundat / În jilţul tatii – jilţ regesc – îl văd pe el, / Pe chiar Egist, în haina tatii-nveşmântat, / Şi prinosind, cu stropi sfinţiţi, pe zei în chiar / Căminu-n care el l-a omorât. Ce chin / Pe mine, vai! – neobrăzării pune vârf – / Când în culcuşul tatii-l văd cu maică-mea, / De-i mai pot spune «mamă» ei, nemernicei / Ibovnice! Ah, îndrăzneşte ea să stea / În aşternut cu-al tatii ucigaş, cu acest / Scârnav! Şi teamă de Erinii nu-i! Ba chiar, / Cum parcă s-ar făli cu fărdelegea ei, / Ea-n fiecare lună, -n ziua-n care-atunci / Pe tata-n chip viclean şi hâd mi l-a ucis, / Mai rânduieşte jocuri, jertfe, prinosiri, / În slava zeilor izbăvitori!…"

La rândul său, Oreste îşi asumă rolul de instrument al fatalităţii. Dar, înainte de a accepta sentinţa destinului, regina blestemată înalţă spre cer o ultimă pledoarie: „Mereu tot spui c-am omorât pe tatăl tău; / Da, eu şi n-o tăgăduiesc! Dar Dike – ea – / Nu eu, l-a osândit la moarte! De-ai avea / Puţină minte, -ai fi şi tu de partea ei. / Dar tatăl tău, pe

care-l tot jeleşti, nu el / Jertfit-a zeilor pe sora ta? Vreun alt / Elin a făptuit aşa ceva? Şi când / Pe lume am adus-o, el – nu eu? – va fi / Simţit durerea facerii? De dragul cui / Şi pentru ce-a jertfit-o? Zi-i! De dragul lor, / Al argienilor? Dar ce drept oare-aveau / Ca să-mi ucidă ei copila? [...] / Nu mă căiesc de ce-am făcut. / Smintită de mă crezi, gândeşte-te mai drept / Tu-ntâi, şi-apoi pe alţii tu să-i dojeneşti!“

Iar Clitemnestrei lui Sofocle îi răspunde ca un ecou eroina lui Euripide: „Dar Agamemnon mi-a amăgit copila, făgăduindu-i că o va mărita cu Ahile, şi a dus-o departe de casă, la Aulis, în preajma navelor împiedicate. Acolo a întins-o pe altar şi i-a secerat Ifigeniei mele obrazul alb. […] Însă el s-a întors aducând o fată bântuită, o menadă, şi i-a făcut loc în aşternutul său, încât eram două soţii silite să trăim sub acelaşi acoperiş.“

Cu toate acestea, Oreste nu se lasă înduplecat: „Spune-mi, te rog, de ce te acoperi de ruşine, împărţind patul cu complicele infam care te-a ajutat să-l înjunghii pe tatăl meu, şi i-ai dăruit copii, îndepărtându-i pe fiii legitimi ai unei uniuni sacre. […] O să mai spui şi acum că-ţi răzbuni fiica? N-ai cum s-o spui fără să-ţi fie ruşine. Cauza unei fiice nu-ţi dădea dreptul să te măriţi cu un duşman.“

Sacrificiul curatei Ifigenia este răscumpărat cu moartea imoralei Clitemnestra. Oreste al lui Eschil proclamă groaznica justificare a matricidului pe care-l săvârşeşte: „Nu mai vorbesc de omorârea lui Egist; fiind un dezmăţat, el şi-a primit pedeapsa cuvenită după lege. Însă femeia care a pus la cale o asemenea blestemăţie împotriva bărbatului său, ale cărui odrasle ea le-a purtat sub brâu în pântec – povară mult prea scumpă, dar apoi vrăjmaşă, precum s-a dovedit – ce ţi se pare că a fost? Murenă sau năpârcă, o făptură ce otrăveşte fără muşcături, doar prin atingere, prin numai îndrăzneala şi sfruntarea sa firească? […] Într-adevăr, pe mama am ucis-o, şi nu fără dreptate, pe ucigaşa părintelui meu, pângărită, pe femeia urâtă de zei... […] Unde se va sfârşi, unde se va stinge mânia năprasnicei Ate?“

---

1. Pasajele din Homer sunt preluate din *Odiseea*, traducere în proză de Eugen Lovinescu, Editura Mondero, Bucureşti, 1995 (n. tr.).

2. Pasajele din Euripide sunt preluate din *Ifigenia la Aulis*, traducere de Alexandru Miran, Editura Univers, Bucureşti, 1975 şi din *Electra*, traducere de Alexandru Miran, Editura Minerva, Bucureşti, 1976 (n. tr.).

3. Pasajele din Eschil sunt preluate din *Orestia – Agamemnon*, traducere de Alexandru Miran, Editura Univers, Bucureşti, 1979 şi din *Orestia – Hoeforele*, traducere de Alexandru Miran, Editura Univers, Bucureşti, 1979 (n. tr.).

4. Pasajele din Sofocle sunt preluate din *Electra*, traducere de George Fotino, BPT, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1965 (n. tr.).

II.
IZABELA
(moartă în 841 î.Hr.)
Idolatră şi blestemată

Biblia povesteşte că evreii conduşi de Moise au fugit din Egipt, unde trăiau în robie, pentru a ajunge în Tărâmul Făgăduit, cu preţul unui lung exod prin deşertul Sinai. În secolul X î.Hr. ei cuceresc pământul Canaanului, din sudul Mării Moarte până în nordul lacului Tiberiadei, de la Mediterana până dincolo de Iordan. Este uns rege tânărul păstor David, care l-a doborât pe uriaşul Goliat. Apoi Ierusalimul, cetatea păcii, devine capitala noului regat.

Lui David îi urmează la tron fiul său Solomon, care domneşte patruzeci de ani cu înţelepciune şi cu mărinimie. Solomon porunceşte construirea unui templu somptuos în care va adăposti chivotul Domnului, simbol al supunerii sale în faţa lui Iahve, unicul Dumnezeu. Cu toate acestea, la moartea lui Solomon, fiul său Roboam – moştenitorul tronului – se dovedeşte, prin intransigenţa sa, incapabil să menţină unitatea poporului evreu. Ruptura se produce în 930 î.Hr., la adunarea de la Sichem. Tribul lui Iuda şi cel al lui Veniamin, credincioase casei lui David şi monoteismului, păstrează Ierusalimul. Celelalte zece triburi rămân unite şi îl aleg pe Ieroboam rege peste Israel, având capitala la Sichem, iar apoi la Samaria.

Această divizare politică se suprapune cu o schismă religioasă. Lipsit de Oraşul Sfânt, noul regat al lui Israel este tot mai mult sedus de religiile neamurilor vecine. Sunt refăcute vechile sanctuare ale lui Betel şi Dan, în care este adorat Viţelul de Aur, adică idolii păgâni. Luptele pentru tron vor dura timp de o jumătate de veac, până la înscăunarea lui Omri, pe la 885 î.Hr. Pentru a-şi consolida puterea, Omri încearcă să obţină sprijinul regelui Etbaal, care domnea peste Tir şi Sidon. Acesta din urmă este un monarh cu o moralitate precară, căci îşi dobândise tronul ucigându-şi predecesorul.

La vremea aceea Fenicia era placa turnantă a comerţului mediteraneean. Civilizaţie temerară, se răspândise până în Cartagina şi până la ţărmurile Oceanului. În această lume a opulenţei, bogăţia şi plăcerile sunt mai importante decât orice consideraţie metafizică. Pentru cei mai fervenţi israeliţi, locuitorii Sidonului nu sunt decât nişte necredincioşi, slujitori ai demonilor Baal (sau Melkart) şi Astarte – corespondenta celestă a lui Baal.

De altfel, nu se traduce Etbaal prin „Baal există“? Acest nume sună ca o declaraţie de credinţă. Acelaşi lucru se poate spune, probabil, şi despre Izabela. Anumiţi exegeţi au explicat că numele ei provine dintr-o rădăcină ebraică ce se traduce prin „stăpânire“ sau

„dominaţie“. Descoperiri arheologice recente – în special un sigiliu – dau de presupus că, în realitate, traducerea numelui Izabela ar fi „Zebul există“, Zebul fiind un alt apelativ al lui Baal. În Evanghelii, Belzebul este sinonim cu Diavolul…

Şi totuşi, regele Omri o alege tocmai pe Izabela drept soţie fiului său, Ahab. Prietenia Sidonului îi va fi într-adevăr foarte folositoare pentru a contracara puterea Siriei, care priveşte lacomă spre hotarele Israelului, după cum se-ntâmplă şi trei mii de ani mai târziu. La urcarea pe tron a lui Ahab, în jurul anului 874 î.Hr., influenţa Izabelei devine hotărâtoare.

În Vechiul Testament titlul de „regină“ este arareori folosit, şi aproape numai pentru suveranele străine, precum fabuloasa regină din Saba care l-a vrăjit pe Solomon ori Estera, căsătorită cu regele Persiei Artaxerxe. Altminteri, soţiile regilor nu apar, în general, decât atunci când se face referire la progeniturile lor. Prezenţa lor are doar rolul de a autentifica genealogia. De exemplu, în Cartea a doua a Regilor, putem citi: „Ioaş era de şapte ani când a fost făcut rege şi a domnit patruzeci de ani în Ierusalim. Pe mama lui o chema Ţibia şi era din Beer-Şeba.“[5]

Trebuie amintit că de la Eva, cea care l-a ispitit pe Adam şi s-a făcut vinovată de izgonirea din rai a celui dintâi cuplu, evreii au motive să fie prudenţi în faţa farmecelor sexului slab! Samson nu va cădea oare în mâinile duşmanilor filisteni tocmai pentru că s-a lăsat sedus – şi tuns în timp ce dormea – de prostituata Dalila? Or, pentru cronicarii Cărţilor Regilor, Izabela nu valorează mai mult decât Dalila: „Căci n-a fost încă nimeni ca Ahab, care să se încumete a săvârşi fapte urâte înaintea ochilor Domnului, la care l-a împins Izabela soţia sa. S-a purtat rău ca un ticălos, urmând după idoli, cum au făcut Amoreii pe care Domnul i-a izgonit de la faţa fiilor lui Israel.“

Într-adevăr, Izabela îl va împinge pe Ahab să aducă jertfă zeităţilor feniciene în cultul cărora fusese crescută, ceea ce constituie un păcat de neiertat! Este de altfel foarte probabil ca în calitate de prinţesă regală, să fi fost ea însăşi mare preoteasă a zeiţei Astarte – protectoare a fertilităţii şi a tuturor plăcerilor. De fapt, Ahab nu-l părăseşte cu totul pe Singurul şi Adevăratul Dumnezeu, dar îl amestecă cu zeii altor culte într-un sincretism religios de-a dreptul abominabil în ochii bine-credincioşilor lui Iahve.

„Şi a săvârşit Ahab, fiul lui Omri, fapte rele înaintea ochilor Domnului, mai mult decât toţi cei ce au fost înaintea lui – se îngrozeşte naratorul biblic. Căci nu i-a fost de ajuns să cadă numai în păcatele lui Ieroboam, fiul lui Nabat; ci dacă şi-a luat de femeie pe Izabela, fiica lui Etbaal, regele Sidonului, a început să slujească lui Baal şi să i se închine. Şi a ridicat pentru Baal un jertfelnic în templul lui Baal, pe care îl zidise în Samaria. A făcut Ahab şi o Aşeră (stâlp din lemn, sfinţit în cinstea zeiţei Astarte), încât Ahab, mai mult decât toţi regii lui Israel, care au fost înaintea lui, a săvârşit fărădelegi, prin care a mâniat pe Domnul Dumnezeul lui Israel şi şi-a pierdut sufletul său.“

Cum reuşeşte Izabela să obţină un asemenea succes? Am văzut mai devreme că terenul era favorabil pentru reapariţia păgânismului. Biblia evocă filtrele magice şi vrăjitoriile Izabelei. Este oare vorba de o vrăjitoare, sau pur şi simplu de o femeie ale cărei farmece naturale l-au sedus pe Ahab? Anumiţi autori pretind că ea se deda unei forme foarte aparte de prostituţie, în cadrul orgiilor sacre, aşa cum o cereau ritualurile antice. Afirmaţiile nu sunt deloc dovedite, iar discreţia textelor sfinte în această privinţă ne lasă

mai degrabă să bănuim contrariul.

De necontestat este însă faptul că fiica regelui Etbaal introduce la Samaria un lux şi nişte moravuri rafinate necunoscute până atunci. Datorită averii părinteşti, regina îşi permite să întreţină „patru sute cincizeci de prooroci ai lui Baal şi cu cei patru sute de prooroci ai Aşerei, care mănâncă la masa Izabelei“. Această „invazie“ sacerdotală declanşează un adevărat război religios. În vreme ce slujitorii zeităţilor Baal şi Astarte sunt triumfători, profeţii lui Iahve – atât călugări, cât şi preoţi – sunt alungaţi şi ucişi fără milă, la porunca Izabelei. Obadia, mai-marele curţii lui Ahab, reuşeşte să ascundă vreo sută dintre ei, cincizeci într-o peşteră şi cincizeci în alta, aprovizionându-i cu pâine şi cu apă.

Atunci se ridică un om al lui Dumnezeu, Ilie din Tesba Galaadului. Personaj la limita dintre istorie şi legendă, acest credincios cutează să-l înfrunte pe Ahab astfel: „Viu este Domnul Dumnezeul lui Israel, înaintea Căruia slujesc eu; în aceşti ani nu va fi nici rouă, nici ploaie decât numai când voi zice eu!“

Acestea fiind spuse, Ilie se ascunde la pârâul Cherit, la est de apa Iordanului. La porunca Domnului, corbii îi aduc acolo hrană dimineaţa şi seara. Când seceta prezisă de Ilie produce secarea pârâului Cherit, profetul este primit de o văduvă milostivă din Sarepta, femeie pe care o hrăneşte în mod miraculos şi pe al cărei fiu îl învie.

Şi astfel se scurg luni şi ani de zile. Blestemul aruncat de Ilie apasă de trei ani asupra regatului lui Israel, bântuit de o foamete cumplită. Ahab se hotărăşte să poruncească să fie căutat şi adus profetul care „va da ploaie pe pământ“. Întors din exil, Ilie nu-şi schimbă spusele. Profetul îi spune regelui: „Nu eu sunt cel ce aduce nenorocire peste Israel; ci tu şi casa tatălui tău, pentru că aţi părăsit poruncile Domnului şi mergeţi după baali.“

Apoi Ilie cere să fie adunaţi pe muntele Carmel cei opt sute cincizeci de profeţi mincinoşi aflaţi în slujba Izabelei. Profetul va face dovada publică a neputinţei lor. El mustră cu mânie pe poporul lui Israel pentru slăbirea credinţei în Dumnezeu: „Până când veţi şchiopăta de amândouă picioarele?“ Ilie decide astfel confruntarea: atât preoţii lui Baal, cât şi el însuşi vor sacrifica un viţel, dar nu vor aprinde rugul. Apoi profeţii păgâni să invoce numele zeului lor, pentru ca acesta să aprindă focul! O zi întreagă se vor fi străduit în zadar, după care Ilie a început să râdă de ei, zicând: „Strigaţi mai tare, căci doar [Baal] este dumnezeu! Poate stă de vorbă cu cineva, sau se îndeletniceşte cu ceva, sau este în călătorie, sau poate doarme; strigaţi tare să se trezească!“ Profeţii invocă cu glas mai tare şi se înţeapă după obiceiul lor până ce le dă sângele. Dar sângele lor curge în zadar…

Când îi vine rândul, Ilie construieşte un altar lui Iahve din douăsprezece pietre, câte una pentru fiecare seminţie a lui Israel. El pune apoi să se verse pe lemnul jertfelnicului douăsprezece urcioare cu apă. Abia acum i se adresează lui Dumnezeu. Un adevărat potop de flăcări se pogoară atunci asupra rugului, mistuind atât animalul sacrificat, cât şi lemnul, apa, pietrele şi pârjolind chiar pământul dimprejur. Tot poporul înspăimântat de această minune cade cu faţa la pământ. Ilie porunceşte atunci ca profeţii păgâni să fie luaţi şi duşi la pârâul Chisonului – actualmente Nahr al Muqatta –, unde sunt înjunghiaţi până la unul şi trupurile lor sunt aruncate în apă.

Când Izabela aude vestea acestui masacru şi felul în care toţi profeţii au fost ucişi de sabie, este cuprinsă de o furie pe care autorul cărţii *Les femmes de la Bible* – lucrare

apărută în 1846 – o descrie astfel: „Cei puternici nu pot accepta de bunăvoie ca alţii să aducă lumină în adâncul conştiinţei lor; sunt momente în care orgoliul lor întărâtat se ridică şi se revarsă în valuri de răzbunare asupra celor care îndrăznesc să repună în drepturi adevărul şi să se bată pentru el. Nimeni nu poate scăpa nepedepsit din faţa unei femei care, călăuzită orbeşte de sensibilitatea-i rătăcită, detestă virtutea tuturor puterilor pe care ea însăşi le primise ca să fie iubită.“

Regina îi trimite îndată un sol lui Ilie: „Dacă tu eşti Ilie şi eu Izabela, aşa şi aşa să-mi facă dumnezeii, ba încă şi mai mult, dacă mâine pe vremea aceasta nu voi face cu viaţa ta la fel cum ai făcut şi tu cu fiecare din ei!“

Încă o dată slujitorul lui Iahve îşi găseşte scăparea fugind. „Când a auzit Ilie aceasta, s-a sculat şi a plecat, să-şi scape viaţa sa“, narează poetul biblic. După ce traversează regatul lui Iuda, continuă spre sudul Palestinei şi se afundă în deşertul Arabiei. Ocrotit în permanenţă de Dumnezeu, el poposeşte pe muntele Horeb, lângă Sinai, locul unde Moise primise Tablele Legii.

Moartea preoţilor lui Baal a readus ploaia asupra regatului lui Israel. Dar sufletul Izabelei nu se lasă convertit atât de uşor. Găsim o nouă dovadă în episodul „Viei lui Nabot“ relatat de Scriptură. Ahab doreşte să-şi însuşească un teren viticol aflat în vecinătatea palatului său de iarnă din Izreel:

„Şi a grăit Ahab cu Nabot şi a zis: Să-mi dai mie via ta, ca să-mi fac din ea o grădină de verdeţuri, căci e aproape de casa mea; iar în locul ei îţi voi da o vie mai bună decât aceasta, sau dacă îţi convine mai bine, îţi voi da argint cât preţuieşte ea.“

În ciuda acestei propuneri oneste, Nabot refuză să înstrăineze „moştenirea părinţilor săi“. Posomorât şi iritat, Ahab este pe cale să se resemneze, moment în care soţia lui îl ceartă cu asprime: „Ce cârmuire ar mai fi în Israel, dacă tu ai face tot aşa? Scoală, mănâncă şi fii cu voie bună, că via lui Nabot Izreeliteanul ţi-o dau eu!“

Pentru a-şi atinge scopul, regina scrie bătrânilor şi fruntaşilor din cetatea lui Nabot. Scrisorile, pecetluite de ea cu inelul lui Ahab, sunt redactate astfel: „Vestiţi tuturor să postească post şi puneţi pe Nabot înaintea poporului. Şi aduceţi doi oameni netrebnici să mărturisească împotriva lui şi să spună: Ai hulit pe Dumnezeu şi pe rege; şi apoi să-l scoateţi afară şi să-l ucideţi cu pietre şi aşa să moară.“

Instrucţiunile reginei sunt urmate întocmai. Auzind Izabela că Nabot a fost ucis cu pietre, a zis către Ahab: „Scoală şi ia în stăpânire via lui Nabot Izreeliteanul, care n-a vrut să ţi-o vândă cu bani; că Nabot nu mai trăieşte, ci a murit!“

Această fărădelege îl face pe Ilie să iasă din ascunzătoare, la chemarea lui Iahve, care tună împotriva lui Ahab: „Aşa grăieşte Domnul: Ai ucis şi vrei încă să intri în moştenire? Şi să-i mai spui: Aşa zice Domnul: În locul unde au lins câinii sângele lui Nabot, acolo vor linge câinii şi sângele tău! [...] Iată voi aduce peste tine necazuri şi te voi mătura şi voi stârpi din ai lui Ahab pe cei de parte bărbătească, fie rob, fie slobod, în Israel.“

Apoi proroceşte pedeapsa reginei: „Câinii vor mânca pe Izabela pe zidul Izreelului!“

După trei ani – în 853 î.Hr. – Ahab este rănit de moarte într-un război contra sirienilor, la Ramot, în Galaad. Corpul îi este înmormântat la Samaria, iar carul în care cursese sângele lui este spălat într-un iaz din apropiere. „Şi câinii i-au lins sângele lui Ahab – stă scris în Biblie –, iar desfrânatele s-au scăldat în spălătura acelui sânge, după

cuvântul pe care l-a grăit Domnul.“

Pedeapsa Izabelei însă nu va veni atât de repede. Regina îşi va exercita nefasta influenţă în timpul celor doi ani de domnie a fiului său cel mare, Ohozia, apoi în timpul domniei fiului ei cel mic, Ioram. În 841 î.Hr., Iehu, căpetenia oştii, pregăteşte o revoltă împotriva suveranului. Uns de un profet trimis de Elisei, succesorul lui Ilie, Iehu este însărcinat cu „stârpirea casei lui Ahab“, împlinind astfel blestemul lui Iahve. Ioram este aşadar ucis cu o săgeată care-i pătrunde în inimă în timp ce fuge.

Din acest moment Izabela este conştientă de faptul că zilele-i sunt numărate. Oare Iehu nu-i grăise lui Ioram cu aceste cuvinte: „Ce pace, când sunt atâtea desfrânările Izabelei, mama ta, şi vrăjitoriile ei?“

Noul rege se duce imediat la Izreel, unde se afla reşedinţa bătrânei suverane. Aceasta este hotărâtă să-şi înfrunte destinul cu curaj. Îşi fardează ochii şi faţa, îşi coafează părul cu eleganţă, după cum scrie Racine în tragedia *Atalia*:

Mândria-i n-o frânsese sfârşitul ei cumplit.
Ba mai păstra, ca-n viaţă, obrazul netezit
Cu dresuri şi cu farduri menite să înşele,
S-acopere privirii a vârstei urme grele.[6]

În vreme ce Iehu pătrundea în cetate, Izabela apare la fereastră. „Zimri, ucigaşul stăpânului său, va avea el oare pace?“ îl întâmpină ea cu ironie, făcând aluzie la un uzurpator din secolul precedent, ucigaş al regelui Ela, şi care nu domnise decât o săptămână. Fără a-i răspunde, Iehu porunceşte unor eunuci: „Aruncaţi-o jos!“ În cădere, trupul ei se izbeşte de zid, mânjindu-l cu sânge. Iar jos călăreţii o calcă în copitele cailor, înainte de a intra să se ospăteze în palat. Ceva mai târziu, Iehu le cere alor săi: „Căutaţi pe ticăloasa aceea şi îngropaţi-o, căci e fiică de rege!“

Dar n-au mai găsit din ea decât ţeasta, picioarele şi palmele mâinilor. Se împlinea astfel blestemul lui Ilie: „În ţarina Izreel câinii vor mânca trupul Izabelei; şi va fi trupul Izabelei în ţarina Izreel ca gunoiul pe ogor, încât nimeni nu va zice: Iată ea e Izabela!“

---

5. Pasajele biblice sunt preluate din varianta oficială ortodoxă, Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea PF Teoctist, cu aprobarea Sfântului Sinod (n. tr.).

6. *Atalia*, traducere de Veronica Porumbacu, în Jean Racine, *Teatru*, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1959 (n. tr.).

III.
CLEOPATRA
(69–30 î.Hr.)
Fermecătoare şi fatală

Dacă nasul Cleopatrei ar fi fost mai scurt, toată faţa lumii ar fi fost schimbată."[7] Sunt cunoscute aceste cuvinte ale lui Blaise Pascal, care sugerează puterea fără margini a hazardului într-o lume supusă dezordinii aduse de păcatul originar.

Să fi influenţat oare celebra regină a Egiptului atât de mult destinul lumii? N-o fi fost oare mai degrabă un obiect, decât un actor al istoriei? Să fi fost ea, cu adevărat, acea vrăjitoare imortalizată de Shakespeare şi de Hollywood, una dintre cele mai mari seducătoare ale tuturor timpurilor, demonul feminin al lui Iulius Cezar şi Marc Antoniu?

E foarte greu de spus, pentru că autorii care ne vorbesc despre ea fie au trăit cu mult după evenimentele descrise, fie au fost, în mod evident, subiectivi.

Cele câteva medalii, monede sau statui care o reprezintă o arată de o frumuseţe relativă, cu fruntea prea îngustă, nasul proeminent, buzele groase, silueta greoaie. Plutarh confirmă că „în sine, frumuseţea ei nu era absolut incomparabilă, nici făcută să-i lase pe privitori muţi de uimire"[8]. Dar adaugă imediat că „înfăţişarea ei, conversaţia cuceritoare, un nu-ştiu-ce fără asemănare care îi învăluia fiecare gest, toate la un loc dădeau sufletului aripi către ea. Când vorbea, muzica glasului ei era o încântare. Iar limba, ca pe un instrument policord, şi-o trecea cu uşurinţă, după voie, de la un grai la altul, astfel că extrem de puţini erau străinii cu care conversa prin interpret, celor mai mulţi răspunzându-le personal, fie că erau etiopieni, troglodiţi [de la Marea Roşie], evrei, arabi, sirieni, mezi sau parţi. Şi mai ştia, se spune, şi multe alte limbi, în timp ce regii care o precedaseră nu fuseseră în stare să înveţe nici egipteana, iar unii uitaseră chiar macedoneana".

Născută aproximativ în 69 î.Hr., probabil la Alexandria, Cleopatra este fiica unei concubine regale necunoscute, pesemne egipteancă. Dar numele ei, care înseamnă în limba greacă „Gloria Patriei", îi trădează originile după tată. De altfel, ea este a şaptea femeie din familie care poartă acest nume. Dinastia Lagizilor, a cărei ultimă reprezentantă este, descindea chiar din Ptolemeu Soter, fiul lui Lagos şi prieten din copilărie al lui Alexandru Macedon.

De trei secole, această seminţie macedoneană guvernează cu o mână de fier populaţia rurală de pe Nil. Faraoni elenistici, rămaşi străini faţă de naţiunea pe care o supuseseră, înaintaşii Cleopatrei şi-au văzut adesea puterea contestată. Chiar şi tatăl ei, Ptolemeu XII Auletul – Cântăreţul din flaut –, alungat de locuitorii Alexandriei şi înlocuit cu fiica sa cea

mare Berenice IV, a fost nevoit să se exileze la Roma. Ulterior este readus pe tron de către legiunile romane sub protecţia cărora îşi va pune copiii.

Când tatăl ei moare, în 51 î.Hr., Cleopatra are numai şaptesprezece ani. Conform ultimelor lui dorinţe, prinţesa preia coroana acestuia împreună cu fratele ei mai mic, Ptolemeu Dionysos, în vârstă de cincisprezece ani… cu care se căsătoreşte conform uzanţelor incestuoase ale Egiptului milenar. Dar noul Ptolemeu XIII, sub influenţa mentorilor săi Achillas şi Pothin, îşi doreşte în curând să domnească singur. Bazându-se pe sprijinul lui Pompei cel Mare, unul dintre oamenii cei mai puternici ai Republicii romane, o constrânge pe sora lui să plece în exil.

La scurt timp după aceasta, pe 11 ianuarie 49 î.Hr., Iulius Cezar traversează Rubiconul, cucerind Cetatea Eternă şi supunând întreaga Italie. Apoi, pe 6 iunie 48 î.Hr., zdrobeşte armata lui Pompei la Farsala. În acel moment învinsul caută adăpost la fostul său protejat Ptolemeu XIII, care se grăbeşte însă să-l ucidă, crezând, în mod eronat, că-i face astfel plăcere lui Cezar. Istoria spune că generalul, devenit dictator, ar fi plâns atunci când a primit capul însângerat al vechiului rival…

Între timp Cleopatra şi-a adunat o armată cu care să recucerească tronul strămoşilor săi. Urmărindu-l pe Pompei, Iulius Cezar ajunsese în Egipt şi se instalase la Alexandria. După Plutarh, acesta îi ceruse în taină tinerei prinţese să i se alăture, pentru a înfrânge aroganţa lui Ptolemeu şi a miniştrilor lui. „Aceasta – povesteşte Plutarh –, luându-şi însoţitor numai pe Apolodor din Sicilia, şi îmbarcându-se pe o mică corabie, la căderea nopţii a început să se apropie de palatul regal."

Ca să pătrundă în palatul păzit de soldaţii fratelui ei, Cleopatra se înfăşoară într-un covor pe care credinciosul Apolodor îl poartă pe umăr. „Se spune că el [Cezar] a fost cucerit de această primă născocire a ei." Bravul general, care fusese poreclit cu ironie „bărbatul tuturor femeilor şi femeia tuturor bărbaţilor", nu respinsese niciodată plăcerile trupeşti. Să fi fost Cleopatra virgină? Plutarh îi atribuie, pare-se, o aventură cu Cnaeus, unul din fiii lui Pompei cel Mare, petrecută cu câţiva ani înainte. Oricum, frageda prinţesă care i se abandonează în floarea celor douăzeci de primăveri reprezintă pentru libertinul Cezar o adevărată delicatesă, cu atât mai mult cu cât frumoasa este şi cultivată şi îi suceşte minţile cu farmecul conversaţiei. O transformă în amanta lui şi hotărăşte ca ea să împartă tronul cu fratele ei, aşa cum prevedea testamentul lui Ptolemeu Auletul.

Acest aranjament impus nu este pe placul anturajului tânărului faraon. Unul dintre principalii săi consilieri, Achillas, pune la cale o revoltă militară. Asediaţi în propriul palat, Cezar şi Cleopatra se află într-o situaţie deloc uşoară. Flota romană, ancorată în portul Alexandriei, trebuie să fie incendiată pe loc, ca să nu cadă în mâinile egiptenilor revoltaţi. Din nefericire, focul ajunge până la marea bibliotecă, distrugând o parte din colecţiile ei inestimabile. La scurt timp, pe 15 ianuarie 47 î.Hr., trupele romane câştigă o bătălie decisivă, în decursul căreia Ptolemeu XIII moare înecat în apele Nilului. Plutarh încheie: „Cezar o lăsă pe Cleopatra să domnească peste Egipt – mai în urmă ea a născut un copil cu el, pe care alexandrinii îl numesc Cezarion."

Pornit într-o călătorie triumfală pe fluviul sacru, cuplul face o escală la Denderah, unde Cleopatra este aclamată şi venerată ca faraon. Cezar şi-ar fi dorit să-şi continue călătoria spre sud, până în Etiopia, dar soldaţii refuză să-l însoţească dincolo de Assuan.

Apoi va purta lupte în regatul Pontului, în Asia Mică şi mai târziu în Africa, urmărind să-i distrugă pe partizanii lui Pompei. Întors la Roma, o cheamă în curând pe Cleopatra împreună cu fratele ei, micuţul Ptolemeu XIV Filopator, care avea în acel moment zece ani şi pe care i-l impusese drept soţ fictiv.

Amantă, aliată sau ostatică? Situaţia reginei Egiptului este ambiguă. Cezar o instalează într-o vilă superbă, pe malul drept al Tibrului. Ca să-şi afişeze public pasiunea, va aşeza o statuie aurită a amantei în templul lui Venus Genitrix. Totuşi, nu se gândeşte nici o clipă să o repudieze pe soţia sa legitimă, Calpurnia, nici să renunţe la aventurile pasagere…

La idele lui martie 44 î.Hr., dictatorul este înjunghiat în clădirea Senatului, sub pretextul că ar fi intenţionat să instaureze regalitatea. Ucigaşii lui, Brutus şi Cassius, vor muri, la rândul lor, la scurt timp, în lupta de la Filippi, în Macedonia, odată cu ei pierind ultima speranţă a partidului republican. Octavian, nepotul lui Cezar – viitorul Augustus –, precum şi unul dintre generalii săi, Marc Antoniu, nutresc ambiţia să-i ia locul. Dar, deocamdată, cei doi îşi împart lumea între ei. Lui Octavian îi revin Italia şi provinciile occidentale; lui Antoniu, Orientul cu bogăţiile lui, printre care şi Egiptul…

Cleopatra, care se întorsese în ţară încă din iulie 44 î.Hr., are ezitări. Se zvoneşte chiar că i-ar fi susţinut în secret pe asasinii lui Cezar. Cert este că, profitând de perioada de confuzie, va pune din nou stăpânire pe Cipru şi îl va asasina pe fratele ei Ptolemeu XIV. De acum înainte, Cleopatra este singura suverană a Egiptului, în numele fiului său Cezarion, devenit Ptolemeu XV.

În timpul verii anului 41 î.Hr., Antoniu, reluând marele proiect al lui Cezar, decide să înceapă o campanie împotriva parţilor. Astfel, îi convoacă pe monarhii supuşi Romei la Tars, în Cilicia, urmărind să se asigure de sprijinul lor. O fi întâlnit-o oare deja pe Cleopatra? Cu siguranţă, Antoniu petrecuse un timp la Alexandria în anul 55 î.Hr., ca locotenent al generalului Gabinius, trimis în sprijinul lui Ptolemeu XII. Dar nu o prea frecventase pe tânără, care stătea probabil atunci închisă în gineceu, după obiceiul oriental. Mai târziu, trebuie s-o fi întâlnit ocazional la Roma, pe când ea era oaspetele comandantului lui, Iulius Cezar. Totuşi, avem motive să credem că relaţiile lor rămăseseră strict protocolare.

La douăzeci şi nouă de ani, Cleopatra este la apogeul vieţii. Graţie farmecului, inteligenţei şi talentului diplomatic care o caracterizau, reuşise să păstreze, în ciuda tuturor dificultăţilor, independenţa Egiptului. „Judecând după efectul pe care îl avusese frumuseţea ei asupra lui Cezar şi asupra lui Cnaeus, fiul lui Pompei – explică Plutarh –, spera acum să-l aducă şi mai uşor pe Antoniu la picioarele ei. Într-adevăr, aceia o cunoscuseră când era încă foarte tânără şi când nu avea încă experienţa lumii; lui Antoniu avea să i se arate în acel ceas al vieţii când frumuseţea unei femei atinge întreaga ei splendoare, iar judecata îi este deplină. De aceea îşi pregăti daruri din belşug şi un fast pe măsura puterii şi prosperităţii regatului ei. Se ducea însă acolo punându-şi speranţele cele mai mari în ea însăşi, în vraja şi în fascinaţia pe care le răspândea.“

Acum, Cleopatra ştie că Roma are nevoie de sprijinul ei financiar ca să-şi reia

expansiunea spre est, iar ţara faraonilor este bogată. Regina are la dispoziţie comoara adunată de secole de Ptolemei. Antoniu ştie deja toate acestea, însă Cleopatra vrea să-l impresioneze printr-un lux orbitor. Îi cunoaşte vanitatea şi gustul pentru fast. Pentru a se îndrepta spre locul unde-i dăduse întâlnire proconsulul, pe cursul râului Cydne – actualul Tarsus-Chai din Turcia – până la Tars, egipteanca tocmeşte o galeră specială, cu o pupă aurită, cu pânzele purpurii, cu rame din argint, „care se lăsau în cadenţă de flaute, de naiuri şi de lire.

Cleopatra însăşi stătea întinsă sub un baldachin brodat cu aur, costumată ca Afrodita din picturi, iară copii asemenea Eroşilor pictaţi stăteau de o parte şi de alta a ei şi îi făceau vânt cu evantaiele. Pentru a completa tabloul, cele mai frumoase sclave ale ei, îmbrăcate ca nereide şi graţii, stăteau, care la cârmă, care la parâme. Ardeau parfumuri care îmbălsămau ţărmurile cu miresme miraculoase".

Mulţimea dă năvală să vadă spectacolul, lăsându-l pe Antoniu singur. „Venus vine la Bachus!" strigau soldaţii lui Antoniu în extaz. Lucan, într-un elan poetic, vorbeşte cu pasiune despre regină: „Pieptu-i alb strălucea sub Sidonice văluri."[9] Cleopatra nu vrea să coboare, ci îl invită pe Antoniu să ia cina cu ea, pe corabie. La lumina miilor de lampadare, mâncarea este rafinată, demnă de un ospăţ al zeilor. Prin comparaţie, masa oferită de general în ziua următoare va părea sărăcăcioasă, fără gust şi fără farmec.

Dintr-o singură clipire a Cleopatrei, Antoniu este vrăjit. Bărbatul de patruzeci de ani, senzual şi desfrânat, pe cât de viteaz, pe atât de generos, cedează în faţa priceperii egiptencei. Îi acceptă toate explicaţiile pentru conduita ei ambiguă din recentul război civil şi îi promite chiar că o va executa pe sora ei Arsinoe, o cunoscută intrigantă, care se ascundea în templul lui Artemis din Efes.

Amânându-şi proiectele de campanie, Antoniu se hotărăşte să petreacă iarna la Alexandria, alături de iubita lui, după cum povesteşte Plutarh, cu tristeţe: „Ca un tânăr fără griji, risipea în petreceri şi distracţii lucrul pe care Antifon îl socoteşte cel mai de preţ: timpul. Alcătuiseră un fel de asociaţie «a inimitabililor» şi nu trecea zi fără să se invite unii pe alţii la ospeţe pentru care risipeau sume de necrezut."

În acest sens, Pliniu cel Bătrân povesteşte o anecdotă care a rămas în memoria tuturor. Cleopatra avea două perle de o valoare inestimabilă. „În vreme ce Antoniu se îmbuiba zilnic cu mâncăruri alese, ea, cu un dispreţ trufaş şi în acelaşi timp neruşinat, ca o regină desfrânată, ponegrea toată eleganţa şi fastul lui; la întrebarea acestuia, ce s-ar putea adăuga măreţiei banchetului, ea a răspuns că la o singură masă va prăpădi zece milioane de sesterţi. Antoniu dorea să vadă cu ochii lui, dar nu credea că e posibil. Aşadar, pariurile odată făcute, în ziua următoare, în care se judeca pricina, i-a întins lui Antoniu o masă de altminteri splendidă, […] dar o masă ca în toate zilele; în vreme ce acesta o lua în râs şi cerea calculul cheltuielilor, ea a afirmat cu toată siguranţa că acesta este un simplu bonus şi că la această masă va cheltui suma estimată şi că ea singură va mânca zece milioane de sesterţi. A cerut să se aducă o a doua masă. La porunca ei, servitorii i-au pus dinainte doar un singur vas cu oţet, a cărui asprime şi tărie topea mărgăritarele, până le transforma într-un lichid. Purta la urechi acele bijuterii de-a dreptul nemaipomenite, o capodoperă cu adevărat unică a naturii. Prin urmare, în timp ce Antoniu aştepta ce avea de gând să facă, după ce şi-a dat jos una dintre cele două perle, a băgat-o în oţet, şi, după ce s-a topit, a

băut-o dintr-o înghiţitură. Lucius Plancus, arbitrul acestei prinsori, a pus mâna pe cealaltă perlă în vreme ce ea se pregătea să o dea gata şi pe aceasta într-un mod asemănător şi l-a declarat învins pe Antoniu; prevestirea s-a şi împlinit. Faima însoţeşte perechea acestei perle: după prinderea reginei învingătoare într-o atât de cunoscută prinsoare, perla a fost tăiată pe din două, pentru ca jumătate din prânzul lor să stea la amândouă urechile Venerei, la Roma, în Panteon.“[10]

Să fie Cleopatra cu adevărat îndrăgostită de Antoniu, sau încearcă doar să-i fie pe plac şi să-l distreze, ca să-l subjuge mai bine? Zi şi noapte, nu se desparte de el. Joacă zaruri, înjură, se îmbată şi merge la vânătoare împreună cu el. Asistă la exerciţiile lui militare şi, „îmbrăcată ca o sclavă“, îl însoţeşte în hoinăreli nocturne pe străzile Alexandriei, frecventând alături de el locuri rău famate şi bătându-şi joc de trecători.

Mai mult decât de seducţie, regina Egiptului dă dovadă de spirit şi de un simţ al umorului care-l încântă pe general, aşa cum povesteşte Plutarh: „Ar fi multă flecăreală din parte-mi să înşir aici nenumăratele lui renghiuri. O dată, de pildă, pescuia şi nu prindea nimic, ceea ce, în prezenţa Cleopatrei, îl cam necăjea. Atunci dădu ordin pescarilor să se cufunde şi, pe ascuns, să-i prindă de cârligul undiţei peşti prinşi dinainte. Trase de două-trei ori, dar egipteanca observase. Şi, prefăcându-se, aduse la cunoştinţa prietenilor succesele lui Antoniu şi-i invită pentru a doua zi să asiste şi ei. Veniră mulţi, se urcară în luntrile pescăreşti, iar Antoniu aruncă undiţa. Atunci Cleopatra porunci unui om al ei să se cufunde şi, luând-o înaintea celorlalţi, să prindă un peşte de Pont, sărat. Antoniu, simţind că are peşte, trase, dar, cum era şi firesc, se iscară hohote de râs. «Generale, îi spuse Cleopatra, lasă undiţa pe seama noastră, regi ai oamenilor din Pharos şi din Canope: tu eşti vânător de cetăţi, de regate şi de continente.»“

De fapt, vacanţa egipteană a lui Antoniu se va termina în curând. Parţii devastează Siria şi Asia Mică, aşa încât el se hotărăşte să pornească la luptă împotriva lor, după care se întoace în Italia, în vara anului 40 î.Hr. În octombrie, la Brindisi, semnează un acord cu Octavian, pecetluind, astfel, împărţirea lumii între ei. Cei doi bărbaţi, împreună cu Lepidus, căruia îi revine Africa de Nord, formează un nou triumvirat. Ca să întărească prietenia dintre ei, Antoniu – căruia îi murise soţia, Fulvia – se recăsătoreşte cu Octavia, sora vitregă a lui Octavian, o văduvă tânără, renumită pentru virtuţile şi pentru frumuseţea ei.

Între timp, Cleopatra naşte doi gemeni: un băiat, Alexandru Helios, şi o fată, Cleopatra Selena – adica Soarele şi Luna. Dar Antoniu nu pare prea grăbit să-i vadă! Abia peste trei ani îşi va revedea iubita egipteancă. Stabilit în Grecia, trăieşte o mare dragoste alături de Octavia, care îi va dărui două fete, amândouă primind prenumele Antonia, în cinstea tatălui lor.

Abia în toamna anului 37 î.Hr. se gândeşte generalul să reia relaţia cu Cleopatra. De data aceasta, nu va fi o joacă, ci politică adevărată. Antoniu se hotărăşte să înceapă o expediţie ambiţioasă împotriva Imperiului Arsacid şi are din nou nevoie de bani şi de trupe. Prin urmare, îi convoacă pe monarhii supuşi Romei în cetatea Antiohiei. Cleopatra răspunde pe dată invitaţiei, ştiind că Antoniu are nevoie, din nou, de sprijinul Egiptului. Însă îşi negociază ferm condiţiile alianţei şi îl convinge să o ia în căsătorie şi să devină rege alături de ea. Totuşi, Antoniu nu divorţează de Octavia. Pe împărat nu-l deranjează să

fie bigam, având o soţie la Roma şi una la Alexandria!

Campania din iarna 37–36 î.Hr. se încheie cu un dezastru. Legiunile romane sunt zdrobite de parţi, în munţii Armeniei şi ai Persiei. Antoniu pierde douăzeci de mii de soldaţi pedeştri şi patru mii de călăreţi. Se repliază cu destulă dificultate pe coasta Mediteranei, la Sidon, unde Cleopatra îi vine în ajutor cu navele ei.

În timp ce Antoniu era înfrânt în Răsărit, Octavian îşi întărea stăpânirea asupra provinciilor apusene. Îl învinsese pe „superpiratul“ Sextus Pompei, care ameninţa coastele Italiei şi îi luase Africa lui Lepidus, astfel că apropierea dintre celălalt triumvir şi suverana Egiptului îi este tot mai puţin pe plac. În anul 35 î.Hr., în urma succesului unei expediţii, Antoniu îl numeşte pe Cezarion – fiul lui Cezar şi al Cleopatrei – „regele regilor“. Octavian vede în acest gest o ameninţare directă. Dar Antoniu nu se opreşte aici. Fiecare dintre copiii lui şi ai egiptencei primeşte câte un regat: Alexandru Helios va fi regele Armeniei, Cleopatra Selena, regina Cirenaicii, iar ultimul născut, Ptolemeu Filadelfus, rege al Siriei şi al Asiei Mici.

În acest moment, Octavian decide să scape definitiv de rivalul lui şi să reunească sub conducerea sa Orientul şi Occidentul. La început, va folosi împotriva lui arma propagandei şi a denigrării, ştiind că acesta are încă mulţi partizani în Senat. Lor trebuie să le demonstreze că Antoniu a trădat Roma, din cauza unei relaţii dezastruoase cu o vrăjitoare perfidă. Astfel ia naştere legenda diabolică a „şarpelui de pe Nil“, sub pana lui Plutarh: „Când la slăbiciunile lui [Antoniu] s-a adăugat, încununându-le, dragostea pentru Cleopatra şi a stârnit frenetic în el toate patimile care mai mocneau ascunse, ceea ce, mult-puţin, era totuşi bun şi echilibrat în el n-a putut zăgăzui răul, ci s-a spulberat, întărind puterile răului.“

Un secol mai târziu, Florus va scrie: „O femeie, o egipteancă, i-a cerut Imperiul Roman unui general beat, în schimbul favorurilor sale.“ Flavius Iosif va sugera la rândul său: „Antonius fusese subjugat de această femeie într-o asemenea măsură încât nu numai că trăia cu ea, ci cu ajutorul vrăjilor îl făcea să îndeplinească fără crâcnire orice îi cerea.“[11]

Antoniu răspunde acuzaţiilor fostului său tovarăş Octavian prin scrisori deschise, cu un ton şi un vocabular foarte directe. Suetoniu a păstrat un exemplu grăitor: „De ce te-ai schimbat? Fiindcă iubesc regina? Este soţia mea. Acum am început cu ea, sau de nouă ani? Tu iubeşti numai pe Drusilla? Pe sănătatea ta dacă n-ai să citeşti această scrisoare după ce vei fi fost la Tertulla, sau la Terenţia, sau la Rufilla sau la Salvia Titisenia sau la toate. Ce importanţă are unde şi cu cine?“[12] Cei doi foşti triumviri nu se vor limita mult timp doar la astfel de jigniri. Înfruntarea decisivă dintre cei doi pretendenţi la frâiele imperiului va avea loc pe 2 septembrie 31 î.Hr., lângă capul Actium, un promontoriu care apără intrarea în golful Ambracian, pe coasta occidentală a Greciei. Antoniu ar fi vrut să amâne lupta, aşteptând sosirea legiunilor sale, dar Cleopatra îl convinge să înceapă bătălia navală. Mult timp, balanţa luptei nu a înclinat în favoarea nici uneia dintre părţi. La un moment dat, regina, cu „nerăbdarea feminină demnă de o egipteancă“, dă ordin către şaizeci de galere să traverseze liniile inamice şi să se îndrepte rapid spre Pelopones. Antoniu se pierde cu firea, după cum istoriseşte Plutarh: „Iar Antoniu a dovedit limpede cu prilejul acesta că nu are sufletul unui comandant sau al unui bărbat şi că nu mai este în toate minţile sale. Confirmă ce a spus cineva o dată în glumă, că sufletul îndrăgostitului

trăieşte în trupul celuilalt.“

Abandonându-şi trupele, Antoniu o urmează în grabă pe Cleopatra. Refugiaţi la Alexandria, cei doi amanţi se abandonează plăcerilor, aşteptând deznodământul fatal. „Luat de Cleopatra din nou la palat – povesteşte Plutarh –, [Antoniu] transformă oraşul într-un loc de ospeţe, de chefuri şi de distracţii publice. […] Cei doi au dizolvat societatea «inimitabililor» şi au constituit în locul ei alta, care nu ceda cu nimic celei dintâi în rafinamente, lux şi risipă, şi căreia i-au zis: «a celor care vor muri împreună», pentru că înscriau în ea pe acei prieteni ai lor care voiau să moară împreună cu ei. Fiecare, pe rând, îi invita pe ceilalţi la masă şi îşi treceau timpul aşa, petrecând.“

Atunci când, după multe ezitări, Octavian debarcă în sfârşit în Egipt, la 1 august 30 î.Hr., Cleopatra se refugiază în mausoleul pe care şi-l construise, temându-se, pe de o parte, de răzbunarea învingătorului şi, pe de altă parte, de mânia şi disperarea lui Antoniu, căruia îi trimite un mesager care să-l anunţe că murise. Plutarh continuă: „Antoniu îl crezu şi, spunându-şi cu glas tare: «Ce mai aştepţi, Antoniu? Soarta ţi-a luat singurul şi ultimul motiv de a-ţi mai fi dragă viaţa.», intră într-o cameră, îşi desfăcu platoşa şi spuse: «Cleopatra, nu-mi pare rău că nu te mai am, pentru că într-o clipă voi fi şi eu unde eşti, îmi pare rău că eu, unul dintre stăpânii lumii, m-am dovedit mai puţin viteaz decât o femeie.»“

După ce pronunţă aceste cuvinte, Antoniu îşi înfige sabia în trup. În timp ce-şi dă ultima suflare, cere să fie dus lângă Cleopatra, ca să moară pe mormântul ei. Câteva zile mai târziu, regina îl va urma în lumea de dincolo, pentru a nu cădea în mâinile lui Octavian, care voia să o arate mulţimii în lanţuri, triumfător.

Unii istorici, reluând povestirile lui Dio Cassius, vor susţine că, înainte de a muri, Cleopatra ar fi vrut să-l seducă pe Octavian, întocmai cum făcuse înaintea lui cu Cezar şi cu Antoniu: „… îşi împodobi cu mult gust încăperea şi cu revărsare de bogăţii patul, după ce se găti cu o deosebită îngrijire, pentru acest interior (haina ei de doliu o făcea cu atât mai atrăgătoare). […] Tot sporovăind în fel şi chip şi însoţindu-şi cuvintele cu gesturi, îi arunca dulci priviri şi încerca să-l farmece cu vorba. Cezar însă pricepu că nu era sigură pe ea şi că încerca să-l înduioşeze; cu toate acestea, nu se pretă la jocul ei, ci îşi ţinu ochii în pământ, mulţumindu-se să spună doar atât: «Ai încredere, Doamnă, ţine-ţi fruntea sus, nu vei avea de suferit nici un neajuns.»“[13]

Atunci Cleopatra se închide împreună cu două servitoare, Eiras şi Charmion. De mult timp încercase diferite otrăvuri pe condamnaţii la moarte, ca să ştie care dintre ele provoca o moarte mai puţin dureroasă. „După ce a încununat urna cu flori şi a acoperit-o de sărutări, a poruncit să i se pregătească baia. După baie, s-a întins pe pat şi a luat un prânz de zile mari. În timpul acesta sosi un ţăran care aducea un coşuleţ […] plin de smochine. Se spune că vipera a fost adusă odată cu smochinele acelea, acoperită cu frunze, cum poruncise Cleopatra, şi că şarpele s-a repezit s-o muşte fără ca ea să-l vadă. Când însă, luând o smochină, l-a văzut, a spus: «aşadar, iată-l» şi, dezgolindu-şi braţul, l-a întins muşcăturii. Alţii susţin însă că păstra vipera închisă într-un borcan şi că a stârnit-o să iasă de acolo cu un fus de aur, înfuriind-o, până când vipera a împuns-o în braţ. Cum a fost cu adevărat nimeni nu ştie. A umblat vorba şi că regina purta mereu asupra ei otravă, în scobitura unei scărpinătoare pe care o purta ascunsă în păr. […]

Moartea fusese fulgerătoare. […] Trimişii lui Cezar sosiră în goană, dădură peste

sentinelele care habar n-aveau, deschiseră uşile şi o găsiră pe Cleopatra moartă, întinsă pe un pat de aur, îmbrăcată în veşmintele ei de regină. Dintre cele două slujitoare, Eiras zăcea la picioarele stăpânei sale, trăgând să moară, iar cealaltă, Charmion, căzută şi ea, abia putându-şi ţine sus capul greu de moarte, se silea să aşeze diadema pe capul Cleopatrei. Cineva spuse mânios: «Frumoasă ispravă, Charmion!» «Nespus de frumoasă, răspunse Charmion, şi vrednică de urmaşa atâtor regi.»“

---

7. Blaise Pascal, *Cugetări (Texte alese)*, traducere, note şi comentarii de Ioan Alexandru Badea, Editura Univers, Bucureşti, 1978 (n. tr.).

8. Pasajele din Plutarh sunt preluate din *Vieţi paralele – Demetrios şi Antoniu*, traducere de Petru Creţia, Editura Minerva, Bucureşti, 1994 şi din *Vieţi paralele – Caesar*, traducere de prof. N.I. Ballu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1966 (n. tr.).

9. Marcus Annaeus Lucanus, *Farsalia*, traducere de Dumitru T. Burtea, Editura Minerva, Bucureşti, 1991 (n. tr.).

10. Plinius, *Naturalis historia*. *Enciclopedia cunoştinţelor din Antichitate*, vol. II, *Antropologia*. *Zoologia*, traducere de Ioana Costa şi Tudor Dinu, Editura Polirom, Iaşi, 2001, Cartea IX, par. 119, 120, 121 (n. tr.).

11. Flavius Iosephus, *Antichităţi iudaice*, vol. II, Cărţile XI–XX, traducere de Ion Acsan, Editura Hasefer, Bucureşti, 2001 (n. tr.).

12. Pasajele din Suetoniu sunt preluate din Suetonius, *Doisprezece cezari*, traducere de David Popescu şi C.V. Georoc, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1958 (n. tr.).

13. Cassius Dio, *Istoria romană*, vol. II, traducere de A. Piatkowski, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977, Cartea LI (n. tr.).

IV.
MESSALINA
(cca 25–48 d.Hr.)
Desfrânată şi crudă

Încă din Antichitate, Messalina este întruchiparea viciului, a desfrâului, a depravării duse până la dezumanizare. Reputaţia ei înfiorătoare înfruntă secolele. În timpul Renaşterii, Brantôme, autorul lucrării *Les Dames galantes*, îi acordă titlul de „mare prostituată“. Sub Napoleon III, Charles-Ernest Beulé, în *Portraits du siècle d'Auguste*, o descrie mai poetic, dar cu aceeaşi severitate: „Aruncată pe tron peste noapte, trăia în beţia puterii de a îndrăzni orice, se lăsa în voia instinctelor cărora le dăduse frâu liber, a pasiunilor care se înmulţiseră peste măsură. În sufletul ei, plăcerile amare ale simţurilor şi furia temperamentului absorbiseră, denaturaseră, anihilaseră şi devoraseră celelalte forţe. [...] Era sclava cărnii, servitoarea corpului ei şi nu mai putea să simtă altceva decât voluptate.“

Se poate înţelege de ce, în secolul XX, impudica împărăteasă i-a inspirat pe realizatorii de filme pornografice...

Aceasta este sumbra legendă a Messalinei, scrisă în perioada Imperiului Timpuriu[14] de către Tacit şi Suetoniu, aproape singurele surse care ne-o descriu. Să-i fi întunecat aceştia portretul, să-i fi exagerat defectele şi crimele din motive ideologice? E foarte probabil, chiar dacă avem încredere în grija lor pentru adevăr. De curând, anumiţi cercetători au încercat să o reabiliteze pe mult hulita prinţesă, minimalizându-i groaznicele crime şi excesele sexuale, prezentându-le pe toate ca fiind făcute din calcule politice. Trebuie însă să recunoaştem că nu există nici un document care să susţină astfel de ipoteze, oricât de atrăgătoare ar fi ele. Suntem deci nevoiţi să ne raportăm la portretul tradiţional pe care-l conturează autorii latini – amintindu-ne totuşi că, de multe ori, aduce mai mult cu o caricatură decât cu o pictură realistă...

Valeria Messalina, fiica lui Valerius Messala Barbatus, aparţine uneia dintre cele mai nobile şi mai vechi familii din Roma. Este nepoata Antoniei Maior – fiica lui Antoniu şi a Octaviei – şi strănepoata lui Augustus. E adevărat, mama sa este Aemilia Lepida, acuzată de incest cu propriul frate, Domitius. O moştenire încărcată, pe care Messalina o va cultiva şi o va îmbogăţi din plin!

Născută în jurul anului 25 d.Hr., Messalina abia împlinise treisprezece ani – vârsta legală pentru căsătoria fetelor la Roma – când este dată de soţie vărului ei Claudiu, care se apropia de cincizeci de ani. În acea perioadă, imperiul geme sub domnia lui Caligula, un criminal nebun, al cărui principal titlu de glorie este acela că l-a numit senator pe calul

său, Incitatus.

Nici Claudiu nu e cu mult mai breaz. Seneca, într-unul din pamflete, spune despre el că are tot atâta spirit cât un dovleac! La rândul lui, istoricul Aurelius Victor îl descrie ca fiind „rob al pântecului, [...] deopotrivă neghiob şi uituc, cu suflet temător, şi deosebit de laş“.[15]

Caracterizarea pare puţin cam severă. Claudiu este, cu certitudine, ceva mai bun decât lasă să pară. Filolog erudit, este unul dintre ultimii care pot descifra limba etruscă, iar când va ajunge împărat va adăuga trei litere în alfabetul latin. Dar, bâlbâit, şchiop şi epileptic cum este, îi lipseşte complet bărbăţia. Este un laş şi un senzual, iubitor de spectacole în care se varsă sânge şi au loc torturi. Cu un temperament frământat, bântuit de ciudăţenii morbide, odată ajuns la puterea supremă, va trăi într-o angoasă continuă, luând masa numai în prezenţa gărzilor şi servit de către soldaţi.

Messalina este cea de-a treia soţie a acestui individ ciudat. Începând cu domnia lui Tiberiu, din vechea „virtute“ republicană, dominată de moralitate şi de decenţă, nu a rămas decât amintirea. La aristocraţi, relaţiile matrimoniale se reduc la simple contracte ce pot fi rupte după cum o cer interesele de moment. Infidelitatea constituie regula generală. Desigur, această relaxare a moravurilor, inspirată din Orient, este mai mult în favoarea bărbaţilor, dar şi femeile câştigă o oarecare independenţă, mai ales cele din clasele bogate.

Claudiu fusese aşadar deja căsătorit de două ori. Prima sa soţie, Plautia Urgulanilla – „o prostituată remarcabilă“, cum precizează Brantôme –, bănuită de complot, este repudiată sub pretextul unui adulter. Cea de-a doua, Aelia Paetina va avea aceeaşi soartă, fără să se ştie motivul exact. Urmaşa lor, Messalina, nici măcar nu a fost întrebată dacă este de acord să se mărite cu un bărbat care ar fi putut să-i fie bunic. Portretele ei arată o femeie de o frumuseţe romană clasică, destul de planturoasă, cu gura mică, bărbia proeminentă şi pomeţii obrajilor bine conturaţi. Buclele bogate care-i acopereau fruntea erau probabil brunete, chiar dacă uneori şi le ascundea sub o perucă, atunci când se plimba prin locuri rău famate.

Se pare că Messalina are la început o conduită ireproşabilă. Ducând o viaţă discretă alături de soţul ei, îi dăruieşte acestuia doi copii: pe Octavia şi pe Britannicus. Destinul său se va schimba însă în a noua zi a calendelor, pe 24 ianuarie 41, atunci când tribunul Cassius Chaerea pune capăt odioasei tiranii a lui Caligula, tăindu-i gâtul. A doua zi, Claudiu, aproape împotriva voinţei lui, este proclamat împărat de către Senat şi de către pretorieni.

Mulţi cronicari au văzut scurta cârmuire a lui Claudiu doar ca pe o tranziţie burlescă între două domnii tragice, cea a lui Caligula şi cea a lui Nero. În mod evident, noul Cezar nu va fi decât o jucărie în mâinile anturajului lui – membrii curţii şi diverşi libertini – şi mai ales în mâinile femeilor, la ale căror capricii şi interese se supune orbeşte. Cu toate acestea, Claudiu este un suveran popular. Domnia sa reprezintă unul din episoadele cele mai faste ale istoriei Romei. Imperiul continuă să se extindă, iar Claudiu însuşi se va duce să restabilească liniştea în marea insulă a Britanniei, cucerită odinioară de Iulius Cezar. În toate provinciile, apar ca din pământ oraşe noi şi sunt începute mari lucrări publice. Consilierii săi, deşi se gândesc în primul rând la propria înavuţire, pun la punct şi un

sistem administrativ corect şi eficient. Chiar şi foarte criticul Aurelius Victor recunoaşte că i se întâmpla de multe ori acestui suveran mediocru „să ia hotărâri excelente“…

Ca personaj public, Claudiu a avut norocul să se găsească într-o conjunctură favorabilă; cu toate acestea, a lăsat în urma lui amintirea unui încornorat notoriu, unul dintre monarhii cei mai înşelaţi din istorie. Ascensiunea nesperată a soţului ei la putere trezise în Messalina pasiuni nebănuite. Fără să fi primit vreodată titlul oficial de Augusta, ea confiscă puterea absolută, cu complicitatea miniştrilor lui Claudiu. De acum înainte, nimic nu va mai putea să-i stingă setea de plăcere şi de putere. Voluptuoasă până la pierzanie, îşi bate joc pe faţă de împărat, care pare că nici nu observă.

„Soţia sa se deda pretutindeni adulterului, ca şi cum ar fi avut dreptul la aşa ceva“, spune indignat Aurelius Victor, în timp ce Tacit, în *Anale*, o stigmatizează pe această femeie, „pradă desfrâului“[16], ale cărei excese le cunoştea întreaga Romă, mai puţin Claudiu.

Ca să fie mai sigură de pasivitatea soţului ei, Messalina îl înconjoară de sclave frumoase. Istoria a reţinut numele a două dintre ele, Cleopatra şi Calpurnia, cu care, ocazional, împărăteasa a avut relaţii safice. Totuşi, evident, preferă bărbaţii! Va cunoaşte sute de bărbaţi, din toate categoriile sociale, de la personajele cele mai bogate până la hamalii din cartierul Subura, la gladiatori şi la actori. Primeşte în patul ei până şi adolescenţi care nu poartă încă togă de bărbaţi, pe care îi alungă după ce îi corupe, fiind „tot atât de destrăbălată în pofte ca şi în dezgust“.

Sedusă cu uşurinţă de un chip frumos, se întâmplă şi să fie fascinată de câte un individ extrem de urât. Se spune că are nevoie de nu mai puţin de opt masculi puternici în fiecare noapte şi că, în zori, toţi sunt epuizaţi! *Lassata uiris, necdum satiata* – „Sfâşiată de bărbaţi şi totuşi niciodată sătulă“, aşa o descrie Iuvenal, care-i schiţează astfel portretul într-una dintre cele mai savuroase satire ale sale:

„Messalina, cum se ştie – era bine-ncredinţată / că i-a adormit stăpânul, îndrăznind neruşinată / să îi dea întâietate unui pat de rogojină / faţă cu-aşternutul sacru de pe Palatin, Augusta / curtezană-şi lua în grabă, ca să se ascundă-n noapte, / două mantii largi cu glugă şi se strecura-nsoţită / doar de-o sclavă. Ascunzându-şi sub o falsă pleată blondă / păru-i negru de tăciune, ea intra-n moleşitorul / aer încălzit al unui lupanar cu vechi perdele, / unde-avea de mai nainte reţinută-o odăiţă. / Acoló, subt falsul nume de Lycisca, goală toată, / doar strângându-şi bine sânii într-o-mpletitură de-aur, / îşi prostituează trupul şi-şi arată acel pântec / care te-a purtat pe tine, o, Britannicus, fiu nobil! / Oricine-ar intra-n odaie, ea-l primeşte cu-nfocate / dezmierdări şi-şi cere plata. Şi astfél, zăcând culcată, / de la mulţi cu sete soarbe bărbătească violenţă. / Şi abia când ţiitorul îşi trimite către ziuă / toate fetele acasă, se retrage şi ea tristă: / dar avut-a barem grijă ca să fie cea din urmă / care şi-a închis odaia. Încă-arzând de mâncărimea / simţurilor aţâţate pleacă tare obosită, / însă nu şi-ndestulată. Şi respingător sluţită, / cu obraji mânjiţi de fumul lămpii proaste, ea aduce / în culcuş la împăratul greul miros de speluncă.“[17]

Din nefericire, Messalina nu este numai o nimfomană încoronată. Excesele ei erotice sunt însoţite de o cruzime înfricoşătoare. Oricine refuză să răspundă capriciilor ei este condamnat fără milă, după cum povesteşte Aurelius Victor: „Împărăteasa, prin prefăcătoriile specifice femeilor, îi acuza pe cei doriţi că ei ar fi vrut-o pe ea.“

Ca o culme a josniciei, Messalina le cere doamnelor şi tinerelor fete din nobilime să se prostitueze în public, în incinta palatului imperial, sub privirile soţilor sau taţilor lor. Dacă aceştia acceptă să privească spectacolul fără să crâcnească, îi răsplăteşte cu onoruri şi cu funcţii. „Alte familii, în schimb – continuă Dio Cassius –, care nu se înjoseau cu asemenea murdării, erau ţinta urii ei, dacă nu şi victime."[18] Iar Tacit povesteşte revoltat că Messalina nu mai avea nici o limită, frizând nu doar culmea desfrâului, ci şi culmea nebuniei, făcând din poziţia ei un simplu privilegiu al neruşinării, afişându-şi deschis indecenţa şi provocând la mârşăviile cele mai monstruoase chiar persoanele cele mai distinse, femei sau bărbaţi.

Perversitatea sadică devine pentru împărăteasă o sursă inepuizabilă de plăceri şi de înavuţire. Stăpânită de viciul desfrâului, continuă Tacit, ea se înfrupta nepedepsită din bunurile şi din sângele cetăţenilor. Astfel, numărul victimelor ei, ca şi al amanţilor, este uriaş. În primii ani de domnie, scapă de Iustus Catonius, comandantul gărzii pretoriene, care o ameninţa că-i va aduce la cunoştinţă lui Claudiu rătăcirile ei. Calomnii, acuzaţii false, comploturi imaginare, Messalina nu se dă în lături de la nici o infamie. Aproximativ treizeci de senatori şi trei sute de cavaleri plătesc cu viaţa. Tatăl vitreg al împărătesei, Appius Silanus, soţul mamei ei, comite greşeala de a nu răspunde avansurilor Messalinei. Cu sprijinul lui Narcissus, consilierul apropiat al lui Claudiu, îl convinge pe acesta că Silanus a urzit un complot împotriva statului. Silanus este condamnat pe loc la moarte. Tacit încheie cu precizarea că Silanus ar fi ajuns în cele mai înalte posturi, dacă ar fi fost mai puţin virtuos sau dacă Messalina ar fi fost mai puţin desfrânată.

Pentru acelaşi motiv, cumplita împărăteasă pune să fie otrăvit un nepot al lui Claudiu, senatorul Marcus Vinicius. În schimb, lui Pompeius Magnus şi Sabinus pune să li se taie beregata, după ce avuseseră relaţii intime cu ea. Iar pe Valerius Asiaticus Messalina îl obligă să se sinucidă, pentru că pusese ochii pe imensa lui avere, în special pe grădinile lui Lucullus – actuala Villa Medicis de la Roma –, pe care el le decorase.

Femeile care au ghinionul să-i stârnească gelozia sunt lovite fără milă. Frumoasa Iulia Livilla, sora lui Caligula – căruia-i fusese şi concubină incestuoasă –, este prea mult pe placul lui Claudiu. Messalina o acuză de adulter. Împreună cu Seneca, presupusul ei complice, Livilla este exilată şi, la scurt timp, moare în condiţii misterioase. O altă Iulia, fiica lui Drusus şi descendentă a lui Augustus, are un sfârşit asemănător, ca şi Popeea Sabina, a cărei fiică se va mărita cu Nero.

Messalina a adunat în jurul ei o clică de curtezani servili, mânaţi de interese sau constrânşi prin teroare. Printre ei, tatăl viitorului împărat Vitellius o adoră cu înfocare. De când avusese neînsemnata onoare de a-i scoate sandalele, le purta cu sine, ca pe nişte sfinte moaşte, sărutându-le cu evlavie.

Ca să-şi crească averea proprie, Messalina nu numai că îşi însuşeşte bunurile victimelor ei, dar face şi un comerţ foarte profitabil cu cetăţenia romană, precum şi cu funcţiile civile şi militare. Va sosi însă momentul ca această femeie crudă să cadă în capcana propriilor fărădelegi. Astfel, se îndrăgosteşte nebuneşte de Mnester, un actor de pantomimă care fusese amantul lui Caligula. Mai mult de teamă decât din virtute, Mnester rezistă avansurilor ei. Dio Cassius povesteşte în continuare: „Cum acesta nu-i ceda în nici

un chip, nici atras de promisiunile ei, nici înfricoşat de ameninţări – avu o convorbire cu soţul ei, cerându-i să-l silească pe Mnester să-i dea orbeşte ascultare."

În orbirea lui, împăratul îl cheamă aşadar pe Mnester şi îi cere tăios să-i dea ascultare Messalinei! Mnester va rămâne timp de cinci ani favoritul împărătesei. Se spune chiar că ea va cere să se topească toate monedele din bronz cu chipul lui Caligula, ca să se facă din ele statui pentru idolul ei. Cât despre Claudiu, el continuă să închidă ochii: „Cum era crezut pe cuvânt că într-adevăr nu ştia nimic din cele ce se petreceau, oamenii se arătau întristaţi că împăratul era singurul care habar n-avea de purtarea soţiei sale, despre care mersese vestea până la duşmanii Romei. Nimeni n-avea însă curajul să-i deschidă ochii…"

În cursul anului 48, Messalina se îndrăgosteşte de Caius Silius, un tânăr patrician, pe cât de frumos, pe atât de ambiţios. Suetoniu povesteşte că se lăsase pradă unei *furori proximo amore* – „o iubire vecină cu nebunia". Pentru el, Messalina renunţă la Mnester, în timp ce Silius o repudiază pe soţia lui, Iunia Silana. Obţine pentru el funcţia de consul pentru anul următor, îi oferă o reşedinţă demnă de un rege, unde va petrece cu el săptămâni întregi, uitând de palatul imperial, după cum relatează Tacit: „Silius îşi dădea seama de crimă şi primejdia ei. De s-ar fi împotrivit, era însă sigur de moarte. Nădăjduind, totuşi, să poată înşela pe Claudius şi atras de mari daruri, se mângâia, bucurându-se de prezent şi aşteptând viitorul. Messalina venea mereu în casa lui, nu pe furiş, ci cu mult alai, pândindu-l când ieşea, încărcându-l de bani şi de onoruri. Sclavii, liberţii, podoabele lui Claudius trecuseră la Silius, ca şi cum ar fi trecut la el şi puterea imperială."

Dar Silius visează la mai mult decât a o avea pe Messalina. El visează la imperiu. De aceea, îi sugerează amantei să-l elimine pe Claudiu. El este liber, nu are obligaţii. S-a despărţit de soţie, nu are copii. S-ar putea căsători cu ea şi l-ar putea adopta pe Britannicus, fiul Messalinei. Astfel, ea şi-ar păstra intactă puterea…

Messalina ezită. Nu de dragul lui Claudiu, ci de teamă ca Silius, ajuns la vârful puterii, să nu o mai dorească. Şi îi vine ideea de a se căsători imediat cu amantul ei, după toate regulile dreptului roman! Messalina, explică Tacit, „desgustată de uşurinţa desfrâului ei, a lunecat la plăceri necunoscute încă". Devenind bigamă, încalcă încă un tabu: „Ideea căsătoriei o ispiti totuşi prin mărimea infamiei, care e o plăcere nouă pentru cei ce au secătuit orice plăcere."

Dacă este să-l credem pe Suetoniu, Messalina ar fi reuşit să-l convingă pe împărat că un asemenea mariaj nu era decât o simulare, „ca să îndepărteze un pericol ce-l ameninţă şi pe care îl prevesteau unele semne". Într-adevăr, cu puţin timp în urmă, un astrolog îi prezisese credulului conducător că o nenorocire se va abate în curând asupra „soţului Messalinei". Claudiu se gândea probabil că, acceptând mascarada, va înşela destinul, Silius urmând să moară în locul lui. Aşa că iscăleşte contractul de căsătorie, pe care-l consideră formal, şi merge chiar până la a-i face o zestre „miresei"!

Totuşi, supuşii apropiaţi ai împăratului, mai puţin naivi decât stăpânul lor, încep să-şi facă griji pentru propria siguranţă. Messalina îi omorâse deja pe doi dintre ei, Polibiu şi Myron, după ce-i fuseseră amanţi. Consilierul apropiat al suveranului, Narcissus, se teme să nu fie următorul pe listă…

Împăratul plecase pentru o perioadă la Ostia, unde trebuia să conducă un sacrificiu închinat zeului Vulcan. La Roma, se pregăteşte incredibila căsătorie a lui Silius cu

Messalina. „Acest episod va părea teribil, povesteşte Tacit uluit. Ştiu că va părea de necrezut faptul că, într-un oraş în care totul se ştie şi se spune, un cetăţean, mai mult, un consul desemnat, s-a simţit într-atât de sigur încât a îndrăznit să se întâlnească într-o zi hotărâtă dinainte cu nevasta împăratului, în faţa martorilor, ce trebuiau să iscălească pentru legitimarea copiilor ieşiţi din căsătorie; că această femeie a ascultat cuvintele augurilor, a primit vălul nupţial, a adus jertfe zeilor, a luat parte la ospăţul de nuntă; şi-a sărutat şi îmbrăţişat bărbatul, petrecând, în sfârşit, cu el o noapte cu toate libertăţile conjugale.“

La urma urmei, această unire a avut loc cu adevărat? Sau nu a fost decât o parodie, un fel de bacanală? Cert este că Narcissus îl alertează pe împărat: „Ştii tu că Messalina s-a despărţit de tine? Poporul, senatul şi armata i-au fost martorii căsătoriei cu Silius; – şi de nu vei lua în grabă măsuri, Roma va fi în mâinile noului soţ.“

Îngrozit, Claudiu îl descoase în grabă pe consilier, dorind să ştie dacă Silius a fost deja proclamat împărat. Apoi, adunându-şi tot curajul care-i rămăsese, şi „înăbuşindu-şi dragostea înflăcărată pe care o avea pentru Messalina“, se întoarce la Roma încercând să se asigure de fidelitatea soldaţilor din garda sa. Scena se petrece toamna. Messalina şi iubitul ei organizaseră o mare petrecere pe tema culesului viilor: „Teascurile storceau strugurii, vinul curgea în căni şi femei îmbrăcate în piei de animale săreau în joc, imitând sacrificiul sau delirul bacantelor. Messalina, cu părul împrăştiat, lovind din tirs, şi Silius, ce şedea lângă dânsa încununat cu iederă, purtau cothurni şi mişcau din capete, în muzica unui cor desfrânat.“

Sosirea bruscă a pretorienilor transformă orgia în tragedie. Invitaţii se risipesc care-ncotro, urlând. Silius este prins şi hăcuit pe loc, fără nici un fel de judecată. Principalii lui susţinători – senatori, înalţi funcţionari, ofiţeri – sunt de asemenea ucişi. Printre ei, mai mulţi amanţi ai Messalinei: procuratorul jocurilor, Sulpicius Rufus, medicul Vallius, şi chiar nefericitul Mnester, care invocă în zadar ordinul primit odinioară chiar din gura lui Claudiu.

În timp ce acesta din urmă se întoarce liniştit la palatul său şi se aşază la masă, Messalina, care scăpase de masacru, fuge „într-o căruţă în care se transportau gunoaiele din grădini“. Tacit adaugă că „nimeni nu o compătimea. Dezgustul destrăbălărilor ei era prea puternic“.

Terorizată, împărăteasa se ascunde în grădinile lui Lucullus. Îi imploră pe copiii ei, Britannicus şi Octavia, să-i cadă în genunchi tatălui lor pentru a-i obţine iertarea. Îi cere stăruitor Vibidiei, cea mai bătrână vestală, să se ducă să-l roage pe suveran să se înduplece, „sperând încă şi uneori plină chiar de mânie: atât era de trufaşă, până şi în apropierea morţii“.

Claudiu pare să cedeze. Îi cere lui Narcissus să o cheme pe „biata Messalina“, să încerce să-şi explice purtarea. Consilierul, cunoscând labilitatea împăratului, se teme ca „amintirea patului conjugal“ să nu-l încline către iertare. De aceea, îi ordonă tribunului de gardă să o ucidă pe Messalina, pretinzând că este voinţa împăratului. Când ofiţerul ajunge la grădinile lui Lucullus, o găseşte pe Messalina zăcând la pământ. Aflată lângă ea, mama sa, Lepida, îi întinde un pumnal. Împărăteasa şi-l duce la gât, apoi la piept, dar nu are curajul să facă gestul fatal. „În sufletul ei corupt de vicii nu mai era însă nici o părticică

curată. Messalina stăruia încă în lacrimi şi plângeri fără folos." Fără un cuvânt, tribunul o străpunge cu o lovitură de spadă.

Moartea a secerat-o pe Messalina în floarea tinereţii, la douăzeci şi trei de ani. Chiar a doua zi, Senatul decretează *damnatio memoriae*, condamnând la dispariţie însăşi amintirea ei. Statuile ei vor fi dărâmate, numele ei, şters din toate locurile publice şi private. Ucigaşul ei primeşte drept recompensă funcţia de chestor.

„De ce nu vine împărăteasa la masă?" s-a mirat Claudiu văzând că soţia lui nu sosea. În acel moment, Narcissus i-a adus vestea morţii acesteia. Împăratul nici măcar nu a încercat să afle cum se întâmplase. A comandat vin de Falerno şi a terminat liniştit de mâncat. „Nici în zilele următoare, continuă Tacit, n-a dat vreun semn de ură, de bucurie, de mânie, de mâhnire sau de vreun alt sentiment omenesc, nici când privea bucuria acuzatorilor, nici când vedea tristeţea copiilor."

Câteva luni mai târziu, acest personaj bizar se va căsători cu Agrippina, care-l va otrăvi cu ciuperci. Nu afirmase chiar el, într-o zi, că „nu avea noroc în căsnicii"?

---

14. În original: *Haut-Empire* – expresie folosită pentru a desemna prima perioadă a existenţei Imperiului Roman, care începe în anul 27 î.Hr. şi se încheie cu domnia Antoninilor (sec. II d.Hr.). Momentul de trecere de la Imperiul Timpuriu la epoca următoare, Imperiul Târziu (*Bas-Empire*, în franceză), diferă de la un istoric la altul (n. tr.).

15. Pasajele din Aurelius Victor sunt preluate din *Scurte Istorii Romane (de la Octavianus Augustus până la al X-lea Consulat al lui Constantinus Augustus şi al 3-lea Consulat al lui Iulius Cesar)*, traducere şi note de Teodora Gavrilă şi Doina Ionescu, Editura Vinea, Bucureşti, 2002 (n. tr.).

16. Pasajele din Tacit sunt preluate din Cornelius Tacitus, *Anale*, vol. II, traducere de Eugen Lovinescu, Tipografia Nouă, Bucureşti, 1925 (n. tr.).

17. Virgiliu, Horaţiu, Iuvenal, *Pagini alese*, traducere de Lascăr Sebastian, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1969 (n. tr.).

18. Pasajele din Dio Cassius referitoare la Messalina şi Claudiu sunt preluate din Cassius Dio, *Istoria romană*, vol. III, traducere de A. Piatkowski, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, Cartea LX (n. tr.).

V. TEODORA (cca 500–548 d.Hr.)

Cumplită şi nesătulă

Începând cu anul 476 d.Hr., Imperiul Roman de Apus nu mai este decât o amintire a unui trecut glorios. Spiritul roman şi-a găsit refugiul pe malurile Bosforului. Aici, în Bizanţ, va mai supravieţui încă aproape un mileniu. În aceşti ultimi ani ai secolului al V-lea, în timp ce barbarii fărâmiţează Italia, Galia şi Spania, Constantinopolul se poate lăuda cu titlul de cea dintâi metropolă a lumii. Iar adevărata lui inimă bate nu atât la palatul imperial, cât mai degrabă la Hipodrom, unde se adună poporul să aplaude cursele de care, spectacolele de pantomimă şi luptele de animale sălbatice.

De fapt, Hipodromul se întinde mult dincolo de imensul amfiteatru. Grajdurile, depozitele, menajeriile, vestiarele şi celulele de închisoare adiacente se ramifică într-o imensă reţea subterană, un adevărat oraş interlop, o curte a miracolelor în care se amestecă gladiatori şi acrobaţi, dezertori, astrologi, actori şi proxeneţi. Pe bună dreptate, Sfântul Ioan Hrisostom stigmatizează acest loc ca pe „un focar al destrăbălării, un pocal otrăvit, o plasă grea în care se adună şi agonizează atâtea suflete pradă pierzaniei".

Şi totuşi, acesta este locul în care a crescut viitoarea împărăteasă Teodora. Tatăl ei, Akakios, venise din Cipru sau din vreo provincie a Asiei şi se făcuse „arctotrof", adică hrănea urşii de circ. Din nefericire, moare prematur, lăsându-şi văduva şi cele trei fiice în cea mai neagră mizerie. Fata cea mare, Comito, îşi câştigă existenţa într-o trupă de actori. Sora ei mai mică, Teodora, îmbrăcată cu o tunică scurtă de sclavă, apare alături de ea în timpul scenetelor burleşti, programate între două curse.

În acea perioadă, meseria de actriţă nu se distingea prea mult de cea de prostituată. Copila nu ajunsese încă la pubertate, dar cronicarul Procopiu, în a sa *Istorie secretă*, o descrie ca fiind deja căzută în mâinile unor desfrânaţi care îi măcinau „trupul cu o îndeletnicire împotriva firii": „Teodora nu era încă împlinită pentru dragostea cu bărbaţii şi n-ajunsese să-i cunoască şi să-i guste ca femeie, dar se împreuna cu haimanale, cu o poftă vrednică de un bărbat, şi mai ales cu sclavii care însoţeau stăpânii în teatru…"[19]

Pe măsură ce trec anii, viitoarea împărăteasă se va dovedi o actriţă slabă; în schimb, renumele ei de prostituată creşte neîncetat. „Arăta privitorilor mereu înghesuiţi doar frăgezimea şi toată goliciunea trupului ei", povesteşte Procopiu. „De iubiţi îşi bătea joc, lăsându-se prinsă în moleşeala dulce a dragostei şi folosind mereu alte meşteşuguri de unire cu bărbatul, încât izbutea să înlănţuie pentru totdeauna sufletele doritorilor de

desfătare.“ Deşi e încă mică, are „o înfăţişare plăcută şi frumoasă“, cu nasul drept, buzele subţiri şi bine conturate. Paloarea tenului îi este accentuată de părul negru şi de strălucirea întunecată a ochilor vii şi pătrunzători.

În amfiteatru, este maestră într-un gen de bufonerii erotice care amintesc de striptease-ul din zilele noastre. „Îşi ridica haina, dinainte sau la spate, ca să arate celor de faţă goliciunea trupului şi tot ce trebuia să rămână tăinuit şi ferit de privirile bărbaţilor. […] De multe ori se dezbrăca în mijlocul teatrului, în faţa poporului întreg, şi rămânea goală, lăsându-şi doar o centură în jurul părţilor ruşinoase şi pe sâni; nu pentru că i-ar fi fost ruşine să le arate şi pe ele mulţimii, ci din pricină că nimănui nu-i era îngăduit să iasă gol cu totul, ci numai cine avea o centură în jurul coapselor. În această stare se întindea jos pe pământ şi stătea culcată cu faţa în sus. Câţiva lucrători din teatru, care trebuiau să facă treaba aceasta, aruncau boabe de orz peste părţile ruşinoase, iar nişte gânsaci, anume pregătiţi pentru aşa ceva, le ciupeau una câte una cu pliscurile lor şi le mâncau. Ea nu se ruşina şi nu-şi ieşea din fire, ci părea că gâdileala aceasta îi face plăcere.“

În acest univers masculin, în care legea şi religia o coboară pe femeie la un rang inferior în societate şi o silesc să se închidă în intimitatea familiei, prostituatele roiesc până şi sub bolţile sanctuarelor. „Aşadar confundaţi biserica cu un bordel?“ tună Sfântul Ioan Hrisostom. Dar succesul Teodorei vine în primul rând din nesocotirea aproape completă a regulilor moralităţii. „Femeia n-avea nici un pic de ruşine şi nimeni n-a văzut-o vreodată în încurcătură, ci făptuia fără şovăială lucrurile cele mai necinstite.“

Procopiu – care exagerează puţin, cu siguranţă – o descrie pe viitoarea împărăteasă ca pe un adevărat monstru de neruşinare, amintind de excesele Messalinei: „Ea îi subjuga pe toţi cu glume şi râsete plăcute şi prindea în mreje mai cu seamă pe cei mai slabi din fire şi mai tineri. Nimeni n-o întrecea în pofta pentru dragoste, căci mergea uneori la ospeţe cu zece tineri deodată şi chiar mai mulţi, aflaţi în culmea puterii trupeşti şi bine înzestraţi pentru iubire, şi până dimineaţă se culca cu toţi mesenii; iar după ce-i istovea pe toţi, se ducea la sclavii lor, care se întâmpla să fie în număr de treizeci; se unea cu fiecare din ei şi tot nu se sătura de această patimă.“ Analistul devine pornograf: „Lucra cu trei orificii, dar era mâhnită şi învinuia firea că nu i-a găurit ceva mai mult şi sânii, spre a avea la îndemână încă un meşteşug de unire cu bărbaţii.“

Cu o reputaţie atât de proastă, Teodora este în curând condamnată la dispreţul general. „Oamenii cumsecade se dădeau la o parte când o întâlneau prin târg, sau se întorceau repede îndărăt, ca să nu se atingă de hainele muierii şi să pară că s-au mânjit de această fărădelege.“

Cu toate acestea, ea visa probabil la un alt fel de viaţă. În timpul unui ospăţ, îl cunoaşte pe un tânăr patrician originar din Tir, Hekobolos, care fusese numit de curând consul al Pentapolului, o regiune a actualei Libii. Acesta se aprinde atât de tare, încât o ia pe noua lui cucerire cu el în Africa. Din păcate, relaţia nu va dura prea mult. Să fi fost Teodora infidelă sau protectorul ei să fi dat dovadă de nestatornicie? Cert este că Hekobolos nu va întârzia să o alunge.

Ca să supravieţuiască, nefericita se hotărăşte să revină la trecutul ei. Pe toată coasta Mediteranei, este alungată dintr-un oraş în altul de către magistraţi, care o acuză de coruperea tineretului. „Diavolul a mânjit toate locurile din lume cu desfrâul Teodorei“,

povesteşte înspăimântat Procopiu. Se stabileşte pentru o vreme la Alexandria, pe atunci un centru intelectual şi comercial, unde pare mai puţin preocupată de plăcerile trupeşti şi mai mult de chestiunile spirituale. Frecventează cercuri religioase, inclusiv pe patriarhul Antiohiei, Sever, unul dintre partizanii ereziei monofizite, care nu recunoaşte decât natura divină a lui Hristos.

Tot în marele oraş egiptean, viitoarea împărăteasă se împrieteneşte cu Macedonia, o fostă dansatoare care se ocupă acum cu prezicerea viitorului. Aceasta îi spune: „O, Teodora, tu, care cauţi dragostea adevărată, nu-ţi pierde orice speranţă. E adevărat că vei avea o pasiune care te va costa multe lacrimi, dar în curând te vei consola. Un bărbat te va iubi mai mult decât a fost vreodată iubită o femeie. Îţi va aduce în dar bogăţia, puterea şi o glorie la fel de mare ca a lui. O, Teodora, prea ilustră, las-o pe servitoarea ta cea mai umilă să se plece în faţa aceleia care va avea, într-o bună zi, tot Bizanţul la picioarele ei.“

Să fie oare acesta momentul în care se prefigurează „convertirea“ Teodorei? Către anul 520, revenită la Constantinopol, închiriază o casă modestă, nu departe de palatul imperial. Are pe atunci doar douăzeci de ani. Iustin, un fost ţăran analfabet de origine ilíră, a uzurpat de curând tronul Cezarilor. Însă adevăratul stăpân al imperiului este nepotul lui, Iustinian. Ambiţios şi erudit, cu o putere de muncă inepuizabilă, acesta a fost supranumit „împăratul care nu doarme niciodată“.

Nu se ştie nici unde şi nici cum a cunoscut-o Iustinian pe Teodora, dar alchimia dragostei a lucrat atât de puternic, încât ea va fi acuzată că a folosit o poţiune magică, precum o vrăjitoare. Oricum, pentru a-i arăta iubitei cât de mare e dragostea lui, prinţul o copleşeşte cu daruri şi cu bijuterii. O prezintă la curte şi o ridică la rangul de patriciană.

„De fiinţa aceasta s-a îndrăgostit Iustinian cu o patimă nemaipomenită. Socotea drept lucrul cel mai plăcut din toate, cum se întâmplă de obicei celor îndrăgostiţi peste măsură, să împlinească toate dorinţele iubitei şi să-i dăruiască orice lucru de preţ.“

Cu toate acestea, Teodora nu se mai mulţumeşte cu statutul de concubină, iar Iustinian se arată gata să o ia de soţie, însă pentru aceasta trebuie să treacă peste voinţa mătuşii lui, împărăteasa Eufemia, care se opune cu înverşunare. Chiar dacă nu este decât o fostă sclavă barbară, care-şi schimbase numele de Lupicina – adică Mica Lupoaică – cu unul mai imperial, femeia era supusă convenienţelor. De aceea, cei doi vor trebui să aştepte moartea Eufemiei pentru ca Iustin, complet dominat de nepotul lui, să accepte o asemenea unire. Anterior, revocase vechile legi care interziceau unui bărbat cu rang de senator să se căsătorească cu o femeie provenită din lumea teatrului.

Nunta este celebrată cu o pompă extraordinară. În Joia Mare a anului 527, cu trei zile înainte de Paşte, Iustin îşi desemnează oficial nepotul drept asociat la conducerea imperiului. Încoronarea are loc pe 4 aprilie, în biserica Sfânta Sofia, cu mare fast. Patriarhul Epifanie îi binecuvântează pe cei doi soţi, ungându-i cu Sfântul Mir. Fosta prostituată devine *Basilissa*, preacucernica şi preafericita Augusta, împărăteasa romanilor. Poartă o hlamidă în culorile violet şi purpuriu, brodată cu aur, şi o coroană cu două şiraguri de perle şi cu două pandantive cu diamante care-i atârnă până la umeri.

Trecutul este şters cu buretele. Noua împărăteasă este spălată de toate umilinţele şi ruşinile îndurate. „Aşa a venit pe lume, a crescut şi a deprins să trăiască Teodora, şi a ajuns fără nici o piedică până la treapta de împărăteasă.“ Procopiu încheie: „Soţul ei habar n-

avea câtă josnicie făcea şi s-a apropiat de o femeie roasă de păcate grele. […] Nimeni din sfatul bătrânilor, care vedeau că statul alunecă într-o ticăloşie, n-a cutezat să se împotrivească şi să îndepărteze fapta, ci toţi i s-au închinat ca înaintea unei fiinţe dumnezeieşti.“ Chiar şi preoţii o vor saluta cu titlul de Stăpână. Poporul se roagă pentru binele ei, iar armata o acceptă fără să riposteze.

De acum înainte, Teodora va exercita o influenţă decisivă în toate chestiunile. „În gândurile sale el [Iustinian] era mai uşor ca pulberea, comentează Procopiu, şi se lăsa în voia celor care urmăreau mai totdeauna să-l ducă unde doreau ei.“ Pe 1 august 527, unchiul său, Iustin, moare, lăsându-i lui Iustinian întreaga putere. Dar, de fapt, imperiul este guvernat de cei doi soţi. Procopiu, care o detestă pe împărăteasă, o descrie nefavorabil în continuare. Oare trebuie să-l credem atunci când afirmă că sufletul Teodorei era dominat de cruzimea cea mai atroce? „Teodora stăruia şi se întărea mereu în pornirile ei de neomenie, ci niciodată nu făcea ceva la îndemnul sau porunca altuia, ci îşi împlinea cu toată hotărârea gusturile şi poftele, deoarece nimeni nu cuteza să-i ceară îndurare pentru cel căzut în nenorocire: nici trecerea timpului, nici asprimea pedepsei, nici ameninţarea cu moartea care ar fi căzut din cer asupra neamului ei întreg nu puteau s-o înduplece să pună un capăt mâniei sale nestăpânite.“

Cu siguranţă, regina nu este deloc un înger. Dominatoare, crudă, neîndurătoare cu duşmanii, îi consideră pe copii vinovaţi pentru greşelile tatălui lor până la a treia generaţie: „Feciorul mortului purta mai departe pe umerii săi povara de ură a împărătesei şi ponosul părintelui său până la feciorii feciorilor lui.“ Face din orgoliu un instrument al puterii, dar ştie să se arate şi curajoasă până la eroism. Cei care doreau să aibă privilegiul de a fi admişi în prezenţa ei trebuiau să fie în stare să aştepte ore în şir, uneori să facă anticameră chiar şi o noapte întreagă, „într-o încăpere îngustă şi înăbuşitoare tot timpul“. Solicitanţii sunt introduşi de-a valma, cu teamă în suflet, „ca sclavii“. Protocolul îi obligă să se prosterneze în faţa suveranei, care-i primeşte aşezată pe tronul ei din aur bătut cu diamante, şi „să-i atingă cu vârful buzelor încălţămintea ei de la amândouă picioarele“. Nu au voie să i se adreseze direct Teodorei, care-i copleşeşte cu ironii şi îi respinge pe toţi aceia care o deranjează, plină de dispreţ şi de aroganţă.

În acest timp, sub influenţa cumplitei sale soţii, Iustinian nutreşte ambiţia de a restaura puterea romană. Datorită generalilor săi, Belizarie şi Narses, îi alungă pe vandali şi pe goţi din Africa de Nord, din Italia şi din Andaluzia. La est, perşii îi jură o „pace eternă“… numai după ce le plăteşte tribut. Creează o operă juridică magistrală, „Codul lui Iustinian“ rămânând mult timp o referinţă în domeniul dreptului. Dar o politică atât de prestigioasă costă scump. Pentru a-şi finanţa cuceririle, bazileul trebuie să mărească impozitele. Sub diferite pretexte şi bazându-se pe acuzaţii mincinoase, statul confiscă moştenirile celor mai bogaţi.

Şi în această privinţă Teodora se dovedeşte a fi un ajutor preţios, după cum relatează Procopiu: „De când e lumea n-a fost atâta teamă de stăpânitori. Cel căzut în nenorocire n-avea unde să se ascundă, căci o sumedenie de iscoade vesteau împărătesei tot ce se vorbea şi se făcea în târguri şi prin case. […] Mulţi dintre noi am socotit totdeauna că Iustinian şi Teodora nu-s oameni, ci duhuri necurate, sau, cum zic poeţii, «vârcolaci sorbitori de sânge».“

În anul 532, plebea din Constantinopol se revoltă împotriva dictaturii. Revolta începe la Hipodrom. Timp de trei zile, răsculaţii distrug şi incendiază oraşul, strigând: *Nika, nika* – „Victorie, victorie!“ Iustinian, nehotărât, e gata să-şi abandoneze palatul şi averea, căutând refugiu într-o garnizoană din provincie. În acel moment, Teodora îşi arată toată tăria caracterului, neacceptând să capituleze şi refuzând să fugă fără să lupte: „Nu voi apărea niciodată în public fără să fiu salutată cu titlul de împărăteasă!“

Preia conducerea armatei şi îi cumpără pe câţiva capi ai rebelilor. Apoi ordonă generalului Belizarie să ocupe cu trupele Hipodromul, unde se refugiase mulţimea rebelilor. Masacrul este înfiorător. Peste treizeci de mii de oameni sunt omorâţi de sabie şi de săgeată. Prizonierii sunt decapitaţi sau spânzuraţi. Unora li se scot ochii sau li se smulge limba cu cleşti înroşiţi în foc.

Din acest moment, Teodora va domni ca un monarh absolut. Cincisprezece secole mai târziu, mozaicurile bazilicii San Vitale de la Ravenna, în Italia, încă ne arată imaginea ei. Încoronată cu perle şi cu pietre preţioase, fosta prostituată apare maiestuoasă, cu o aureolă divină. Este reprezentată într-o procesiune, în mijlocul curţii sale, închinând potirul euharistic către altar. Teodora nu dispreţuieşte chestiunile spirituale. Adeptă a monofizismului, reuşeşte să-l impună ca papă pe unul dintre protejaţii ei, Vigilius, care însă, odată instalat la Roma, părăseşte monofizismul şi trece la ortodoxie, aruncând anatema asupra ei. În schimb, papa Silverius va fi deportat din ordinul ei într-un sat din Sicilia, unde îşi pierde minţile şi moare în mizerie…

Nici în anturajul propriu, împărăteasa nu tolerează vreo abatere. Basianos, un tânăr patrician care-şi permisese o aluzie deplasată la originile ei, este bătut cu vergile, castrat şi i se scot ochii. Timp de trei zile, va fi expus batjocurii mulţimii, purtând eticheta de „Cel mai abject seducător“. Secretarul trezoreriei de stat, Priscus, dovedit că deturnase fonduri, este silit să-şi introducă mâna într-un vas plin cu metal topit. Un senator este legat în lanţuri într-un grajd pentru că adăpostise un fugar, fără să i se îngăduie să se aşeze sau să-şi facă nevoile. „Ce bine nechează!“ se amuză împărăteasa.

Se spune chiar că ar fi ordonat să fie asasinat propriul fiu, Ioan, pe care-l avusese pe vremuri cu unul dintre nenumăraţii amanţi şi care fusese crescut în Arabia.

Totuşi, Teodora este o femeie a contrastelor, alternând ticăloşiile cu fapte nobile. Astfel, ea va finanţa ridicarea a numeroase biserici, printre care reconstrucţia minunatei bazilici Sfânta Sofia din Constantinopol – transformată, zece secole mai târziu, în moschee. De asemenea, dovedeşte multă generozitate faţă de prostituatele sărace. Va construi pentru ele o mare mănăstire pe malul asiatic al Bosforului, unde vor fi găzduite – sau poate închise – cinci sute de fete „readuse pe calea cea bună“.

Basilissa a trecut acum de pragul vârstei mature. Cu sănătatea tot mai şubredă, ea este extrem de slabă. Nimeni nu ştia că suferea de cancer la sân în momentul în care se stinge, pe 28 iunie 548, după o agonie groaznică, suportată cu un curaj de neclintit. Încă nu împlinise cincizeci de ani. Iustinian pare de neconsolat. Odată cu Teodora, pierdea „plăcerile vieţii“, un mare sprijin şi o sfătuitoare luminată. Câteva oraşe şi o provincie primesc numele ei.

Întregul Constantinopol o conduce pe împărăteasa defunctă până la biserica Sfinţii Apostoli, unde îşi va dormi somnul de veci într-un sarcofag din aur aşezat într-un

mormânt din porfir. „Odihneşte-te în pace, Basilissa, te cheamă la el Regele regilor, Stăpânul stăpânilor!“

---

19. Pasajele din Procopiu urmează ediţia Procopius din Caesarea, *Istoria secretă*, traducere de Haralambie Mihăescu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1972 (n. tr.).

VI.
FREDEGONDA
(cca 545–597)
Frenetică şi ambiţioasă

„*Dark Ages*“, Epoca Întunecată. Odinioară, astfel numeau anglo-saxonii Evul Mediu Timpuriu, o perioadă a tenebrelor, a violenţelor şi a ignoranţei. În zilele noastre, specialiştii îşi nuanţează puţin aprecierile, preferând să vorbească despre o „Antichitate târzie“ referitor la secolul al VI-lea, imediat următor dispariţiei Imperiului Roman de Apus. Fără să-l considere a fi un capitol prea fericit al istoriei, au încetat totuşi să privească dinastia merovingiană doar ca pe o înşiruire sinistră de suverani barbari, incapabili şi cruzi. Într-adevăr, în ciuda durităţii timpurilor şi a moravurilor, descendenţii legendarului Faramond au reuşit să fie continuatorii – chiar şi imperfecţi – ai civilizaţiilor latină şi creştină, izbutind totodată să sădească sămânţa a ceea ce va deveni Franţa.

La moartea lui Clovis, survenită probabil la 27 noiembrie 511, cei patru fii ai săi îşi împart între ei posesiunile tatălui, conform obiceiului germanic. După o lungă serie de lupte, comploturi şi asasinate, cel mai mic, Clothar I, rămâne singurul rege al francilor. Moare la rândul său în anul 561, lăsând de asemenea patru moştenitori de sex bărbătesc. Cel mai mare, Caribert I, se instalează la Paris, de unde guvernează peste Chartres, Orléans, Tours şi Poitiers. Gontran primeşte fostul regat al Burgundiei, precum şi ţinutul Berry şi câteva regiuni provensale. La Metz, Sigebert I devine regele Austrasiei, o vastă regiune de la răsărit, cuprinsă între Meuse şi Rin. În sfârşit, bogatul ţinut Neustria, dintre Loara şi ocean, cu capitala la Soissons, îi revine lui Chilperic I.

Acesta din urmă se născuse în preajma anului 537. Ajuns suveran la douăzeci şi patru de ani, face cinste tradiţiei francilor, dând dovadă de multă virilitate, după cum povesteşte Mézeray în *Histoire de France*: „Chilperic ţinea mai multe femei în acelaşi timp, toate de condiţie modestă, pe care le lua de soţii şi le alunga după cum avea chef.“ Deşi convertiţi la creştinism, prinţii acelor timpuri sunt de multe ori poligami. Totuşi, pentru că Biserica refuză să le dea binecuvântarea pentru mai multe cununii, se practică foarte mult un fel de uniune civilă, numită *friedelehe*, adică „mariaj de pace“. Conform legii germanice, un nobil poate astfel să se unească cu orice amantă „după lege“, dar şi să se despartă de ea după bunul său plac.

În rest, statutul juridic al femeii merovingiene nu prea este de invidiat. Tratată permanent ca o minoră, considerată slabă de felul ei, trăieşte sub protecţia unui tutore, numit *mainbourg* – întâi tatăl, apoi soţul. Numai dacă ajunge văduvă, poate, uneori, căpăta o oarecare independenţă. Astfel, averea unui senior se măsoară în numărul de câini, de cai

şi… de femei! Soţii de rangul doi, concubine şi servitoare locuiesc împreună în aceeaşi aripă a palatului, ocupându-se cu treburile casnice, cu ţesutul sau cu croitoria, sub conducerea reginei oficiale sau a principalei favorite.

Situaţia este aceeaşi şi în cazul lui Chilperic I. Episcopul din Tours, Grégoire, ne-a lăsat o imagine foarte sumbră a acestuia. Din perspectiva lui, Chilperic era „un Nero şi un Irod al timpului său“, un monarh duşman al credinţei, opusul fratelui său, „bunul rege“ Gontran. Pătruns cum este de Sfintele Scripturi, Grégoire îl vede pe Chilperic ca pe un nou Ahab, regele Israelului, căzut în păcatul idolatriei. Apostol al credinţei adevărate, Grégoire i se va opune lui Chilperic precum profetul biblic Ilie i se opunea lui Ahab. Iar Izabela lui Chilperic va purta numele de Fredegonda, „duşmanca lui Dumnezeu şi a oamenilor“…

Din nefericire pentru noi – şi mai ales pentru Fredegonda – cele zece cărţi de istorie a francilor aparţinând lui Grégoire de Tours sunt practic unica sursă care păstrează memoria ei. Evul Mediu Timpuriu este perioada cea mai înceţoşată a istoriei noastre, din care nu ne-au rămas decât foarte puţine documente. Adevărul şi legenda se amestecă până la a se confunda. Astfel, portretul Fredegondei este cu siguranţă deformat de ura pe care i-o poartă episcopul din Tours.

Aşadar, ce ştim despre cea care va fi una dintre cele mai strălucite suverane merovingiene? Unii istorici consideră că s-a născut la Montdidier, sau în vreun alt sat din actuala Picardie. Trebuie să recunoaştem că nu ştim nimic nici despre părinţii, nici despre originea ei. O fi fost francă, saxonă sau poate chiar galo-romană? Numele ei, *Frede gundis*, care înseamnă „Pace şi război“, este cu certitudine germanic, însă el i-a fost dat probabil mult mai târziu, poate chiar de către soţ. De condiţie umilă, a fost la început camerista, apoi confidenta – ceea ce s-ar fi numit, câteva secole mai târziu, „domnişoara de onoare“ – a reginei Audovère, prima soţie a lui Chilperic. Pe cât de frumoasă, pe atât de ambiţioasă, Fredegonda nu va întârzia să se strecoare în patul regal, dar, în curând, nu se va mai mulţumi cu aventura amoroasă şi cu rolul secundar.

În acea perioadă, într-un moment în care Chilperic era plecat, Audovère a născut o fetiţă şi se întreba dacă trebuia să aştepte întoarcerea regelui ca să o boteze. Şireata confidentă o sfătuieşte să nu mai amâne ceremonia: „Maiestate, în curând, stăpânul nostru regele se va întoarce victorios. Cum va putea să se bucure de fetiţa lui dacă nu va fi încă botezată?“

Autorul anonim al *Liber Historiae Francorum – Cartea de istorie a francilor* –, căruia îi datorăm această anecdotă, continuă:

„Regina, ascultând sfatul, pregăti cristelniţa şi îl chemă pe episcop să oficieze botezul. Când episcopul ajunse la palat, nu se putu găsi naşă pentru copil. Atunci Fredegonda îi spuse mamei: «Pe cine am putea găsi să facă acest gest mai bine? Ţineţi-o pe fetiţă chiar maiestatea voastră!»

Audovère îi dădu ascultare. Când regele se întoarse victorios, Fredegonda îl întâmpină spunându-i: «Domnul fie lăudat că regele stăpânul nostru se întoarce acasă după ce i-a învins pe duşmani şi că i s-a născut o fiică! Cu cine îşi va petrece noaptea regele stăpânul meu, odată ce regina îi este acum cumătră, ca naşă a fiicei sale, Childesinda?

Iar regele răspunse: «Dacă nu pot să petrec noaptea cu ea, o voi petrece cu tine.»

Când regele ajunse la palat, regina alergă în întâmpinarea lui, cu copilul în braţe, dar

regele îi spuse: «Ai făcut, în naivitatea ta, un gest aducător de nenorocire. Acum, nu mai poţi să-mi fii soţie.»

O obligă să se călugărească, luând-o şi pe fiica ei, după ce îi dărui pământuri şi ferme. Pe episcopul care oficiase botezul îl condamnă la exil, în timp ce Fredegonda deveni regină alături de el.“

Întâmplarea este foarte grăitoare, ilustrând perfect perfidia Fredegondei. Dar este oare autentică? *Liber Historiae* a fost scrisă în timpul domniei lui Thierry IV, la peste un secol şi jumătate după evenimentele înfăţişate mai sus. Inspirată din consemnările lui Grégoire de Tours, cartea este, pe de altă parte, ecoul tradiţiilor transmise pe cale orală, mai mult sau mai puţin înflorite, cu riscul de a cădea pradă anacronismului. Astfel, norma canonică prin care se interzice mariajul între naşii şi părinţii unui copil nu a fost edictată decât la sfârşitul secolului al VII-lea, de către Conciliul *in Trullo*[20]. Mai mult decât atât, dacă Audovère ar fi fost soţia legitimă a lui Chilperic, această legătură ar fi fost indisolubilă în ochii bisericii, în orice circumstanţe. Este, aşadar, mai probabil ca ei să nu fi fost uniţi decât printr-o *friedelehe*, iar instabilul suveran să fi găsit un bun pretext ca să-şi aleagă o parteneră mai tânără şi mai seducătoare.

Iat-o deci pe Fredegonda foarte aproape de tron. Istoricul belgian Godefroy Kurth, unul dintre cei mai profunzi cunoscători ai perioadei merovingiene, ne-o descrie pătimaş pe „această femeie agitată şi demonică, ce nu-şi precupeţea energia şi inteligenţa urzind intrigi şi punând la cale crime. Complet lipsită de moralitate, în schimb mânată de pasiuni puternice, de beţia ambiţiei şi de setea de răzbunare, loveşte fără milă tot ce-i stă în cale, tot ce o ameninţă, o umileşte sau o deranjează. Agilă şi rece ca o viperă, este o maestră în arta insinuărilor, care-i adusese averea imensă şi puterea asupra lui Chilperic. Găseşte abilitatea de a stăpâni inima tiranului desfrânat şi instabil, ba chiar, mai mult decât atât, de a-l conduce după bunul ei plac. Ar putea să-l facă să comită orice crimă, chiar să acţioneze împotriva neamului său, distrugându-şi propria spiţă“.

Fredegonda este abia la începutul carierei. Chiar dacă a remarcat-o şi i-a acordat privilegiile unei regine, Chilperic nu este încă dispus să se unească cu ea printr-un contract oficial, ceea ce în epocă se numeşte *muntehe*, cu atât mai mult cu cât o asemenea uniune este văzută de mulţi ca fiind nedemnă de un nepot al lui Clovis. În ceea ce-l priveşte pe fratele lui Chilperic, Sigebert cel plin de virtute, care domneşte la Metz, acesta nu se mulţumeşte să aibă relaţii cu servitoarele. Către anul 567, se căsătoreşte cu Brunehaut – sau Brunhilda –, fiica lui Athanagild, suveranul vizigot al Spaniei. Brunehaut nu este numai o prinţesă adevărată, este şi renumită în toată Europa pentru frumuseţea ei excepţională.

Chilperic, cu orgoliul rănit, se hotărăşte să-l imite pe fratele lui. Brunehaut are o soră mai mare, pe Galswintha. Trimite o solie la Toledo, ca să-i ceară mâna, însă faima lui de desfrânat i-o luase înainte. Nu are importanţă. Promite să le alunge pe toate concubinele şi să dea dovadă de o fidelitate exemplară. Până şi Fredegonda va fi obligată să plece. „Tatăl prinţesei, explică Grégoire de Tours, crezând în aceste promisiuni, hotărî să i-o trimită pe fiica sa aşa cum îşi trimisese şi prima fiică, însoţită de mari bogăţii.“ Se povesteşte, de asemenea, că nefericita Galswintha, părăsindu-şi familia, ar fi plâns în hohote timp de trei

zile…

În acelaşi an moare Caribert, regele Parisului. Fusese primul rege franc pedepsit cu excomunicarea, pentru că, în afară de soţia legitimă, avea o relaţie scandaloasă cu două surori, Marcovège şi Méroflède, dintre care cea de-a doua se călugărise. Chilperic îi confiscă moştenirea şi, astfel, îşi permite să alcătuiască o dotă[21] demnă de noua sa soţie. Galswintha adusese cu ea din Spania o zestre importantă, formată din metale preţioase. La rândul lui, soţul îi dăruieşte ca *morgengabe* – cadou de a doua zi după nuntă – oraşele Bordeaux, Limoges, Cahors şi provinciile Béarn şi Bigorre.

Nunta este oficiată la Rouen. Chilperic îşi ţine promisiunea şi face legământul de a respecta fidelitatea conjugală şi să nu-şi ia nici o altă soţie câtă vreme Galswintha va fi în viaţă. De altfel, pare sincer îndrăgostit de prinţesa spaniolă, o copleşeşte cu atenţii şi are o conduită ireproşabilă, deşi interesată, după cum subliniază Grégoire de Tours: „O iubea chiar foarte mult, mai ales că adusese cu ea atâtea comori…“

Cu toate acestea, redutabila Fredegonda, în aparenţă resemnată, nu se recunoaşte învinsă. În cunoscutele sale *Récits des temps mérovingiens*, Augustin Thierry istoriseşte că ea ceruse, „ca o ultimă favoare, să nu fie alungată de la palat, ci să rămână, ca şi odinioară, printre femeile angajate în serviciul regal. Sub această mască de umilinţă, se ascundea un abis de şiretenie şi de ambiţie feminină, în faţa căruia regele era complet lipsit de apărare“.

Iar virtutea lui Chilperic este firavă. În numai câteva luni, se plictiseşte de farmecele reginei sale vizigote şi pică din nou în plasa vrăjitoarei. Galswintha, părăsită, va suspina, apoi va trece la reproşuri, plângându-se regelui că „trebuia să îndure nenumărate jigniri. Cum nu se bucura de nici o onoare din partea lui, îi ceru să-i dea voie să se întoarcă liberă, în ţara ei, lăsându-i toate comorile pe care i le adusese ca zestre“.

Chilperic, abil sfătuit de amanta lui, trage de timp, încearcă să o liniştească pe Galswintha, se preface că se căieşte, căutând să „o îmbuneze cu vorbe mângâietoare“. Însă, cum prinţesa înverşunată refuză orice cale de împăcare şi ameninţă să-şi spună public povestea, va pune să fie sugrumată în taină. „Fu găsită moartă în patul ei, încheie Grégoire. […] Cât despre rege, după ce o plânse o vreme, reluă în curând relaţia cu Fredegonda.“

Sigebert, împins de soţia lui, Brunehaut, porneşte la luptă ca să-şi răzbune cumnata, cu atât mai mult cu cât Chilperic, ca o culme a nelegiuirii, tocmai ce se căsătorise oficial cu Fredegonda. Înţeleptul rege Gontran încearcă din răsputeri să readucă pacea între cei doi fraţi. Un mare consiliu al francilor, ţinut la Andlau, în Alsacia, hotărăşte ca regiunile primite de defuncta regină ca *morgengabe* să-i revină lui Brunehaut şi moştenitorilor ei, „astfel încât, în cele din urmă, pacea şi înţelegerea să fie restabilite între prea glorioşii principi Chilperic şi Sigebert“.

Numai că acest aranjament nu mulţumeşte, de fapt, pe nimeni, şi în nici un caz pe Fredegonda, care îl consideră o jignire. În scurt timp, războiul devine imposibil de evitat. În 573, Chilperic, învins de trupele fratelui său, se vede prins în cursă la Tournai. Fredegonda, povesteşte Augustin Thierry cu lirism, „în momente de teroare şi de disperare, avea reacţii de animal sălbatic“. Însărcinată fiind, aproape de soroc, dă naştere unui fiu „înconjurată de tumultul unui asediu şi pradă fricii de moarte care o obseda zi şi noapte. Primul impuls fu să abandoneze copilul, în care vedea doar un nou izvor de

pericol, lăsându-l să piară, lipsit de îngrijire şi de hrană“.

În cele din urmă, grozava regină îşi vine în fire. Îl botează pe nou-născut cu numele evreiesc Samson, ciudat pentru un prinţ franc, dar „pe care părinţii, în disperarea lor, îl aleseră ca să-şi exprime nădejdea în propria salvare“. Pe de altă parte, Fredegonda este o femeie care ştie să provoace fatalitatea. Găseşte doi nobili originari din Thérouanne, pe care-i convinge să se ducă să-l ucidă pe regele Austrasiei, după cum povesteşte Grégoire de Tours: „Înarmaţi cu nişte cuţite mari, numite popular scramasaxe, cu tăişul otrăvit, aflaţi sub vraja reginei Fredegonda, se apropiară de rege sub un pretext oarecare şi îl loviră din ambele părţi în acelaşi timp. Sigebert scoase un strigăt, căzu şi în scurt timp îşi dădu sufletul.“

Panica trupelor monarhului asasinat îi dă răgazul lui Chilperic să iasă din Tournai, să le zdrobească în luptă şi să alunge resturile armatei austrasiene până la Paris. Fredegonda profită de ocazie ca să pună mâna pe duşmanca ei de moarte, Brunehaut, pe care o închide pentru moment la Rouen.

Chilperic avusese trei fii din uniunea cu Audovère. Thibert, cel mai mare, murise deja în luptă. Cel de-al doilea, Meroveu, în vârstă de nouăsprezece ani pe atunci şi urât de mama sa vitregă, se îndrăgosteşte de Brunehaut. Se va şi căsători cu ea, în secret, cu binecuvântarea episcopului de Rouen, Pretextat.

Aflând vestea, Fredegonda jură să-i pedepsească pe cei doi vinovaţi, cu atât mai mult cu cât Pretextat, departe de a încerca să o linişească, dă grai unei sfinte mânii împotriva ei: „Din acest regat, vei fi aruncată direct în infern! Ai face bine să-ţi laşi deoparte nebuniile şi răutăţile, să te întorci la sentimente mai bune, să-ţi smulgi din suflet orgoliul violent care te macină fără încetare, încercând să capeţi viaţa veşnică!“

Este prea mult pentru Fredegonda, care va trimite în grabă câţiva ucigaşi care să-l reducă la tăcere pe nesocotitul prelat. Chiar în ziua de Paşte, Pretextat este înjunghiat în catedrală, în timp ce cânta psalmii. Regina are neruşinarea să vină să asiste la agonia lui. Înainte să-şi dea sufletul, episcopul are puterea să o mai înfrunte o dată: „Dumnezeu a hotărât să mă cheme din această lume. Tu însă, recunoscută ca făptaşa acestor crime, vei fi blestemată pe pământ. Şi Dumnezeu va răzbuna sângele meu cu capul tău!“

Într-adevăr, o soartă potrivnică pare să se abată asupra Fredegondei. Cei doi fii ai săi, Samson şi Clodobert, sunt răpuşi, unul după altul, de dizenterie. Grégoire de Tours – indulgent de această dată – descrie disperarea şi căinţa târzie a nefericitei regine, care se adresează regelui Chilperic:

„De atâta timp, mila divină ne suportă răutăţile. Ne-a prevenit de multe ori prin febră şi prin alte suferinţe şi noi nu ne-am oprit. Iată că acum îi pierdem pe copiii noştri. Iată-i că pier sub povara lacrimilor săracilor, a plânsetelor văduvelor, a suspinelor orfanilor, şi nu prea mai avem pentru cine aduna averi. Strângem comori, fără să ştim pentru cine le adunăm. Iată-le fără stăpâni, comori ce poartă semnul jafului şi al blestemelor. […] Acum, dacă vrei, vino să ardem registrele de dări. Să ne mulţumim cu veniturile care-i erau suficiente şi tatălui tău, regele Clothar.“

Subita schimbare nu va dura mult timp. Meroveu, smuls din braţele lui Brunehaut, tuns şi închis într-o mănăstire, va fi în curând lichidat. Cât despre Clovis, ultimul fiu al lui Audovère, e considerat de Fredegonda pricina morţii fraţilor săi vitregi, după cum

povesteşte Grégoire de Tours:

„Cineva veni la regină şi îi spuse: «Clovis este de vină că ai rămas fără copiii tăi. Era îndrăgostit de fiica unei servitoare a ta şi i-a ucis pe copiii tăi cu ajutorul vrăjitoriilor acestei slujnice. Aşa că resemnează-te şi nu aştepta nimic bun de la viitor, de vreme ce ţi-ai pierdut speranţa pe care te bizuiai ca să poţi domni într-o bună zi.»

Atunci regina, îngrozită, în culmea mâniei, sfâşiată de pierderea recentă a copiilor, puse mâna pe fata pe care o îndrăgise Clovis şi, după ce oamenii ei o bătură cu sălbăticie, îi smulseră scalpul şi îl atârnară, din ordinul ei, într-un par, care fu înfipt în faţa casei lui Clovis.“

Meroveu este apoi adus în lanţuri în faţa mamei sale vitrege. La ordinul acesteia, nefericitul prinţ e escortat la castelul regal de la Noisy, lângă râul Marna, şi ucis de călăii reginei. Iar când ea îl anunţă pe Chilperic că fiul lui s-a sinucis, regele nu varsă nici o lacrimă. Mai târziu, Fredegonda va ordona să fie ucisă şi Audovère, care se afla închisă într-o mănăstire. În schimb Basina, sora lui Clovis şi a lui Meroveu, va fi violată de servitorii reginei şi apoi lăsată în grija călugăriţelor de la abaţia Sainte-Croix din Poitiers.

I se mai atribuie îndeobşte o nelegiuire Fredegondei: uciderea propriului soţ, regele Chilperic, faptă comisă în 584. Crudă şi sângeroasă, maştera era şi adulteră. „Nu vorbesc deloc despre infidelităţile ei, mărturiseşte Mézeray. Prin ele s-a făcut temută, iar soţul ei nu trebuia să se aştepte la statornicie din partea unei femei pe care o luase de soţie în urma unei crime.“

Grégoire de Tours sugerează că un valet oarecare, pe nume Eberulf, ar fi putut fi amantul Fredegondei, însă autorul lucrării *Liber Historiae* vrea să fie cât mai explicit:

„Regina Fredegonda era frumoasă şi avea o imaginaţie bogată, dar îşi înşela soţul. Landeric era în acea vreme mai mare peste toţi curtenii. Fiind un bărbat foarte înzestrat, reginei îi plăcea mult şi întreţinea relaţii adultere cu el. Într-o zi în care regele trebuia să plece devreme la vânătoare la Chelles, în împrejurimile Parisului, cum ţinea mult la regină, se întoarse de la grajduri, în vreme ce ea se spăla pe cap în dormitor, şi îi dădu o palmă uşoară la fund. Ea strigă, crezând că era Landeric: «Ce cauţi aici, Landeric?»

În acelaşi timp, se întoarse, observă că era regele şi fu cuprinsă de panică. El, cât se poate de indignat, plecă la vânătoare. Fredegonda îl chemă pe Landeric şi îi povesti tot ce se întâmplase: «Vezi ce ai de făcut acum, îi spuse, altfel, chiar de mâine, ne aşteaptă numai chinuri.»

Landeric, disperat, strigă, izbucnind în lacrimi: «De când te-am văzut, mi-ai adus numai nenorocire! Nu mai ştiu ce să fac, mă simt încolţit!»

«Nu te teme de nimic, răspunse ea, ascultă-mi sfatul, şi nu vom păţi nimic. Diseară, când regele se va întoarce de la vânătoare, vom trimite nişte asasini care-l vor ucide, strigând că este un atentat al lui Childebert al Austrasiei. Iar când va fi mort, noi doi vom domni, împreună cu fiul meu, Clothar.»

Într-adevăr, la căderea nopţii, când Chilperic se întoarse de la vânătoare, nişte asasini pe care Fredegonda îi îmbătase îi înfipseră pumnalul în burtă, exact când cobora de pe cal, în timp ce oamenii lui se duceau fiecare acasă. Regele scoase un ţipăt şi căzu mort. Atunci, respectând ordinele reginei, asasinii strigară: «Priviţi ce a făcut din stăpânul nostru regele

Austrasiei, Childebert!» Soldaţii porniră care încotro, să-i caute pe vinovaţi, dar, negăsind pe nimeni, se duseră la casele lor.“

Să credem oare istorisirea de mai sus, fără îndoială, oarecum romanţată? Landeric va fi mai târziu prim-ministrul Fredegondei, dar de aici şi până la a-l descrie ca pe amantul ei… Totuşi, este adevărat că, după moartea lui Chilperic, fosta servitoare, devenită regentă, va şti să menţină, cu fermitate de neclintit, drepturile ultimului său fiu, regele Clothar II, care se născuse doar cu câteva luni înainte de a răposa tatăl său. Nu va ezita niciodată să recurgă la violenţe, făcând din cruzime şi din perfidie instrumente politice, aşa cum o cerea practica vremurilor. Totuşi, Mézeray exagerează stigmatizând-o printr-un catren:

Fredegonda, cu-atât de multele ei fărădelegi,
Asasinate, adulter, excese mii şi mii,
A abătut o faimă aşa de rea asupra acestei glii
Că amintirea lor înfricoşează gândul lumii-ntregi.

La moartea ei, în 597, văduva lui Chilperic îi lasă moştenire fiului său un regat prosper. Clothar II va mai trebui să ducă la îndeplinire o ultimă răzbunare a mamei lui, şi anume, să o captureze pe regina Brunehaut. După ce este plimbată în văzul lumii pe o cămilă, eterna rivală a Fredegondei este legată de coada unui cal nărăvaş, care îi rupe trupul bucăţi. În ce-o priveşte, Fredegonda se va stinge în pace, la cincizeci şi cinci de ani, de moarte bună. Înmormântată creştineşte, îşi doarme somnul de veci în biserica Saint-Germain-des-Prés din Paris.

---

20. Denumirea conciliului ecumenic ţinut în anul 692 la Constantinopol, zis şi Conciliul Quinisext (n. tr.).

21. În original: *douaire* – dotă constituită de soţ şi destinată să revină soţiei în cazul în care rămâne văduvă (n. tr.).

VII.
ISABELLE A FRANŢEI
(1292–1357)
Jignită şi răzbunătoare

Într-un jilţ înalt de stejar, pe a cărui spetează se vedeau sculptaţi cei trei lei ai stemei Angliei, şedea regina Isabelle, […] cu bărbia sprijinită în palmă […] şi privea dusă la pâlpâirile focului din vatră […]. Avea douăzeci şi doi de ani […] şi părul, auriu, răsucit în cosiţe lungi aduse în sus, ca două toarte de amforă, de fiecare parte a obrazului.“[22]

Astfel începe primul volum din *Regii blestemaţi*, celebra epopee istorică a lui Maurice Druon. Isabelle, „Lupoaica Franţei“, este unul dintre personajele principale ale acestei cărţi. Soţie jignită, ea va rămâne în istorie drept aceea prin care a izbucnit scandalul. Iar răzbunarea ei va aduce un secol de războaie între familiile Valois şi Plantagenet.

Domnia soţului ei, Eduard II, este una dintre cele mai jalnice din Evul Mediu englez. Bine legat, frumos la chip, cu ţinuta maiestuoasă, acest monarh suferă de un temperament slab şi înclinat către plăceri. Preferinţele sale de un anumit gen pentru anumiţi favoriţi demni de dispreţ îl vor situa printre suveranii britanici din galeria ruşinii. Se afla la cârmuire deja de un an atunci când, în 1308, traversează Canalul Mânecii pentru a o întâlni pe cea care-i fusese hărăzită încă din copilărie. Isabelle a Franţei, fiica regelui Filip IV cel Frumos, are doar cincisprezece ani. Desigur, sentimentele nu-şi au locul în această căsătorie politică, menită să întărească armonia relaţiilor dintre cele două mari regate ale Occidentului.

Dacă la început Eduard pare sensibilizat de farmecele tinerei prinţese, asta nu-l împiedică defel să-şi păstreze întreaga afecţiune pentru scumpul său Pierre de Gaveston, obscur cavaler gascon pe care l-a căsătorit cu nepoata sa Margareta de Gloucester şi l-a făcut vicerege al Irlandei. Nu se mulţumeşte să-l copleşească cu daruri; merge până la a-i oferi bijuteriile din trusoul nupţial. Caracterul autoritar al lui Isabelle suportă cu greu o asemenea umilinţă. Indiferenţa supusă pe care o afişa până atunci faţă de soţul şi suveranul ei se transformă foarte repede în dispreţ.

Moartea lui de Gaveston, asasinat în iunie 1312 în decursul unei revolte a baronilor, îi apropie pentru o vreme pe cei doi soţi. În anul următor Isabelle aduce pe lume un fiu, viitorul Eduard III. Cu toate acestea, armonia din cuplu este de scurtă durată. Regele va face o pasiune pentru lordul Hugh Despenser, care, împreună cu tatăl său, Hugh cel Bătrân, *Chief Justiciar*[23] al Angliei şi conte de Winchester, va confisca practic puterea regală.

Această regină ofensată, înjosită şi plină de ranchiună îl va vizita pe tatăl ei în primele luni ale anului 1314. La Paris trăiesc trei prinţese de vârsta sa, soţiile celor trei fraţi ai ei. Margareta, fiica ducelui burgund Robert II, este măritată cu fratele mai mare al lui Isabelle, viitorul Ludovic X, pe atunci rege al Navarrei. Verişoarele ei, cele două fiice ale contelui palatin Othon IV de Burgundia, Ioana şi Blanca, sunt căsătorite cu Filip de Poitiers şi, respectiv, cu Carol, ceilalţi doi fii ai lui Filip cel Frumos.

După anumite relatări, Isabelle ar fi zărit agăţate la cingătorile a doi tineri curteni, fraţii Filip şi Gautier d'Aunay, pungile împodobite cu pietre scumpe pe care ea însăşi le dăruise cu ceva timp în urmă Margaretei şi Blancăi. Oare Isabelle este cea care-şi va denunţa cumnatele?

„Tată […]. Nu pentru a mă tângui am venit în Franţa, spune personajul romanului lui Maurice Druon. […Ci] pentru că fraţii mei şi-au luat soţii nişte târfe, tată, pentru că am aflat-o şi pentru că sunt tot aşa de neînduplecată ca şi tine când trebuie să apăr cinstea noastră."

A avut oare cu adevărat loc această conversaţie, plasată de romancier în castelul regal Maubuisson de lângă Pontoise? Nu vom putea şti niciodată cu certitudine. Şi totuşi, cazul nurorilor lui Filip cel Frumos se dezlănţuie chiar în această zi de marţi, 9 aprilie 1314, în săptămâna Paştelui…

„Iar regina Navarrei fu luată ca o femeie de rând şi ca o stricată şi închisă în temniţa Gaillard, lucru ce tulbură întreg regatul", relatează Geoffroy de Paris. Soţia prinţului Ludovic, moştenitorul tronului, precum şi cea a fratelui său Carol sunt acuzate public de adulter. Oare Margareta de Burgundia şi verişoara ei Blanca sunt cu adevărat vinovate? Nu sunt cumva doar victimele nefericite ale unei intrigi răuvoitoare ticluite de regina Isabelle?

Supuşi torturii, cei doi tineri curteni amici ai prinţeselor mărturisesc tot ceea ce se dorea aflat. Ei sunt imediat condamnaţi şi executaţi cu o sălbăticie de neimaginat. Jupuiţi de vii şi emasculaţi, eleganţii nobili sunt transformaţi în două hoituri sângerânde atârnate de o spânzurătoare din Pontoise. Iar cele două prinţese sunt rase în cap, îmbrăcate în pânză de sac şi aruncate să mucezească în temniţa Château-Gaillard. Margareta moare chiar în iarna următoare, copleşită de tratamentul prea dur la care era supusă, dacă nu cumva o mână criminală nu i-a grăbit sfârşitul. Blanca va lâncezi opt ani în celulă. Lăsată însărcinată de temnicer, va primi permisiunea să se călugărească. Judecătorii nu i-au găsit nici un amant Ioanei, sora Blancăi şi soţia contelui Filip de Poitiers. S-a considerat însă că prin tăcerea ei a ascuns intrigile celor două. Surghiunită la castelul de la Dourdan, ea va fi eliberată după câteva luni.

Acesta este adevărul despre episodul pe care istoria romanţată l-a amplificat sub denumirea improprie de „scandalul de la Turnul Nesle". Este aproape sigur că austerul donjon din palatul lui Filip II – care se înălţa pe cheiul Conti, pe locul unde se află astăzi Institutul Franţei – nu a fost niciodată teatrul unor desfrâuri amoroase, nici al vreunei orgii a prinţeselor de Burgundia. Imortalizată de François Villon în „Balada doamnelor de altădată", legenda se va răspândi abia după un veac.

Despărţindu-i pe fiii lui Filip cel Frumos de soţiile lor legitime, procesul de la Maubuisson va contribui la stingerea descendenţei directe a Capeţienilor. În mai puţin de cincisprezece ani, Ludovic X, Filip V şi Carol IV vor muri pe rând, fără a lăsa moştenitor

la tron, astfel încât vărul lor Filip VI de Valois va pune mâna pe coroană. Dar îl va avea ca adversar pe Eduard III al Angliei, fiul lui Isabelle…

Deocamdată Lupoaica Franţei s-a întors pe insula unde continuă să fie umilită. Cronicarul Jean Froissart istoriseşte: „Acest jupân numit Hugh Despenser îşi mărea pe zi ce trece puterea şi apropierea faţă de rege. Aşa de mare era trecerea lui pe lângă rege, încât toată ţara se minuna de asta şi nimic nu se făcea la curtea regelui decât dacă jupân Hugh era de acord.“

Deposedată de comitatul Cornwall, precum şi de toate bunurile din averea personală, Isabelle se plânge în cele din urmă fratelui ei Carol cel Frumos de faptul că e considerată în casa soţului ei ca o „servitoare cu simbrie“. Cu toate acestea, regina nu-şi afişează ura, abţinându-se să-şi arate până şi cel mai mic resentiment. În 1325 se iveşte ocazia să contraatace. Întrucât, în anul precedent, francezii invadaseră Guiana engleză, regina îşi propune să revină pe continent pentru a negocia pacea.

Isabelle se întovărăşeşte cu Edmund of Woodstock, conte de Kent, fratele vitreg al lui Eduard II, şi cu un partid al nobililor englezi exilaţi. Conducătorul lor era un baron din ţinutul March pe nume Roger Mortimer of Wigmore, care susţinuse cândva revolta eşuată în faşă a lui Thomas of Lancaster. Închis în Turnul Londrei, Mortimer reuşise să evadeze de acolo cu complicitatea episcopului de Hereford, Adam Orleton. Isabelle şi-l face amant şi refuză cu încăpăţânare să se întoarcă în Anglia. Ba, mai mult, îl convinge pe soţul ei să-i permită fiului lor Eduard, prinţ de Wales, să i se alăture în Franţa.

Când regele îşi dă seama că a fost tras pe sfoară, este prea târziu. Eduard II este cuprins de o furie sălbatică. Pe 1 decembrie 1325 îi adresează de la Westminster o scrisoare violentă: „Doamnă, vă poruncim şi vă pretindem să lăsaţi deoparte orice scuză şi orice fals pretext şi să vă întoarceţi în cea mai mare grabă.“

Bineînţeles că Isabelle nici nu se gândeşte să se supună poruncii, ceea ce ar fi echivalat cu a se arunca în ghearele lui Despenser, aşa cum explică Guillaume de Nangis: „Ştiind că regele îşi apleacă urechea la un sfetnic care, pe cât îi stă în putinţă, aruncă vina şi ruşinea asupra ei, şi mai ales că monarhul nu iese din cuvântul acestuia din urmă, ea se temea pe bună dreptate să se înapoieze.“

Dimpotrivă, Isabelle va încheia o alianţă cu contele de Hainaut. Pe 24 septembrie 1326 Lupoaica Franţei debarcă în Suffolk în fruntea unei trupe de o mie cinci sute de oameni. Nobilimea engleză, sătulă de tirania lui Despenser, i se alătură îndată. Isabelle afirmă că luptă doar împotriva „sfetnicilor nepricepuţi ai regelui care, prin sfaturile lor dăunătoare, se pare că îl îmbrobodesc pe rege“. Cuprins de panică, Eduard II – „corupt de sfaturile celor răi“ – părăseşte Londra şi fuge în Ţara Galilor. Pe 16 noiembrie este capturat în apropiere de oraşul Neath în timp ce încerca să se îmbarce pentru a fugi în Irlanda.

Detronat în favoarea fiului său, prizonierul este pus sub pază sigură şi predat lui Henry of Lancaster, zis *Tort-Col* („Gât-sucit“), apoi este târât în condiţii deplorabile dintr-o fortăreaţă în alta. Favoritul său, junele Hugh Despenser, este pus în lanţuri şi suferă un supliciu descris cu lux de amănunte de Froissart: „Mai întâi fu pus pe un cufăr şi plimbat cu surle şi trâmbiţe din stradă în stradă prin toată cetatea Hereford. Apoi fu adus într-o piaţă publică din oraş, unde era adunat tot poporul. Aici fu legat sus pe o scară, ca toţi cei

adunaţi acolo să-l poată vedea. Şi s-a aprins un foc mare în acea piaţă. Când fu legat astfel, mai întâi îi tăiară penisul şi testiculele, căci era eretic şi sodomit, aşa cum, de altfel, se zvonea şi despre rege. Şi […] le aruncară în foc, iar focul le mistui. După care îi despicară burta şi-i scoaseră afară inima şi măruntaiele şi le puseră pe foc, iar focul le mistui, căci fusese cu inimă mincinoasă şi trădător. […] După […] asta îi tăiară capul, care fu trimis în cetatea Londrei. Apoi fu despicat în patru părţi ce se trimiseră îndată în cele mai mari patru cetăţi din Anglia după Londra."

Mai trebuia hotărâtă soarta monarhului detronat. Fiind unsul Domnului, nu putea fi vorba de o execuţie precum a lui Despenser. Isabelle şi amantul ei Mortimer decid aşadar să scape de el într-un mod mai discret. Pe 21 septembrie 1327 John Maltravers şi Thomas Gournay, paznicii de la Berkeley ai fostului rege, primesc o misivă enigmatică semnată de episcopul Orleton, ajuns Mare Vistiernic al Angliei: *Edwardum occidere nolite timere bonum est*. Fraza aceasta ticluită pe latineşte se putea înţelege în două moduri: fie „Nu-l ucideţi pe Eduard, este bine să vă temeţi să faceţi asta", fie „Nu vă temeţi să-l ucideţi pe Eduard, este bine să faceţi asta". Maltravers şi Gournay au ales cea de-a doua traducere.

Cronicarul Jean de Wavrin istoriseşte scena în deplina ei oroare: „După ce numitul sire Eduard a terminat de cinat, el se duse în camera lui pentru a se culca. Atunci când trădătorii cei stricaţi şi necredincioşi s-au convins că adormise, intrară în cameră cu ajutoare şi cu o masă foarte grea pe care o puseră pe trupul lui şi apăsară pe ea cu putere. Şi atunci prinţul se trezi şi, de teamă să nu fie ucis, se întoarse cu burta în sus. Iar mişeii aceia turbaţi luară un corn mare şi-l străpunseră cu el şi i-l împinseră adânc în vintre. Apoi luară o ţepuşă de fier înroşită în foc şi i-o băgară în pântece prin acel corn, şi începură să mestece cu ea prin maţe. Şi-l chinuiră astfel ca să nu se poată afla felul morţii sale…"

Trei ani după aceea, Lupoaica Franţei şi complicele ei Roger Mortimer, înnobilat conte de March, vor domni împreună, până ce tânărul Eduard III hotărăşte să scape de această tutelă. În octombrie 1330 el pătrunde în castelul Nottingham însoţit de o mână de oameni loiali. Trecătoarea subterană prin care au intrat în castel există şi astăzi, fiind supranumită *Mortimer's Hole* – Gaura lui Mortimer. Micul grup intră pe neaşteptate în odaia în care Isabelle doarme cu amantul ei. Regina se scoală degrabă şi li se adresează: „Domnilor, vă cer să nu faceţi nici un rău acestui gentil cavaler care este scumpul şi iubitul nostru văr!"

Dar tânărul Eduard nu mai ascultă; Mortimer este prins. Condamnat de Parlament, el va atârna în spânzurătoarea Tyburn din Londra. Iar Lupoaica Franţei va fi condusă cu tot respectul cuvenit la castelul Rising, în care va fi prizonieră timp de douăzeci şi opt de ani, până în ziua morţii ei, 22 august 1358.

---

22. Pasajele din Maurice Druon sunt preluate din *Regii blestemaţi*, traducere de Sergiu Dan, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1971 (n. tr.).

23. În Anglia medievală, funcţie echivalentă celei de prim-ministru (n. tr.).

VIII.
LUCREZIA BORGIA
(cca 1480–1519)
Voluptuoasă şi sublimă

De o jumătate de mileniu încoace nu a încetat să provoace fantasme, să stârnească pasiuni. În prefaţa piesei sale de teatru din anul 1833, Victor Hugo se întreabă: „Dar cine a fost, până la urmă, Lucrezia Borgia? Adunaţi laolaltă cele mai hidoase şi mai îngrozitoare diformităţi morale şi aşezaţi-le unde se potrivesc, adică în inima unei femei ale cărei frumuseţe fizică şi grandoare regească vor face crima să pară şi mai înspăimântătoare...“

Acestui caracter monstruos poetul romantic îi asociază un sentiment de dragoste maternă, astfel încât „acest suflet deformat va apărea aproape frumos înaintea ochilor noştri înlăcrimaţi“. Un personaj de teatru, de o frumuseţe diabolică, corupătoare şi criminală insensibilă, aceasta este Lucrezia Borgia pe care generaţii întregi de istorici şi scriitori de cărţi istorice au zugrăvit-o cu plăcere în tonuri sângeroase, o nouă lady Macbeth, „dispreţuită, blestemată, urâtă de oameni, condamnată de ceruri, atotputernică infamă...“.

Secolul al XIX-lea, epocă a unor puternice contradicţii, îşi propune totuşi să reevalueze acest verdict implacabil. La treizeci de ani după ce a fost scrisă tragedia lui Hugo, în 1866, marchizul Campori publică la Modena o primă pledoarie, intitulată *Una vittima della Storia, Lucrezia Borgia – O victimă a istoriei, Lucrezia Borgia*. Mai târziu, în numele adevărului istoric, eruditul german Ferdinand Gregorovius se declară apărătorul acestei nefericite prinţese, acuzate pe nedrept, după părerea lui: „Lucrezia Borgia este, dintre toate femeile, figura cea mai lipsită de noroc din istoria modernă. Să fie vina ei, sau poartă doar povara unui blestem pe care lumea l-a aruncat pe nedrept asupra sa? […] Alexandru VI şi Cesare au propria istorie, în timp ce Lucrezia Borgia nu are mai mult decât o legendă. Conform acestei legende, ea este o bacantă care duce într-o mână o fiolă cu otravă şi, în cealaltă, un pumnal. În acelaşi timp, este o Furie cu trăsături dulci şi frumoase ca ale unei Graţii.“

Ar trebui, aşadar, după cum sugerează Gregorovius, să înlocuim caricatura cu o viziune hagiografică, a unei femei excepţionale, înzestrate cu toate calităţile sufletului, inimii şi spiritului? Cu certitudine, adevărul este undeva între cele două extreme. Cu o natură contradictorie, este adevărat că Lucrezia a avut de pătimit din cauza apăsătoarei reputaţii a neamului ei. Familia Borgia: acest nume evocă prin sine cele mai cumplite perversiuni şi cele mai întunecate crime din *Quattrocento*-ul (secolul al XV-lea) italian.

Nu se spune oare despre ei că deţineau reţeta unei otrăvi, pe cât de groaznică, pe atât de misterioasă, *cantarella*, pe bază de acid arsenic, presupusă a omorî fără să lase urme? În umbra unui culoar al palatului, la colţul unei străduţe întunecoase, cu pumnalul sau cu spada, călăii le executau ordinele fără milă…

La Roma, unde se înfruntă facţiunile nobilimii şi preoţimii, cardinalul Rodrigo Borgia ocupă un loc însemnat în societate, cumulând privilegii, episcopate şi abaţii. În palatul său, situat între podul San Angelo şi Campo dei Fiori, ia masa în vase aurite şi colecţionează opere de artă şi obiecte de mobilier de preţ. Şi totuşi, familia Borgia este recent venită în Italia. Mult timp, înaintaşii lor se bătuseră cu maurii, fiind doar nişte bieţi hidalgo în slujba regilor Castiliei şi Aragonului. Numele lor fusese pe vremea aceea Borja, iar fieful lor, Játiva, un orăşel situat la aproximativ şaizeci de kilometri la sud de Valencia.

Primul dintre ei care a intrat în marea istorie a fost Alfonso Borgia, născut în 1378. Ca secretar al regelui Aragonului Alfonso V Magnanimul, îşi urmează stăpânul în Italia, când acesta cucereşte regatul Neapolelui. Arhiepiscop al Valenciei, apoi cardinal în 1444, este ales papă, sub numele Calixt III, unsprezece ani mai târziu. Urcând pe tronul pontifical, Alfonso Borgia îşi trage familia după sine. Îl adoptase pe nepotul lui, Roderic – sau Rodrigo –, fiul surorii sale Isabella şi al lui Jofré Lanzol. În 1456, la vârsta de douăzeci şi cinci de ani, tânărul abandonează cariera armelor ca să facă studii de drept şi să se pregătească pentru mantia de cardinal… rămânând însă un laic.

„Este arătos, figura îi este plăcută şi zâmbitoare, povesteşte un cronicar. Se exprimă cu eleganţă şi cu blândeţe. Cu o singură privire poate să stârnească o pasiune stranie într-o femeie frumoasă şi să o atragă spre el mai tare decât magnetul atrage fierul.“ Nici după ce va fi numit preot, Rodrigo Borgia nu-şi va pierde gustul pentru plăcerile sexuale. În asemenea măsură, încât papa Pius II trebuie să-i atragă atenţia în mod oficial, în urma unei bacanale la care luase parte împreună cu mai mulţi tovarăşi, într-o grădină din Siena: „Pudoarea nu ne lasă să povestim tot ce s-a întâmplat, pentru că nu numai faptele însele, ci chiar şi cuvintele care le numesc sunt nedemne de rangul pe care-l ocupi. […] Te lăsăm să judeci singur: este demn de Sfântul Scaun, care te-a primit printre slujitorii lui, să le faci pe tinerele fete să-şi uite îndatoririle, să le trimiţi cadouri şi vinuri amantelor tale şi să-ţi duci viaţa consumând plăceri?“

Să precizăm totuşi că astfel de purtări erau frecvente la demnitarii bisericii din acea vreme şi aproape că nu şocau pe nimeni. Astfel, cardinalul Borgia şi-a recunoscut cinci copii din legătura aproape oficială cu Vanozza de’ Cattanei, o burgheză din Mantova. Cesare va fi cel mai de temut, individ fără scrupule, intrigant şi violent, un model pentru *Principele* lui Machiavelli. „Dintre copiii papei, consemnează istoricul florentin Francesco Guicciardini, unul avea toate viciile tatălui. Se părea că nu se născuse decât ca să existe un om suficient de nebun pentru a duce la îndeplinire pornirile cumplite ale lui Alexandru.“

Lucrezia vede lumina zilei pe 14 aprilie 1480. Crescută de o verişoară a cardinalului Rodrigo, Adriana del Mila, văduva lui Ludovico Orsini, are parte de o educaţie aleasă. Pe lângă italiană şi spaniolă, învaţă şi franceza, precum şi puţină latină şi greacă. Cunoştinţele de muzică, de pictură şi de poezie, împreună cu educaţia religioasă, fac din ea o domnişoară desăvârşită. În plus, este de o frumuseţe remarcabilă, cu ochii ei albaştri şi

carnaţia diafană. Însă principala ei podoabă este bogatul păr blond, pe care şi-l spală aproape zilnic şi îl aranjează cu cea mai mare grijă.

Foarte curând, această fiică de prelat devine o miză în lupta pentru putere. Nu împlinise încă unsprezece ani când, la 26 februarie 1491, „*Señora doña Lucrecia de Borja*, locuind în prezent la Roma, fiica naturală a Prea Sfinţiei sale cardinalul Rodrigues Borja“, este logodită printr-un contract, redactat în catalană, cu don Cherubino Juan de Centelles, seniorul regiunii Val d'Ayora din regatul Valenciei. Logodna nu este însă prea avantajoasă, iar tatăl ei găseşte în curând o partidă mai bună pentru ea, în persoana lui don Gasparo de Procida, fiul contelui d'Aversa, un alt nobil spaniol, stabilit la Neapole.

Proiectul de căsătorie s-ar fi realizat probabil dacă soarta nu le-ar fi surâs în continuare celor din familia Borgia. La moartea papei Inocenţiu VIII, cardinalul Rodrigo, vicecancelar al Bisericii, reuşeşte în sfârşit să fie ales papă, pe 11 august 1492, cu două treimi din voturile participanţilor la conclav, faţă de care îşi manifestase din plin generozitatea. Evenimentul este povestit fără ocolişuri de către Guicciardini: „După Inocenţiu a urmat Rodrigo de Borgia, din Valencia, capitala unuia dintre regatele spaniole. Fusese mult timp cardinal şi avea un rang destul de important în Sfântul Colegiu. Îşi datora în parte ascensiunea certurilor dintre cardinalii Ascanio şi Giuliano Della Rovere. Dar îşi construise în şi mai mare măsură succesul cumpărând sufragiile mai multor cardinali, fie cu bani gheaţă, fie cu promisiuni de a le ceda o bună parte dintre rentele şi privilegiile de care beneficia. Aceste suflete mercantile, dispreţuind legea divină, îi vândură lui Borgia fără remuşcări puterea de a profana, printr-un trafic josnic, comorile spirituale chiar în sanctuarul religiei, şi chiar în numele Domnului.“

Ce-i drept, Rodrigo Borgia – care îşi alege numele de Alexandru VI – nu face notă discordantă în galeria pontifilor din secolele al XV-lea şi al XVI-lea, mai preocupaţi de averi şi de plăceri lumeşti decât de cele sfinte. Şi nu pentru că ar fi incapabil. Dimpotrivă, noul papă este un om inteligent. Din păcate, după cum subliniază Guicciardini, „avea unele vicii pe care nu le putea compensa, cu toate calităţile. Avea o agerime şi o putere de pătrundere a minţii rare. Excela în a da sfaturi şi, fiind extrem de persuasiv, reuşea să manipuleze afaceri importante cu o abilitate şi cu o energie surprinzătoare. În schimb, aceste calităţi erau umbrite de moravuri josnice: era fals, lipsit de pudoare, viclean, perfid, imoral, mânat de o avariţie nemăsurată şi ros de ambiţie. Era de o cruzime barbară şi nu trăia decât pentru parvenirea bastarzilor lui, pentru care era hotărât să sacrifice orice.“

Unei fiice de papă i se cuvine un soţ cu o origine cât se poate de ilustră. Înţelegerea cu Gasparo d'Aversa este imediat anulată. În iunie 1493, Alexandru VI o mărită pe Lucrezia cu Giovanni Sforza, seniorul din Pesaro, rudă cu puternicul duce de Milano, Ludovic il Moro. În curând, va regreta alegerea făcută. La urma urmei, Giovanni nu este decât un căpitan de mercenari, calic şi mediocru, un oarecare. În viziunea lui Alexandru, nimic nu pare prea bun pentru iubita sa fiică. Lucrezia merită un tron! Însă, înainte de a-i găsi un soţ mai demn de ea, trebuie să scape de cel actual…

Spre a nu se ajunge la soluţii radicale, Sanctitatea Sa hotărăşte să-l sperie pe ginere, cu complicitatea Lucreziei şi a lui Cesare! Într-o seară din primăvara lui 1497, tânăra îi cere valetului soţului ei să rămână ascuns după o perdea. În acel moment, apare Cesare, spunând că dăduse ordin ca Giovanni Sforza să fie asasinat. Servitorul, tremurând de frică,

se zoreşte să-şi înştiinţeze stăpânul, care pleacă în mare grabă spre castelul său din Pesaro.

Soţii sunt încă separaţi în momentul în care, două luni mai târziu, un eveniment tragic îndoliază familia papei. Pe 14 iunie, fratele mai mare al lui Cesare şi al Lucreziei, Giovanni Borgia, duce de Gandia, este asasinat, în timp ce străbătea călare o stradă din Cetatea Eternă. Conform spuselor lui Guicciardini – care preia zvonurile din epocă –, însuşi Cesare ar fi ordonat crima: „[Cesare] era orbit de ura împotriva ducelui [de Gandia] din cauza preferinţei pe care i-o arăta Lucrezia Borgia, sora lor, de care amândoi fraţii erau îndrăgostiţi. furios, mânat de gelozie şi de ambiţie, motive suficient de puternice ca să determine crimele cele mai teribile, îşi pusese oamenii să-l asasineze pe fratele său, în timp ce acesta se plimba singur călare prin Roma, şi să-i arunce cadavrul în Tibru. Umbla chiar zvonul – dacă o asemenea culme a ororii poate fi crezută – că însuşi tatăl celor doi fraţi le era rival la favorurile surorii lor…“

Lucrezia, incestuoasă? Amantă josnică a fraţilor ei şi a propriului tată, posesor nedemn al tiarei papale? Acuzaţia a fost repetată de mulţi istorici şi scriitori, fără să fie totuşi susţinută de altceva decât de baliverne şi de pamflete. Lucrezia era cu certitudine coruptă şi desfrânată, însă, odată cu trecerea veacurilor, nefericita femeie apare mai puţin vinovată şi mai degrabă un instrument în mâinile anturajului său masculin, victima unei epoci nemiloase.

Închisă de familie la mănăstirea dominicană San Sisto, pe Via Appia, îi este imposibil să se opună anulării căsătoriei cu Giovanni Sforza. Aceasta este anunţată pe 20 decembrie 1497 de către Alexandru VI, sub pretextul mincinos al neconsumării mariajului. „Nu putea suporta nici măcar un soţ ca rival. Aşa încât desfăcu căsătoria, sub pretextul impotenţei partenerului, pe care o susţinu cu ajutorul unor martori mincinoşi, în faţa unor judecători aleşi anume de el.“ Şi Guicciardini încheie: „Nici un tată nu şi-a iubit copiii cu atâta pasiune.“

Lucrezia este declarată oficial virgină, ceea ce are darul de a stârni râsul întregii Italii, cu atât mai mult cu cât, trei luni mai târziu, va da naştere unui băiat care va primi numele Giovanni! Două bule papale fac referire la copil cu calificativul enigmatic de *infans romanus* – „copil roman“. Prima vorbeşte despre „fiul lui Cesare Borgia şi al unei mame necunoscute“. Prin cea de-a doua, micul Giovanni este adoptat chiar de papă, „în ciuda viciului naşterii sale“. Ce să înţelegem din toate acestea? Că fiul Lucreziei este rodul relaţiilor ei vinovate cu Cesare sau cu Alexandru? Sau poate că adevăratul tată a fost ducele de Gandia, celălalt frate al ei, omorât chiar din acest motiv cu câteva luni înainte. Cu toate acestea, unii autori consideră că adevăratul amant al Lucreziei era un oarecare Pedro Caldes, sau Perotto, angajat în serviciul de cameră al papei, al cărui cadavru, cu mâinile şi picioarele legate, a fost pescuit din Tibru pe 14 februarie 1498. Pietro Aretino – autorul poemelor decoltate cuprinse în volumul *Sonetti lussuriosi* – merge chiar mai departe, susţinând despre Perotto că era în acelaşi timp „amantul tatălui şi al fiicei“. Tot ce putem afirma fără teama de a ne înşela este că *infans romanus* nu era fiul lui Giovanni Sforza…

Divorţată fiind, Lucreziei trebuie să i se găsească un nou soţ cât mai repede. De această dată, Alexandru VI pune ochii, pentru ea, pe Alfonso de Aragon, prinţ de Salerno şi duce de Bisceglia. Este tot un bastard, însă este fiul natural al fostului rege al

Neapolelui, Alfonso II. Sora lui, Sancia, se căsătorise deja cu Geoffroy Borgia, fratele cel mic al Lucreziei şi al lui Cesare. Papa, folosindu-şi fiica exact ca pe un pion în jocul diplomatic, vrea să-şi întărească alianţa cu casa regală a Neapolelui, revenită pe tron după alungarea francezilor.

Logodna este încheiată pe 20 iunie 1498, însă mirele soseşte abia o lună mai târziu la Vatican, pentru celebrarea căsătoriei. La cei şaptesprezece ani ai săi, Alfonso pare „cel mai frumos adolescent văzut vreodată la Roma“. Încântarea este reciprocă. Lângă acest soţ de vârsta ei, Lucrezia pare în sfârşit să cunoască dragostea. Iar când ducele de Bisceglia părăseşte în grabă Cetatea Eternă – probabil, de teama vreunui complot –, Lucrezia îşi imploră tatăl să-i dea voie să plece după el. La început, Alexandru VI ezită, însă ulterior, pe 8 august 1499, îi acordă titlul de ducesă de Spoleto, în Umbria. Scrisoarea oficială pe care o trimite locuitorilor regiunii aduce un elogiu profund „scumpei sale fiice întru Hristos“:

„Având încredere deplină în deosebita înţelepciune şi în virtutea ducesei, despre care am mai vorbit, de altfel, în precedente scrisori, şi bazându-ne pe supunerea voastră tradiţională faţă de Sfântul Scaun, aşteptăm să vă arătaţi sentimentele şi să vă îndepliniţi datoria de a o recunoaşte pe ducesa Lucrezia ca pe regenta voastră şi să îi arătaţi deplină ascultare…“

Alfonso nu va întârzia să vină alături de soţia lui la Spoleto, apoi se vor întoarce împreună la Roma, unde Lucrezia dă naştere unui fiu – de data aceasta, legitim – pe 1 noiembrie 1499. Toţi membrii Sfântului Conciliu, împreună cu toţi ambasadorii la Sfântul Scaun, asistă la botez, în fosta capelă a lui Sixtus VI. Micuţul, numit Rodrigo precum bunicul lui, este purtat în braţe de către comandantul gărzii papale, urmat de guvernatorul Romei şi de reprezentantul împăratului Maximilian I.

Însă tot acest fast triumfal nu este pe placul tuturor. Cesare Borgia tocmai primise de la regele Ludovic XII al Franţei titlul de duce de Valentinois. La întoarcerea în Italia, pe 26 februarie 1500, defilează cu pompă, în fruntea a o mie de călăreţi şi o sută de halebardieri. *Aut Caesar aut nihil* – „Cezar sau nimic“, sună îndrăzneaţa lui deviză, iar ambiţia lui nu mai cunoaşte limite. Însă popularitatea Lucreziei şi a soţului ei îl eclipsează, cu atât mai mult cu cât, în calitatea lui de vasal al regelui Franţei, alianţa cu napolitanul îi devenise incomodă…

Tragedia se întâmplă într-o seară din luna iunie. În momentul în care ducele de Bisceglia trecea pe sub balconul Catedralei Sfântul Petru, însoţit doar de un servitor şi de un nobil, o bandă de tâlhari se aruncă asupra lui, aplicându-i numeroase lovituri de pumnal. Garda palatină intervine prea târziu, reuşind doar să împiedice atacatorii să arunce corpul tânărului în Tibru. Transportat în grabă în apartamentele lui Alexandru VI, Alfonso primeşte iertarea de păcate de la socrul său, care pare sincer tulburat. Lucrezia, la rândul ei, scoate un ţipăt şi leşină. Totuşi, soţul ei este încă în viaţă. Într-o cameră de la Vatican, sub protecţia a şaisprezece gardieni înarmaţi cu săbii, se luptă eroic cu moartea. Lucrezia, împreună cu cumnata ei Sancia, îl veghează pe rănit, pregătindu-i singure mâncarea, ca să nu fie otrăvit.

Săptămânile trec. Alfonso intră în convalescenţă, iar Cesare îşi înăbuşă ura: „Ce nu s-a putut face la cină, se va putea face la supeu.“ Pe 19 august 1500, intră cu forţa în camera

cumnatului său însoţit de Miguel Corella, fidelul lui aghiotant, care-l sugrumă pe duce cu o sfoară. „Acest asasinat îi displăcu doamnei Lucrezia“, punctează flegmatic un cronicar, care adaugă: „Deşi era foarte obişnuită să-şi schimbe soţii după bunul-plac şi interesele alor săi, aşa un mod violent şi cumplit de a o lăsa văduvă o tulbură foarte mult…“

Ambasadorul din Mantua, fără să-l numească direct pe Cesare Borgia, îl desemnează astfel pe vinovat: „Ca să îndrăzneşti să faci un asemenea lucru, într-un asemenea loc, nepotului unui rege în viaţă, fiu de fost rege şi ginere de papă, trebuie să fii un om şi mai puternic decât el.“ Alexandru VI are mare grijă să acopere fapta. Alfonso este înmormântat aproape clandestin, fără slujbă şi rugăciuni, sub dalele capelei Santa Maria delle Febbri.

Văduvă de neconsolat, Lucrezia se retrage la castelul ei de la Nepi, lângă Viterbe. Când se întoarce la Roma, la sfârşitul anului, este tot nemângâiată şi mărturiseşte suspinând: „Tot ce pot face e să plâng.“ Cu toate acestea, papa îi este în continuare deosebit de apropiat. În 1501, lipsind de la Vatican pe durata verii, îi lasă în grijă Lucreziei administrarea palatului, precum şi toate problemele curente, atât cele spirituale, cât şi cele lumeşti, cu „depline puteri să deschidă scrisorile care veneau“. Noile responsabilităţi reuşesc să o facă pe fiica papei să-şi regăsească buna dispoziţie şi înclinaţia pentru distracţiile deocheate. La un moment dat, când trebuia să prezideze o adunare a cardinalilor, în locul suveranului pontif, cardinalul de Lisabona îi aduce aminte că cineva trebuia să scrie procesul-verbal al şedinţei. Lucrezia îi răspunde că ştie foarte bine să scrie. Atunci cardinalul o întreabă în latină: *Ubi est penna uestra?* – „Unde vă este pana?“ Jocul de cuvinte capătă o cu totul altă semnificaţie dacă precizăm că *penna* semnifică şi sexul masculin…

Lucrezia este probabil bucuroasă şi pentru că urmează să-şi pună pirostriile pentru a treia oară, căsătorindu-se cu Alfonso d’Este, fiul şi moştenitorul lui Ercole I, duce de Ferrara şi Modena. Bineînţeles, nimeni nu-i ceruse părerea, însă viitorul soţ este una dintre cele mai bogate partide din Italia. Aşa cum cere tradiţia, la recăsătorirea unei văduve se organizează petreceri zgomotoase care, în mediul depravat al curţii pontificale, degenerează cu uşurinţă în orgii sexuale. „De fiecare dată când ea vine la papă, deplânge situaţia ambasadorul din Ferrara, dansurile şi jocurile se ţin lanţ până la ora două sau trei noaptea, iar aceasta îi face foarte rău.“

Pe 31 octombrie 1501, Cesare Borgia dă o petrecere fastuoasă în cinstea surorii lui, la care sunt invitate cincizeci dintre cele mai frumoase prostituate din Roma. Johannes Burchard, maestrul de ceremonii al papei, oferă o prezentare a acestui „Bal al Castanelor“ în jurnalul său, fără să omită nici un detaliu picant:

„După ce se ridicară farfuriile de pe mese, cele mai frumoase cincizeci de târfe din Roma dansară cu invitaţii, la început îmbrăcate, apoi goale. După momentul de dans, începu cel de balet, în faţa papei şi a copiilor săi aşezaţi pe cele mai bune locuri. Câteva candelabre cu lumânări aprinse fură aşezate pe podea, apoi se împrăştiară castane printre ele, pe care curtezanele veniră să le ia, târându-se pe podea, printre lumânări.

Abia acum începu adevăratul spectacol. Invitaţii se dezbrăcară şi se aruncară pe jos, călărindu-le pe prostituate sau lăsându-se călăriţi. Acuplările aveau loc în faţa tuturor celor prezenţi. Servitorii numărau orgasmele fiecărui bărbat, pentru că papa era un mare

admirator al virilităţii şi considera că măsura acesteia era dată de capacitatea de a ejacula a unui bărbat. După ce toţi fură epuizaţi, Sanctitatea Sa împărţi premiile – mantii, cizme, pălării şi tunici fine de mătase. Câştigători erau desemnaţi cei care făcuseră dragoste cu curtezanele de cele mai multe ori.“

Serbările organizate pe 2 februarie 1502 de către ducele Ercole, pentru a sărbători sosirea nurorii sale la Ferrara, vor fi cu siguranţă mai puţin pornografice, însă mult mai strălucitoare. În fruntea alaiului se află şaptezeci şi cinci de arcaşi călare, purtând culorile casei d’Este, alb şi roşu, urmaţi de optzeci de trompeţi şi de numeroşi oboişti. Urmează nobilimea din Ferrara, precedându-i pe Alfonso şi pe cumnatul său, Annibale Bentivoglio, escortaţi de opt paji. Lucrezia ocupă locul de onoare, în mijlocul cortegiului, călare pe un cal de curse alb, cu harnaşament stacojiu, sub un baldachin purpuriu. Strălucitoare, în toată splendoarea celor douăzeci de ani ai săi, poartă o *camorra*, o haină din catifea cafenie, cu mâneci largi şi cu manşete aurite, şi o *sbernia*, o mantie din brocart, căptuşită cu blană de hermină. Pe cap poartă un fileu fără diademă, sub formă de văl, împodobit cu aur şi cu diamante…

Acum începe o nouă existenţă pentru Lucrezia. La curtea din Ferrara, una dintre cele mai rafinate din Europa, va descoperi bucuriile aduse de generozitate şi de devoţiunea religioasă şi va putea să se dedice în voie pasiunii pentru muzică şi pentru literatură. Poetul şi umanistul Pietro Bembo – pe care unii îl consideră ca făcând parte dintre numeroşii ei amanţi – se consumă într-o pasiune, probabil, platonică pentru ea, în stilul foştilor trubaduri: „Deşi te bucuri de farmece în care le întreci pe fiica lui Agenor şi pe Elena din Sparta, cea răpită de troianul Paris, ştii să te dedici artelor şi studiului. Şi nu laşi ca frumuseţea ta strălucitoare să-ţi umbrească geniul.“

După ce dăruieşte un moştenitor de sex bărbătesc dinastiei d’Este, viitorul duce Ercole II, născut în 1508, Lucrezia pierde alte câteva sarcini, zdruncinându-şi sănătatea. Pe 14 iunie 1519, aduce pe lume încă o fetiţă moartă. Chinuită de febră puerperală, pe 22 iunie, cu două zile înainte de a se stinge, dictează o scrisoare extrem de pioasă, adresată papei Leon X, Giovanni di Medici:

Prea Sfinte Părinte şi venerabile Stăpân,

Sărut cu tot respectul din lume picioarele sfinţite ale Prea Fericirii Voastre şi mă închin cu umilinţă îndurării Voastre. După ce am suferit enorm, mai mult de două luni, din pricina unei sarcini dificile, am dat naştere unei fiice, după cum a vrut Dumnezeu, în dimineaţa zilei de 14 a acestei luni, sperând ca naşterea să-mi aducă o uşurare. Nu a fost să fie aşa, iar acum a sosit ceasul să-mi plătesc datoriile către natură. Mare este favoarea pe care mi-o acordă prea milostivul Creator lăsându-mă să ştiu că sfârşitul mi se apropie şi să-mi pot da seama că peste câteva ore totul se va termina, nu înainte de a primi sfânta împărtăşanie. Ajunsă aici, am dorit, ca o creştină ce sunt, deşi am păcătuit, să-i cer Prea Fericirii Voastre să binevoiască, în marea sa bunătate, să dăruiască uşurare sufletului meu cu Sfânta Sa binecuvântare…

IX.
MARGARETA DE VALOIS
(1553–1615)
Savantă şi libertină

„Regina Margot“ nu a existat. Diminutivul a fost sădit în conştiinţa populară abia în secolul al XIX-lea, de către Alexandre Dumas. Şi totuşi, câte nu s-au scris despre prima soţie a lui Henric IV! Excesele ei carnale, reale sau presupuse, au hrănit fantasmele a generaţii întregi de scriitori, mai mult romancieri decât istorici. A fost descrisă ca fiind incestuoasă, intrigantă, depravată până la nimfomanie…

Merită oare Margareta de Valois să fie redusă la această caricatură, conturată într-o epocă în care erau preferate în primul rând femeile supuse şi mai degrabă prostuţe? Deşi uşurătatea moravurilor ei nu poate fi negată, ea este în primul rând o mare doamnă a Renaşterii, cultivată şi educată. Vorbeşte italiana, spaniola, greaca şi poate chiar să improvizeze un mic discurs în latină. Admiratoare a lui Plutarh şi a lui Cicero, este pasionată de reprezentanţii ermetismului, cum ar fi neoplatonicul Marsilio Ficino, în timp ce Montaigne îi este amic. Însăşi mama ei, Caterina de Medicis, o descria pe Margareta drept „cea mai desăvârşită prinţesă din lume“.

Mare iubitoare de plăceri – chiar dacă cronicarii şi pamfletarii au exagerat uneori descriindu-i excesele –, Margareta rămâne în acelaşi timp o creştină practicantă şi devotată, care nu va ezita să împlinească, pe jos, mai multe pelerinaje în Aquitania, împreună cu episcopul de Agen, Janus Fregoso. Plină de contraste, este şi un arbitru al eleganţei. În tinereţe, va crea şi desfiinţa mode, în epoci tulburi, în care luxul şi frivolitatea sunt doar nişte supape pentru angoasa generală.

„Tu inventezi şi alcătuieşti cele mai frumoase stiluri de îmbrăcăminte, îi spune Regina Mamă. Şi, oriunde te-ai duce, curtea se va lua după tine, nu tu după curte.“

Născută la Saint-Germain-en-Laye, duminică, 4 mai 1553, fata cea mică a lui Henric II şi a Caterinei de Medicis primeşte acelaşi nume ca şi mătuşa ei, sora lui Francisc I, „Margareta Margaretelor“ – adică, în franceza veche, „Perla Perlelor“. Nu avea decât şase ani atunci când tatăl său este rănit mortal cu o lance, în timpul unui turnir. Împreună cu fraţii ei, „mânaţi de fire şi instincte, precum plantele şi animalele, mai degrabă decât ca nişte oameni conduşi de raţiune“, Margareta îşi petrece copilăria la Amboise. Tânărul rege Francisc II moare în curând, răpus de o mastoidită, în chinuri cumplite. Odată cu urcarea pe tron a celui de-al doilea frate al Margaretei, Carol IX, Franţa începe să fie măcinată de certurile religioase dintre protestanţi şi catolici.

La acea vreme, Ronsard o cântă în poeziile sale pe prinţesa de şaisprezece primăveri, cu „un chip divin, miracol al naturii“. Are părul întunecat la culoare, dar poartă adesea o

perucă blondă cu buclele pudrate cu aur. Ochii căprui, puşi în evidenţă de „sprâncenele arcuite, negre ca abanosul“, sclipesc de inteligenţă. Are nările „vii ca mercurul“, gura desenată graţios, fruntea „de marmură albă, semn al distincţiei“. Cei „doi sâni, simbol al tinereţii“, seamănă cu „doi muntişori de lapte“, cu „două gutui pline de sevă“.

Unul dintre admiratori, Pierre de Bourdelles, renumitul Brantôme, confirmă: „Nici o femeie nu a fost mai pricepută în a-şi arăta farmecele. Am văzut-o de câteva ori învăluită cu părul ei natural, fără nici un artificiu, pe care, aşa negru cum era, ştia atât de bine să-l răsucească, să-l onduleze şi să şi-l aranjeze.“

Autorul lucrării *Les Dames galantes* adaugă: „Pe lângă frumuseţea chipului şi alura elegantă a trupului, purta întotdeauna podoabe şi veşminte superbe. Frumosul ei chip alb, senin şi măreţ precum cerul, era luminat de nenumărate perle şi pietre preţioase şi, mai ales, de diamante aşezate în formă de stea.“

Şi totuşi, frumoasa domnişoară nu este nici pe departe doar o prostuţă fermecătoare. Se amestecă în politică, susţinându-l pe fratele ei, ducele de Anjou – viitorul Henric III –, numit general-locotenent şi desemnat să conducă lupta împotriva calviniştilor. Se pare chiar că ea ar fi mărturisit că fusese bărbatul care o iniţiase în plăcerile sexului. În orice caz, Margareta este una dintre cele mai apropiate sfătuitoare ale mamei lor, Caterina de Medicis, cea care conduce în realitate regatul. În acelaşi timp, simte şi primii fiori ai dragostei, făcând o pasiune pentru ducele de Guise, Henric de Lorena.

Idila este descoperită pe 25 iunie 1570. Margareta este smulsă din patul lui Henric, Carol IX şi Caterina de Medicis o snopesc în bătaie şi îi rup hainele, iar ducele de Guise scapă cu viaţă doar printr-un miracol…

„Are sângele cald şi înfierbântat“, constată Regina Mamă, care-i dă fiicei sale să bea la fiecare masă o „fiertură de măcriş“, sperând să-i domolească pornirile. Tot în speranţa de a evita noi scandaluri, o logodeşte pe rând cu fiul împăratului Maximilian II, arhiducele Rudolf, regele Ungariei şi un pasionat de astrologie, apoi cu don Carlos, fiul cel mic al lui Filip II al Spaniei şi, a treia oară, cu regele Portugaliei, Sebastian. În cele din urmă, mâna Margaretei va fi câştigată de tânărul rege al Navarrei, Henric de Bourbon, la capătul uneia dintre acele încurcate intrigi care au marcat războaiele religioase.

La prima vedere, prea desfrânata „regină Margot“ se potriveşte de minune cu „Eternul Cuceritor“[24]. Şi totuşi – chiar nepunând la socoteală ruşinea de a fi unită cu un eretic „diabolic“ –, o prinţesă atât de rafinată nu poate simţi altceva decât dispreţ pentru protestantul needucat pe care i-l impune familia ca soţ. Viitorul Henric IV este un nespălat notoriu. Chiar el recunoaşte că „miroase cam urât“… dar fără să îi dea prin cap să îndrepte lucrurile. Evocând ulterior scenele intime cu soţia lui, va admite: „Nu e de mirare dacă, atunci când mă întorceam prăfuit şi transpirat de la luptă, de la vânătoare sau de la alte activităţi violente, i se făcea rău când mă atingea, şi chiar schimba cearceafurile în care nu stătuserăm mai mult de un sfert de oră împreună.“ Iar una dintre cele mai celebre amante ale lui, Henriette d’Entragues, îi va spune în faţă că „pute ca o bucată de carne stricată“.

Astfel că Margareta va rosti cu o mare strângere de inimă „da“-ul ritual, pe 18 august 1572, la catedrala Notre-Dame din Paris. Potrivit anumitor cronicari, fratele ei Carol IX i-ar fi împins capul cu brutalitate, astfel încât să pară că îşi dă consimţământul, în timp ce

mirele, fiind excomunicat, aştepta în faţa bisericii! Istoria va reţine însă mai ales amintirea însângerată a unei „nunţi roşii“. O săptămână mai târziu se petrecea masacrul din Noaptea Sfântului Bartolomeu.

Bearnezul însuşi scapă cu greu de la moarte, renegându-şi credinţa reformată. Se spune că un nobil urmărit în acea noapte ar fi reuşit să-şi salveze viaţa ascunzându-se în dormitorul Margaretei. Un lucru este cert, şi anume că, la cei nouăsprezece ani ai săi, tânăra face dovada unei remarcabile tării de caracter. „Mie nu-mi spunea nimeni nimic, va scrie în cartea sa de memorii. Hughenoţii mă suspectau pentru că eram catolică, iar catolicii, pentru că mă căsătorisem cu regele Navarrei.“

În ambianţa libertină de la curtea ultimilor Valois, unde stă ca într-o colivie aurită, tânărul Henric de Navarra se lasă în voia plăcerilor fără rezerve, în timp ce Margot îşi tot sporeşte numărul amanţilor. Unul dintre ei este un ofiţer din Provence, de patruzeci şi patru de ani, Hyacinthe Boniface, conte de La Mole, un seducător notoriu, „slujitor mai mult al lui Venus decât al lui Marte“. Va fi decapitat pe 30 aprilie 1574, sub acuzaţia de a fi conspirat sprijinindu-l pe fiul mezin al Caterinei de Medicis, François d’Alençon. Se povesteşte că amanta celui ucis, înecându-se în lacrimi, ar fi plătit călăul pentru a primi capul retezat, ca să-l îmbălsămeze.

O lună mai târziu, mediocrul Carol IX îi lasă locul pe tron lui Henric III, un mare suveran, despre care posteritatea nu a vrut să reţină decât extravaganţa sa vestimentară, anumite înclinaţii de natură sentimentală şi faptul că a inventat *bilboquet*-ul[25], uitând că a luptat pentru reconcilierea naţională şi că „drăguţii“[26] lui cu părul pudrat cu roz sau cu violet erau totodată spadasini redutabili.

Între timp, regina Navarrei cedează farmecului lui Bussy d’Amboise, un gentilom insolent şi neîngrijit, cu pretenţii de poet, care va adresa versuri alesei sale:

Nu mai pot dori nimic altceva, ci doar pe tine,
Nu mai pot suspina decât pentru tine.

Urmărit de ura lui Henric III, Bussy trebuie să părăsească Parisul. La scurt timp, Du Guast, favoritul regelui, care o supranumise pe Margot „regina târfelor“, este omorât de baronul de Viteaux. Dacă este să-l credem pe Michelet, Margareta ar fi ordonat această crimă şi l-ar fi plătit pe ucigaş dăruindu-i-se pe dalele capelei Grands-Augustins. Cât despre Bussy, va fi omorât la rândul lui, trei ani mai târziu, de ucigaşi în simbria unui soţ gelos, contele de Montsoreau. Margareta îl înlocuise de mult cu un alt fanfaron, Charles de Balzac d’Entragues, cunoscut ca „frumosul Entraguet“.

Pe 4 februarie 1576, Henric de Navarra fuge în timpul unei partide de vânătoare din pădurea Senlis, refugiindu-se în castelele lui din Nérac şi din Pau. Chiar dacă arată o totală indiferenţă faţă de comportamentul soţiei lui, aceasta încearcă totuşi să joace rolul unui intermediar între el şi fratele ei, d’Alençon, devenit moştenitorul tronului şi conducător al partidului moderaţilor sau al „oamenilor politici“. Margareta îşi urmează soţul legitim în cursul verii anului 1578.

„Nu m-am căsătorit din plăcere şi de bunăvoie, îi declară ea lui Henric III, dar, de vreme ce mi l-aţi dat pe regele Navarrei de soţ, nu mă puteţi împiedica să pun mâna pe

averea lui."

Margareta transformă „curtea galanteriilor de la Nérac" într-un centru cultural şi literar, sub semnul italienismului aflat pe atunci la modă. Organizează reprezentaţii de teatru, inspirate din Torquato Tasso, care prefigurează pastoralele din *le Grand Siècle*[27]. Eticheta este cât se poate de permisivă, „bărbaţii având obiceiul să pună mâinile mai mult pe posteriorul doamnelor decât pe mâncărurile savuroase care li se servesc".

Margot are acum drept adorator pe Clermont d'Amboise, care „o poseda de multe ori, cu pantalonii în vine, în pragul dormitorului", după cum remarcă flegmatic bearnezul, complet lipsit de gelozie. Urmaşii lui vor fi Henri de La Tour d'Auvergne, apoi Jacques de Harlay de Champvallon, ambii numărându-se printre bărbaţii cei mai irezistibili din vremea lor. Pentru Champvallon, regina Margot simte o pasiune înfocată, numindu-l „singurul soare al sufletului ei, frumosul ei, lumea ei, Narcis al ei".

În acel moment, al şaptelea război al religiilor pune pe jar sud-vestul Franţei. Pe 30 mai 1580, Henric de Navarra cucereşte oraşul Cahors. Prin pacea de la Fleix, Henric III este obligat să le garanteze hughenoţilor paisprezece locuri în parlament, pentru o perioadă de şase ani. Cu tot libertinajul ei, Margareta ajunge să fie întrecută de fanteziile erotice ale bearnezului. „Am suferit cum nu a suferit vreodată nici măcar o fată obişnuită, nemaivorbind de o prinţesă."

Drept urmare se hotărăşte să se întoarcă la Paris, pe 31 martie 1582. Se povesteşte că aici îl primeşte la ea pe frumosul Champvallon, goală, înfăşurată în două cearceafuri de tafta neagră, pe un pat luminat de torţe. Fratele ei, Henric III, indignat de un asemenea scandal, spune în timpul unui bal: „Regina Navarrei nu s-a mulţumit să se prostitueze cu cadeţii gasconi, i-a dorit şi pe grăjdarii şi pe fierarii din Auvergne."

Margareta este obligată să plece din nou în Sud. Henric de Navarra nu este prea entuziasmat la gândul de a o avea din nou alături pe turbulenta lui soţie, cu atât mai mult cu cât, de câteva luni, trăieşte o idilă nemaipomenită cu o doamnă de viţă nobilă, Diane d'Andouis, contesă de Guiche, frumoasa Corisanda.

Moartea ducelui d'Alençon, la 10 iunie 1584, face din viitorul Henric IV moştenitorul prezumtiv al tronului Franţei. Ia naştere o Ligă Sfântă, cu scopul de a se împotrivi perspectivei unui monarh hughenot. În vârstă de treizeci şi doi de ani, Margareta, părăsită de soţul ei şi aflată în dizgraţia lui Henric III, hotărăşte să se alăture rebelilor. În martie 1585, se refugiază la Agen, unul dintre fiefurile ei, ca să pună la cale uneltiri împotriva bearnezului. În toamna următoare, este obligată să părăsească oraşul cuprins de revoltă, scăpând cu viaţă numai datorită unui admirator, căpitanul d'Aubiac, care o duce pe crupa calului său. Învinsă, alungată, nefericita prinţesă va fi constrânsă să se retragă la Carlat, apoi în sinistra fortăreaţă Usson, din Auvergne, unde va petrece douăzeci de ani de reşedinţă forţată.

„Este un animal periculos!" izbucneşte navarezul, care nu-şi mai doreşte decât să rămână văduv. Caterina de Medicis şi Henric III îi sugerează să o repudieze. Însă paznicul Margaretei, marchizul de Canillac – fără îndoială, şi amantul ei –, dezamăgit de Henric III, se alătură Ligii, lăsându-i mână liberă prizonierei sale în castelul Usson. „Bietul om! Unde credea că va ajunge? – se revoltă Brantôme. Cum să o ţină prizonieră, supusă şi captivă în închisoarea lui pe aceea care, cu ochii săi şi cu frumosul ei chip, ar putea să subjuge şi să

pună în lanţuri omenirea întreagă ca pe nişte sclavi?“

După asasinarea lui Henric III de către călugărul Jacques Clément, pe 1 august 1589, navarezul porneşte să recucerească tronul crinilor. Dar Margareta este deja regina Franţei. Francezii s-au săturat de o jumătate de secol de războaie civile. Moderaţii din cele două tabere, împreună cu majoritatea populaţiei, doresc din suflet pacea. Henric IV acceptă să revină la catolicism. Pe 22 martie 1594, parizienii îl primesc cu braţele deschise pe suveranul legitim. În 1598, Edictul de la Nantes consfinţeşte pacea conştiinţelor.

La Usson, Margareta duce o intensă viaţă spirituală. Poeţi şi erudiţi din Auvergne, ca fraţii d’Urfé sau vechiul ei complice Brantôme, frecventează această insulă de seninătate. Şi totuşi, regina nu a devenit mai înţeleaptă. „Este liberă, ştie ce vrea, are câţi bărbaţi vrea“, se entuziasmează Joseph Scaliger din Agen, probabil confundând libertatea cu libertinajul. Cert este că, îmbătrânind, regina continuă să adune aventurile galante. Cedează avansurilor maestrului de cor, un oarecare… Claude François[28]. Din când în când, nu respinge farmecele juvenile ale tinerilor cântăreţi de la capelă. Mai târziu, îi va răpi inima fiul unui dulgher din Arles, cu care „rămâne de multe ori închisă într-o cămăruţă câte şapte-opt zile şi nopţi“.

Margareta scrie versuri – destul de mediocre – şi începe, serile, să-şi scrie memoriile, în care lasă să se vadă toată distincţia şi fineţea spiritului său. Este chiar o precursoare a feminismului, prin răspunsul pe care-l dă unui doct religios, autorul unor *Secrete morale*: „Nu pot suporta dispreţul cu care trataţi [sexul feminin], vrând totuşi ca el să fie onorat de bărbaţi pentru infirmitatea şi slăbiciunea lui.“ Creată după bărbat, femeia trebuie, de fapt, să-i fie superioară: „Aşa face Dumnezeu cu lucrările lui, începe cu cele mai neînsemnate şi le lasă la urmă pe cele mai minunate şi mai desăvârşite.“

Între timp, Henric IV, deja uns rege, instalat în capitală, este în continuare căsătorit cu Margareta de Valois. Trăind separaţi, cei doi nu au avut nici un copil, iar regele are nevoie de un moştenitor de sex bărbătesc şi legitim. Cu gândul la interesele statului, Margareta este de acord, în principiu, cu o anulare a căsătoriei, refuzând însă să-i cedeze locul amantei oficiale a lui Henric, Gabrielle d’Estrées, care are pretenţii la tronul Franţei! Dinastia Bourbonilor nu are încă rădăcini atât de puternice încât să-şi permită o asemenea mezalianţă, care ar face Franţa de râsul întregii Europe. În ceea ce o priveşte, într-un acces de virtute, Margot – în continuare prizonieră la Usson – afirmă că nu va consimţi în ruptul capului la desfacerea mariajului ei, dacă e să-i lase locul unei „asemenea muieri fără scrupule“.

Aşa stând lucrurile, Gabrielle d’Estrées moare exact la timp, în Sâmbăta Mare, pe 10 aprilie 1599. Henric IV o plânge o vreme însă îşi trimite curând emisarii la Florenţa, să ceară mâna nepoatei ducelui, Maria de Medicis, a cărei zestre îl va ajuta să-şi plătească o parte din datorii. Răposând Gabrielle, Margareta acceptă să se dea la o parte.

„Singurul lucru legitim din toată căsătoria lor a fost divorţul“, va concluziona cu eleganţă Jean-Baptiste Matthieu, în lucrarea *Éloge historial*. De fapt, Tribunalul ecleziastic găseşte cu uşurinţă motive de nulitate. Acesta, prezidat anume de cardinalul Alexandru de Medicis, reţine în primul rând o afinitate spirituală – naşul lui Henric IV fiind Henric II, tatăl Margaretei –, precum şi absenţa consimţământului – regina afirmând

că fusese constrânsă de mama sa, Caterina de Medicis, şi de fratele său, Carol IX. Ţinând cont de caracterul bine cunoscut al personajelor, pentru a evita ridicolul, judecătorii bisericeşti renunţă să invoce motivul neconsumării mariajului! De altfel, Margot, care nu se abţinea niciodată să dezvăluie detalii, nu ezită să precizeze: „Eram amândoi tineri în ziua nunţii noastre şi atât de înfierbântaţi, încât ar fi fost absolut imposibil să ne abţinem.“ Iar regele întăreşte: „Amândoi tineri, şi cu temperamentul pe care-l aveam, cum ar fi putut fi altfel?“ Eternul Cuceritor va recunoaşte altcândva: „Ea începuse să cunoască destul de bine bărbaţii înaintea căsătoriei şi oricine va fi convins uşor că nu a fost nevoie să fiu prea viguros în noaptea nunţii spre a izbândi.“

În ciuda acestor confidenţe indecente, sentinţa de anulare nu miră pe nimeni. Astfel, vineri, 17 decembrie 1599, Biserica anunţă solemn că permite „Prea Creştinului Rege şi Serenisimei Regine să-şi pună din nou pirostriile“. După douăsprezece zile, Margot devine „ducesă de Valois“, păstrându-şi totuşi titlul şi rangul de suverană, precum şi o rentă substanţială.

Regina Margot îşi va face din nou apariţia la Paris în timpul verii lui 1605, după o absenţă de un sfert de secol. Fantomă a unei domnii trecute şi chiar a unei dinastii trecute, prinţesa cu o istorie scandaloasă, trecută de cincizeci de ani, este acum o femeie bătrână, obeză, cu faţa brăzdată de riduri, cu sânii lăsaţi, cu creştetul lipsit de păr, ascuns sub o perucă spălăcită. Dacă este să-l credem pe Tallemant des Réaux, peruca era făcută din părul unor „bărbaţi blonzi din suita ei, pe care-i punea să se tundă din când în când“.

Henric IV a iertat-o, în sfârşit, pe prima sa soţie – după ce ea avusese ideea minunată de a-şi lăsa averea moştenitorului tronului. Acum, ea le aduce Bourbonilor susţinerea familiei Valois. Pe 28 iulie, regele şi regina o primesc pe ducesa de Valois la Luvru. Eternul Cuceritor o întâmpină în mijlocul curţii, în timp ce Maria de Medicis, înconjurată de doamnele de onoare, o aşteaptă în capul scării principale din palat. Reţinută la început, regina de origine florentină va lega rapid o prietenie sinceră cu aceea care, ca fiică a Caterinei de Medicis, îi este o verişoară îndepărtată.

Regina fără coroană se instalează la palatul arhiepiscopal Sens – care adăposteşte astăzi biblioteca Forney, din cartierul Marais. În ciuda vârstei, apetitul ei sexual a rămas insaţiabil. Ecoul performanţelor sale şi tinereţea amanţilor ei stârnesc zâmbete. Pe 5 aprilie 1606, unul dintre amanţi, Gabriel Dat de Saint-Julien, este ucis în caleaşca Margaretei, cu un glonţ în cap. Vinovatul este un oarecare Vermont, un tânăr atrăgător de optsprezece ani, „îndrăgostit şi gelos“, pe care Margot îl alungase din aşternutul ei cu puţin timp înainte. „Să fie omorât ticălosul!“ ordonă regina, sufocându-se de mânie. Îşi ridică fustele şi îşi scoate jartiera, cerând ca Vermont să fie sugrumat cu ea neîntârziat! Va fi executat chiar a doua zi, în faţa porţii palatului Sens. Margareta priveşte spectacolul de la fereastră, după care leşină.

„Să stea liniştită, glumeşte Henric IV. O să-i găsim o duzină de grăjdari, toţi mai buni decât acesta!“ Ultimii adoratori ai Margaretei vor fi Hector Regnault de Bajaumont şi tânărul Villars, poreclit „regele Margot“, pe care protectoarea lui îl pune să se deghizeze în Henric III, pentru a-i aduce aminte de tinereţe. Ultima reprezentantă a familiei de Valois nu mai trăieşte decât în trecut. Tallemant des Réaux povesteşte că „purta în acea perioadă

o centură lată, cu buzunare de jur împrejur, şi în fiecare dintre acestea punea câte o cutiuţă cu inima unui amant decedat, pentru că avea grijă ca, la moartea lor, să îmbălsămeze inima“. Şi încheie: „În afara nebuniei dragostei, era foarte rezonabilă.“

În 1607, extravaganta prinţesă îşi construieşte un palat somptuos, pe malul stâng al Senei, în faţa Luvrului, pe terenul liber de la Pré-aux-Clercs. Un lucru rar pentru acea epocă, palatul cuprinde o bibliotecă şi o sală de teatru. Din el se păstrează astăzi numai câteva ruine, pe Rue de Seine, precum şi faţada capelei, în curtea Şcolii de Arte Frumoase.

Până la moartea sa, „bătrâna sfântă de ipsos“ nu se va dedica numai slujirii lui Venus. Construieşte o mănăstire şi o capelă lângă palatul ei, unde să se roage călugări augustini. Împarte pomeni generoase săracilor din Paris. Mica sa curte, unde se amestecă desfrâul şi pioşenia, pare să reînvie decadenţa strălucitoare a epocii dinastiei de Valois. Întreţine în jurul ei un cenaclu de spirite alese şi de oameni de litere, printre care câteva glorii literare recunoscute, ca Malherbe, Mathurin Régnier sau Théophile de Viau, dar şi viitori fondatori ai Academiei Franceze: Maynard, Racan sau Gombauld.

După asasinarea lui Henric IV, ea se duce la Reims, pe 17 octombrie 1610, la încoronarea lui Ludovic XIII, ca martoră a continuităţii capeţienilor. Se stinge în noaptea de 24 spre 25 martie 1615, la vârsta de şaizeci şi doi de ani. Dispariţia ei marchează, probabil, mai mult decât orice alt eveniment, sfârşitul Renaşterii şi începutul Secolului cel Mare. Misoginul Richelieu îi va aduce un omagiu puţin obişnuit, spunând: „Vorbea mai bine decât orice femeie din vremea ei şi scria cu mai multă eleganţă decât te-ai fi aşteptat, ţinând cont de condiţia ei de reprezentantă a sexului slab.“

---

24. În original: *le Vert Galant* – una dintre poreclele lui Henric IV (n. tr.).

25. Jucărie alcătuită dintr-un băţ scurt, ascuţit la vârf şi legat printr-un şnur de o bilă de lemn găurită pe centru. Jocul presupune abilitatea de a propulsa bila în aer, prin mişcări din încheietură, astfel încât să poată fi prinsă în capătul băţului (n. tr.).

26. În original: *mignons* – termen care îi desemna pe favoriţii regelui Henric III, curteni foarte efeminaţi (n. tr.).

27. „Secolul cel Mare“ – denumire dată epocii lui Ludovic XIV (1638–1715) sau, în general, secolului al XVII-lea, în timpul căruia Franţa a devenit o mare putere politică, iar curtea regală franceză era considerată una dintre cele mai strălucitoare din Europa (n. tr.).

28. Coincidenţă de nume cu interpretul şi compozitorul francez de muzică pop Claude François (1939–1978), autorul piesei *Comme d'habitude* (n. red.).

X.
CHRISTINA A SUEDIEI
(1626–1689)
Greu de atins şi ambiguă

Unul dintre detractorii ei a spus că „fusese schiţată de natură ca femeie şi finisată ca bărbat“. Christina a Suediei este, într-adevăr, una dintre figurile cele mai ciudate ale istoriei. Iar actriţa Greta Garbo, atribuindu-i personalitatea ei echivocă, nu a contribuit defel la reducerea misterului. Mai mult decât în cazul oricărei alte suverane, viaţa Christinei este o împletire de mărturii autentice, legende şi calomnii.

Gustav II Adolf, cel mai mare suveran al Suediei, dorea mai mult decât orice pe lume să aibă un fiu. E adevărat că-i învinsese pe danezi, pe germani şi pe ruşi, dar, dacă nu avea un moştenitor de sex bărbătesc, dinastia Vasa s-ar fi stins, probabil, după ce abia împlinise un veac de existenţă. Pe 8 decembrie 1626, regina Maria Eleonora de Brandenburg aduce în sfârşit pe lume un copil. Pruncul are corpul acoperit cu mult păr, pielea mată, vocea puternică şi profundă. După toate aparenţele, este un băieţel! Dar moaşele se bucuraseră prea devreme. Uitându-se mai bine, îşi dau seama de greşeală. „Au fost foarte încurcate când au văzut că se înşelaseră, povesteşte un contemporan. Nu ştiau cum să facă să-l îmbuneze pe rege.“

Şi totuşi, regele ia partea bună a lucrurilor. Îşi va creşte această fiică, cu un fizic atât de masculin, ca pe băiatul pe care nu-l va avea niciodată, departe de „vanităţile sexului ei“. Christina însăşi povesteşte în cartea sa de memorii: „Regele poruncise […] să primesc o educaţie virilă. […] Spusese foarte apăsat că nu dorea să mi se insufle nici una din trăsăturile caracteristice sexului meu, în afară de onestitate şi de modestie. În rest, voia să fiu un prinţ adevărat şi să fiu învăţată tot ce trebuie să ştie un prinţ.“

Gustav Adolf nu va apuca să vadă rezultatele unui astfel de program. Prins în vâltoarea luptelor de cucerire, cade răpus de un glonţ de archebuză, în Bătălia de la Lützen, pe 16 noiembrie 1632. Christina nu are decât cinci ani; totuşi, îi succede tatălui la domnie, sub tutela unui Consiliu de Regenţă. „Eram mică, îşi va aminti, dar aveam aşa o expresie şi o ţinută pe tron, încât inspiram tuturor respect şi teamă.“

În timp ce Regina Mamă Maria Eleonora, pradă acceselor de nebunie, este îndepărtată de la putere, adevăratul stăpân al statului este cancelarul Axel Oxenstierna, socotit un „Richelieu suedez“. Christina creşte în continuare după preceptele stabilite de regele defunct, care hotărâse că ea trebuia să exceleze în „arta de a guverna regatele ca un suveran creştin“. Preceptorul ei, Johannes Matthiae, îi impune să lucreze douăsprezece ore

pe zi. Studiul limbilor şi al istoriei alternează cu educaţia fizică, cu geografia şi cu politica. Foarte devreme, eleva de sânge regal va uimi prin profunzimea cunoştinţelor de filozofie şi de teologie. Lucru mai rar în secolul al XVII-lea, e interesată, de asemenea, de astronomie şi de chimie, care abia căpătau statutul de ştiinţe. Va folosi franceza, pe care o vorbeşte la perfecţie – ca toţi prinţii contemporani cu ea –, pentru a-şi încredinţa hârtiei gândurile şi amintirile. Stăpâneşte însă alte şapte limbi şi înţelege vreo douăsprezece, printre care latina, greaca, ba chiar araba şi ebraica.

În ajunul celei de-a optsprezecea aniversări, pe 7 decembrie 1644, Christina primeşte frâiele puterii din partea Stărilor Generale, parlamentul suedez. Doritoare de pace, se grăbeşte să pună capăt Războiului de Treizeci de Ani, semnând Tratatul de la Westfalia, care consfinţeşte stăpânirea Suediei asupra Pomeraniei şi asupra altor câtorva provincii germane. După acest act, se consacră cu mare plăcere preocupărilor minţii şi sufletului. De-a lungul şi de-a latul Europei, împuterniciţii ei cumpără tablouri, manuscrise şi cărţi rare. „Minerva Zăpezilor“ atrage la Stockholm – „Noua Atenă“ – pe cei mai mari savanţi şi gânditori: Hugo Grotius, Claude Saumaise şi, mai ales, René Descartes, care va muri de epuizare pe malul Balticii.

Această plăcere fără margini pentru exerciţiile intelectuale este însoţită la Christina de un dispreţ total faţă de convenienţe. Deviza ei este *Nec falso nec alieno* – „Nimic fals, nimic de împrumut“. Dovedind o vitalitate uimitoare, nu doarme decât câteva ore pe noapte şi merge cu plăcere la vânătoare de urşi. Preferând îmbrăcămintea masculină, nu se arată deloc interesată de podoabe şi are de multe ori mâinile murdare şi unghiile negre. Poartă cămăşi rupte, pline de pete de cerneală. Ciudata prinţesă nu se sfieşte să afirme: „Resimt o aversiune şi o antipatie irezistibile pentru tot ceea ce fac sau spun femeile.“ Iar doamna d’Aunay va explica: „Regina Christina obişnuia să spună că-i plăceau bărbaţii nu pentru că erau bărbaţi, ci pentru că nu erau femei.“

Manifestarea unei asemenea uri faţă de propriul sex, precum şi înfăţişarea ei şi preferinţele pe care le afişa i-au determinat pe unii istorici recenţi să emită opinia că regina ar fi putut să sufere de o formă mai mult sau mai puţin evidentă de hermafroditism. Nici tocmai femeie, nici bărbat cu adevărat: acesta ar fi fost cumplitul secret pe care-l ascundea. Nu este decât o ipoteză îndrăzneaţă, infirmată de numeroase evidenţe, dar care se sprijină pe mărturii tulburătoare. Regina însăşi formulează, în însemnările ei, această uimitoare invocaţie: „Doamne, îţi mulţumesc că m-am născut femeie, cu atât mai mult cu cât mi-ai făcut favoarea de a nu-mi lăsa în inimă nici o slăbiciune a sexului meu, dăruindu-mi în slava Ta un suflet atât de viril, ca şi restul corpului…“

Un olandez, care o descrie în 1654, este uimit: „Tot ce avea de femeie era sexul. Alura, manierele şi chiar vocea îi erau de bărbat.“ „Luată în ansamblu, mi s-a părut un băiat frumos“, ne asigură ducesa de Montpensier, în timp ce unul din prietenii ei italieni adaugă: „Avea mai mult un aer de bărbat decât de femeie.“

Însă această androginie venea cumva dintr-o anomalie genetică sau nu era decât o tendinţă psihologică? „Sufletul nu are sex, susţine regina. Temperamentul şi educaţia fac diferenţa care se poate observa între sexe.“ Şi totuşi, ne lasă să ne îndoim asupra naturii ei intime, mărturisind: „Îmi este imposibil să mă căsătoresc. Vreau să trec sub tăcere motivele. Nu am nici o înclinaţie în sensul acesta. M-am rugat mult la Dumnezeu să mă

îndemne spre căsătorie, dar nu s-a întâmplat.“ Un aviz al Consiliului de Stat suedez aduce o mică explicaţie: „Maiestatea Sa nu poate să se împace cu ideea unui mariaj, dar are motive foarte întemeiate, pe care nu poate în nici un caz să le dezvăluie.“

Într-adevăr, Christina refuză cu obstinaţie să se căsătorească după lege. „Irascibilă, mândră şi dură cum sunt, nu am înţelegere pentru nimeni. Sunt o necredincioasă, deloc pioasă, iar prin firea mea fierbinte şi impetuoasă sunt tot atât de însetată de iubire, pe cât sunt de ambiţioasă. M-am opus mereu, dar numai din mândrie, şi ca să nu fiu nevoită să mă supun nimănui.“ Atunci când, la vârsta de douăzeci de ani îi este propus drept prinţ consort Frederic-Wilhelm, viitorul Mare Elector de Brandenburg, refuză, cu argumentul că ar fi putut să aducă pe lume „la fel de bine un Nero sau un Augustus“. Şi adaugă: „Căsătoria presupune constrângeri pe care nu le-aş putea îndura şi nici nu pot să întrevăd momentul în care voi fi capabilă să-mi înving repulsia.“

Şi dacă, totuşi, Christina nu era, pur şi simplu, avidă de independenţă? În 1649, îl desemnează pe vărul ei primar, Carol-Gustav, prinţ de Deux-Ponts, ca moştenitor prezumtiv. Este un tânăr voinic, cu mâinile umede, încet la minte, prea german, în viziunea familiei Oxenstierna. În schimb, tânăra suverană scapă de orice grijă cu privire la asigurarea descendenţei. Pe 20 octombrie anul următor, este încoronată în mod solemn şi primeşte titlul de „rege al suedezilor, al goţilor şi al vandalilor“.

La scurt timp după încoronarea Christinei începe ceea ce posteritatea va numi „scandaloasa domnie a favoriţilor“. Un rol important va fi jucat de Pierre Bourdelot, un doctoraş burgund fără patalama care va deveni „profesorul de imoralitate“ al tinerei regine, un libertin care o învaţă să râdă şi să se bucure de viaţă. El şi Christina, care nu ştia să facă decât aride speculaţii filozofice, traduc *Arta iubirii* a lui Ovidiu, unde sunt descrise diverse poziţii erotice. Îi cântă la chitară poemele licenţioase scrise de Aretino şi o iniţiază în secretele gastronomiei din ţara sa.

Aceasta este şi perioada în care pamfletarii şi cronicarii vorbesc despre primele aventuri galante ale celei numite „Pallas Atena Nordului“. Se îndrăgosteşte de „părul bălai de înger“ al contelui Magnus de La Gardie, cu vechi rădăcini franceze, pe care-l face pe rând ambasador, colonel, senator, mare maestru de ceremonii şi mare trezorier. Celor care ştiu să o seducă, Christina le împarte titluri, privilegii şi rente. Supuşii ei, luterani austeri, încep să-i reproşeze cheltuielile exagerate: „Are gusturi foarte ciudate şi îşi petrece tot timpul în compania bărbaţilor. Nu are deloc respect pentru bunul-simţ şi pentru moravuri“, se indignează unul dintre supuşi. Zvonurile îi atribuie aventuri cu cei doi medici ai săi, Bourdelot şi Salvius, dar şi cu profesorul de greacă, Vossius, cu Klaus de Thott şi chiar cu ambasadorul Spaniei, care ar fi fost, de fapt, primul căruia i-a acordat favoruri.

O tradiţie bine înrădăcinată o descrie pe Christina ca pe o adeptă a plăcerilor homosexuale. Astfel, în prima ei tinereţe, se pare că avusese o slăbiciune pentru confidenta ei, Ebba Sparre, pe care un ambasador englez o numeşte *bed fellow* – „parteneră de pat“ – a reginei. Se spune că este singura femeie care s-ar fi bucurat de trecere în ochii ei. „Această iubire mi s-a părut sentimentul cel mai natural, mai pur şi mai cald.“ O asemenea frază ar fi mai degrabă o mărturisire… dacă nu ar fi extrasă din memoriile apocrife ale reginei, scrise de un oarecare Scipion Marin, în 1830. Şi atunci, „pasionatele elanuri safice pentru tinerele lesbiene“ să nu fie altceva decât himerele unui scriitor romantic? E posibil; şi

totuşi, Christina îi scria „divinei Ebba“: „Am avut parte de dragostea ta timp de doisprezece ani. Sunt a ta într-atât, încât nu mă poţi pierde şi nu voi înceta să te iubesc până la moarte.“

Pe de altă parte, se pare că această pasiune nu a împiedicat-o, în timp ce călătorea, să pună ochii pe alte femei, cum ar fi Rachel Silva, o fermecătoare evreică din Portugalia, nepoată a reprezentantului pentru afaceri la Hamburg al Christinei. După ce a împărţit patul cu regina, frumoasa se justifică, declarând că „relaţia cu una dintre suveranele cele mai glorioase din Europa este aducătoare mai degrabă de onoare decât de ruşine“.

Mai târziu, într-o scrisoare în care povesteşte un sejur în Franţa, prinţul elector al Bavariei confirmă: „O atrag foarte mult femeile frumoase. A întâlnit una la Lyon care i-a plăcut. O săruta peste tot: pe gât, pe ochi, pe frunte, cu multă pasiune, şi voia chiar să o sărute pe gură şi să se culce cu ea, dar femeia nu a acceptat.“

Trebuie să precizăm că niciodată Christina nu s-a lăudat cu aventurile ei – reale sau închipuite. Imaginea pe care a vrut să o lase posterităţii o arată demnă, stăpâna propriilor sentimente şi porniri: „prin firea mea fierbinte şi impetuoasă sunt tot atât de însetată de iubire, pe cât sunt de ambiţioasă. […] Să ştiţi că, orice ar spune gurile rele, sunt nevinovată de toate păcatele cu care au vrut să-mi păteze onoarea. E drept că, dacă nu m-aş fi născut femeie, firea mea m-ar fi împins probabil la fapte groaznice.“

Cu toate acestea, unele dintre maximele ei contrazic acest portret idealizat: „Plăcerea nu este necesară pentru existenţa dragostei, însă este aproape necesară fericirii în dragoste.“ Sau: „Nu poţi fi pe deplin fericit dacă nu te bucuri de obiectul iubirii tale.“

La douăzeci şi şapte de ani, Christina vrea în sfârşit să profite din plin de viaţă. Comedia de la curtea regală nu-i mai face plăcere. „Să nu te supui nimănui este o fericire mai mare decât să comanzi lumii întregi.“ De altfel, va susţine că „legea salică, ce interzice accesul femeilor la tron, este foarte corectă. Femeile nu ar trebui să domnească niciodată“. Lovitură de trăsnet: pe 6 iunie 1654, reuneşte Stările Generale la Uppsala. În prezenţa lor, Christina abdică în favoarea vărului ei, care devine regele Gustav X. În ceea ce o priveşte, îşi păstrează ca rentă veniturile din câteva insule şi districte din Suedia, Pomerania şi Mecklemburg. Noua ei deviză este: *Fata uiam inuenient* – „Sorţii îmi vor îndrepta paşii“. Îşi va asuma rolul de „regină rătăcitoare“, într-un etern exil voluntar. Regatul său vor fi de acum servitorii, câinii de pază şi oamenii din suita sa, asupra cărora îşi păstrează o autoritate deplină.

Incredibila Christina! Portretul ei ţine mai mult de caricatural: „Silueta ei este de-a dreptul diformă. Este adusă de spate, are un şold strâmb, şchioapătă, are nasul mai lung decât laba piciorului, ochii destul de frumoşi, dar vederea proastă. Râde atât de dizgraţios, încât faţa i se schimonoseşte ca o bucată de pergament aruncată pe cărbuni încinşi. Are un sân cu o şchioapă mai jos decât celălalt şi atât de înfundat sub umăr, încât pare a avea jumătate de piept complet plată. Nu are gura urâtă, atâta vreme cât nu râde. Nu-şi îngrijeşte dinţii. Miroase atât de rău, încât cei care stau în preajma ei sunt obligaţi să fie atenţi şi să-şi ţină mâna la nas. Poartă o perucă neagră. Stilul de a se îmbrăca este la fel de aparte ca şi întreaga ei persoană. Ca să iasă în evidenţă, poartă fuste foarte scurte, bluze strâmte, pălărie, gulere bărbăteşti sau batiste pe care le înnoadă ca un călăreţ care pleacă la vânătoare. Până şi atunci când poartă o eşarfă de damă, nu uită să se încheie la cămaşă

până la bărbie şi îşi pune un guleraş bărbătesc şi manşete la cămaşă. În aşa fel încât, văzând-o cum merge, cu peruca ei neagră, cu fusta scurtă, încheiată la gât până sus şi cu un umăr ridicat, ai spune că este un personaj deghizat.“

Pentru contemporani, fosta regină a Suediei nu este excentrică numai în aparenţă. La un an şi jumătate după ce a abdicat, renunţă la protestantism la Innsbruck. Toată lumea este surprinsă, cu atât mai mult cu cât Christina nu şi-a ascuns niciodată lipsa de credinţă. „Dacă există un Dumnezeu, voi fi cu siguranţă pedepsită!“ spusese cândva. Sub influenţa iezuiţilor, a vrut cu siguranţă să se elibereze de rigorile impuse de pastori, nemiloşi faţă de păcatele trupeşti.

Noua catolică se îndreaptă către Italia. Pe 20 decembrie 1654, intră în Roma călare, îmbrăcată ca o amazoană. Papa Alexandru VII îi acordă binecuvântarea. Apoi, Christina se instalează în palatul Farnese, unde se va dedica deopotrivă luxului şi desfrâului. În curând, reputaţia ei devine atât de proastă, încât este obligată să-şi reia peregrinările. În vara anului 1656, debarcă la Marsilia, unde îl întâlneşte pe tânărul duce de Guise, care se va număra curând printre cuceririle ei, deşi el vorbeşte despre ea fără prea multă admiraţie: „Are braţe frumoase, mâinile albe şi bine făcute, dar mai degrabă de bărbat decât de femeie, o coafură destul de ciudată, de fapt o perucă bărbătească grosolană. Poartă încălţăminte de bărbat, tot de bărbat îi sunt şi tonul vocii şi aproape toate gesturile.“

Se povesteşte că o curtezană pe nume Ninon de Lenclos, închisă pe atunci într-o mănăstire, ar fi primit-o goală în chilia ei şi ar fi întreţinut relaţii intime. Se mai spune că fosta regină ar fi încercat să o seducă pe doamna de Thianges, sora doamnei de Montespan. În tot acest timp, ea continuă să demonstreze că detestă sexul feminin. Iar când doamnele de la curte se adună în jurul ei să o salute, îşi spune în barbă: „Ce le apucă pe toate proastele să se gudure pe lângă mine? Poate pentru că semăn cu un bărbat?“

Prinţesa Palatină[29] va povesti: „Doamna Christina era libertină, deşi foarte artificială. Prima domnişoară de onoare mi-a povestit că, având pielea foarte albă, se culca goală într-un pat acoperit cu catifea neagră, aşteptându-şi astfel amanţii. Era foarte răzbunătoare, depravată în ultimul hal, şi vorbea despre lucruri despre care vorbesc numai cei mai mari desfrânaţi.“

Chiar dacă eliminăm fantasmele şi calomnia, este cert că fostei regine îi place să se înconjoare cu tineri favoriţi, pe cât de nobili, pe atât de frumoşi, dar nu foarte cizelaţi la minte. Îi ridică pentru o vreme în slăvi, îi copleşeşte cu daruri, apoi se plictiseşte de ei şi îi alungă, acoperindu-i cu insulte şi cu jigniri. Cazul unuia dintre ei, marchizul Gian Rinaldo Monaldeschi, este mai dramatic. Pe când era îngrijitorul cailor reginei, se spune că ar fi complotat împotriva ei. Pe 10 noiembrie 1657, Christina ordonă să fie ucis fără nici un proces, în Galeria Cerbilor de la Fontainebleau. „Acum pot să o iubesc, ar fi murmurat el, pentru că moartea şterge tot!“

„Nu era o regină care pedepsea un supus, ci o femeie care încheia o aventură printr-o crimă“, va fi de părere Voltaire. Iar doamna de Motteville, doamna de onoare a Anei de Austria, o descrie pe „Semiramida suedeză“ în câteva fraze acide: „Nu semăna deloc a femeie, nu dovedea nici măcar modestia necesară. […] Părea inegală, repezită şi slobodă în tot ce spunea, atât despre religie, cât şi despre lucrurile de la care bunul-simţ al sexului ei ar fi trebuit să o facă să se abţină. Lua numele Domnului în bătaie de joc, iar libertinajul

îi caracteriza nu numai spiritul, ci şi acţiunile. […] Mâinile ei, a căror frumuseţe fusese lăudată, […] erau atât de jegoase, încât era imposibil să observi vreo brumă de frumuseţe.“

Revenită la Roma în 1658, Christina îşi va petrece aici cea mai mare parte din ultimii treizeci de ani de viaţă. Va locui la palatul Rospigliosi, al cardinalului Mazarin, iar apoi la palatul Riario, din cartierul Trastevere, unde se înconjoară de artişti şi de opere de artă. Fondează Academia Arcadelor şi îşi cultivă legenda de prinţesă savantă. Va visa chiar să poarte din nou coroana Suediei, să urce pe tronul Neapolelui, pe cel al Poloniei sau să domnească peste ducatul de Bremen. Speranţe deşarte, proiecte utopice, ce nu pot ascunde melancolia unei regine care ratase întâlnirile cu istoria.

„Moartea nu mă sperie. O aştept fără să o chem sau să mă tem de ea“, îi scrie domnişoarei de Scudéry. Moare la 19 aprilie 1689, lăsându-şi toate bunurile Bisericii, prin mijlocirea cardinalului Azzolino, unul dintre ultimii săi admiratori. Recunoscătoare, curtea papală îi va acorda celebrei libertine – ca pe o mare favoare – un loc de veci în cripta bazilicii Sfântul Petru.

---

29. Probabil că este vorba despre Anna Gonzaga, numită şi Anne de Gonzague (1616–1684), fiica lui Carlo I, duce de Mantua, şi soţia lui Eduard de Simmern, conte palatin (n. tr.).

XI.
CATHERINE-CHARLOTTE DE MONACO
(1639–1678)
Explozivă şi tragică

Anton III, duce de Gramont, pair şi mareşal al Franţei, avea o fiică. Născută în 1639, copil vioi şi răsfăţat, Catherine-Charlotte a fost crescută împreună cu nepoatele cardinalului ministru Mazarin, cunoscute ca „Mazarinete“, dintre care una, pe nume Marie Mancini, va fi prima dragoste a lui Ludovic XIV. La douăzeci şi unu de ani este o tânără fermecătoare. Are părul blond, ochii negri, gura voluptuoasă şi spirituală. Cu sprijinul lui Mazarin, tatăl ei i-a găsit un soţ demn de rangul ei: Ludovic Grimaldi, nepotul şi moştenitorul lui Honoré II, principe de Monaco. El însuşi, ca fin al lui Ludovic XIV, poartă prestigiosul titlu de duce de Valentinois. Această poziţie nu-l împiedică să fie timid, miop şi puţin stângaci, oarecum necunoscător al uzanţelor de la curte. În plus, are cu cinci ani mai puţin decât logodnica lui. Catherine-Charlotte are toate motivele să se opună voinţei tatălui ei, după cum povesteşte în cartea sa de memorii ducesa de Montpensier, supranumită „la Grande Mademoiselle“: Ludovic Grimaldi „nu era pe placul domnişoarei de Gramont. […] Motivul era că exista un altul la curte care-i plăcea mai mult…“.

Domnişoara de Montpensier îl cunoaşte bine pe acesta din urmă, din moment ce se spune că se va căsători cu el în secret. Este nimeni altul decât Antonin Nompar de Caumont, marchiz de Puiguilhem, viitorul duce de Lauzun, un biet cadet gascon, aciuat în 1647 la curtea rudelor sale, familia Gramont, pe când Catherine-Charlotte nu avea decât opt ani.

În ciuda rezervelor tinerei, se trece la negocierea zestrei. Data semnăturii contractului este în sfârşit fixată pentru duminică, 28 aprilie 1659. Se va petrece în cabinetul regelui, la Luvru. O rudă a familiei Grimaldi, doamna mareşal de Guébriant, este cea care alege trusoul miresei, pomenind, printre altele, o bonetă garnisită cu dantelă de Flandra, pentru „prima noapte de ostilităţi“, precum şi un şorţ pentru a doua zi după nuntă, „în cursul căreia se obişnuieşte ca tânăra soţie să nu iasă din dormitor“.

Ducele de Gramont obţine favoarea ca nunta să fie oficiată la el, în castelul din Pau, unde este guvernator. Evenimentul va avea loc abia pe 30 martie 1660. La etajul întâi al cetăţii unde se născuse Henric IV se amenajează o capelă. Şi totuşi, fastul etalat la curtea bearneză păleşte în comparaţie cu nunta lui Ludovic XIV, ţinută, pe 9 iunie în acelaşi an, la Saint-Jean-de-Luz. Ducele şi ducesa de Valentinois se lasă purtaţi într-un adevărat vârtej de petreceri şi de plăceri. Catherine-Charlotte străluceşte la baluri, în ciuda unei sarcini

precoce. Abatele de Montreuil, un monden cunoscător, exprimă destul de bine opinia generală: „Orice s-ar spune, ducesa de Valentinois mi-a încântat privirile. […] Are o asemenea graţie şi maniere atât de fermecătoare, încât veţi fi de acord că oricui, bărbat sau femeie, i-ar face plăcere să o privească.“

La Paris, noul cuplu se instalează în palatul mareşalului de Gramont, aflat faţă în faţă cu Luvrul. Micul prinţ Antoine vede aici lumina zilei, pe 25 ianuarie 1661. O legendă spune că o amantă flamandă a lui Rainier I, primul principe de Monaco din secolul al XIV-lea, îi prezisese că nici un Grimaldi nu va fi fericit în căsnicie. Măritată împotriva voinţei ei, Catherine-Charlotte suspină: „Nu prea îl iubesc, nu este deloc la modă.“ Frumoasa începe să scandalizeze oraşul şi curtea cu comportamentul ei libertin. I se atribuie deja mai mulţi amanţi, în vreme ce idila ei cu Puiguilhem este de notorietate publică. „Nimic nu se compara cu pasiunea pe care o simţeau cei doi veri unul pentru celălalt“, confirmă doamna de La Fayette.

În martie 1661, Filip de Orléans, fratele lui Ludovic XIV, se căsătoreşte cu Henrieta a Angliei. Din acest moment, anturajul tânărului Rege Soare trăieşte sub semnul galanteriei, iar ducesa de Valentinois străluceşte, cu frumuseţea ei senzuală. În vara următoare, Catherine-Charlotte îl urmează pe rege la Fontainebleau, unde apare în rolul unei nimfe în Baletul Anotimpurilor. Nu se zvoneşte oare că fratele ei, Armand, conte de Guiche, ar fi amantul ducesei de Orléans… dar şi al soţului ei, Filip, despre care toată lumea ştie că este atras de sexul tare? Pe de altă parte, ducesa de Valentinois şi Henrieta a Angliei ar fi adeptele moravurilor lui Sapho. La mult timp după moartea lui Catherine-Charlotte, Palatina, a doua soţie a ducelui de Orléans, va susţine, într-o scrisoare datată 5 august 1717: „Doamnei de Monaco îi plăceau femeile. A încercat să mă corupă şi pe mine, dar nu a putut. A fost atât de dezamăgită, încât a plâns.“

Ludovic Grimaldi, sătul de postura echivocă în care-l adusese soţia lui, se întorsese singur la Monaco. În toamna lui 1661, o constrânge pe infidelă să vină şi ea, însă se povesteşte că Puiguilhem, deghizat când în negustor, când în conducător de poştalion, îşi face o datorie din a o însoţi până în Provence pe iubita sa verişoară.

Prinţul Honoré II, suferind de gută, se stinge pe 10 ianuarie 1662. Şase zile mai târziu, locuitorii din Monaco, din Roquebrune şi din Menton îi jură credinţă lui Ludovic I, noul lor principe. „Exilul“ meridional al lui Catherine-Charlotte se va prelungi încă trei ani. După ce îşi petrecuse copilăria în decorul somptuos de la Luvru, palatul Grimaldi i se pare atât de provincial şi de prăfuit! În afară de o mână de ofiţeri bătrâni şi de câţiva nobili din partea locului, nu apar decât acei puţini călători suficient de curajoşi ca să se aventureze spre acest „capăt de lume“, pe mare sau pe drumuri de ţară periculoase, într-o epocă în care nu existau nici Coasta de Azur, nici Riviera!

Şi totuşi, Catherine-Charlotte îşi îndură soarta cu răbdare. În lipsa altor preocupări, se dedică îndatoririlor de prinţesă suverană. Deosebit de fertilă, va avea şase copii. Sub influenţa modei de la curtea Franţei, transformă decoraţiunea interioară a vechiului castel şi construieşte scara principală care domină şi acum curtea de onoare, în formă de potcoavă, după modelul celei de la Fontainebleau. Sub conducerea ei, ia naştere o mănăstire de călugăriţe din ordinul Bunei Vestiri, unde vor fi educate fiicele ei. Îmbinând pioşenia sinceră cu moravuri mai puţin ortodoxe, Catherine-Charlotte îşi exprimă dorinţa

ca inima ei să se odihnească în această casă de rugăciune. Urna respectivă se află în prezent în capela palatului princiar.

Când principesa de Monaco revine la curtea Franţei, în martie 1665, Henrieta de Orléans o primeşte cu braţele deschise şi o numeşte administratoarea palatului său. Louise de La Vallière este în acea perioadă stăpâna inimii regelui Ludovic XIV, dar acesta îşi permite din când în când mici idile nevinovate. Cu strălucirea celor douăzeci şi şase de ani ai ei, Catherine-Charlotte cea uşuratică se numără, cu siguranţă, printre efemerele cuceriri. Cu referire la subiect, Palatina, frivolă, ca de obicei, îşi permite să fie din nou indiscretă scriind, la 30 septembrie 1696, unui corespondent neamţ: „Bunii voştri prieteni se înşală dacă îşi imaginează că regele nostru are totul mai mare decât ceilalţi. Am auzit de multe ori de la persoane care ştiu bine, mai precis de la doamna de Monaco, că regele nu este mare în toate.“ Putem spune, deci, că Regele Soare, care nu avea decât un metru şaizeci, avea toate mădularele bine proporţionate…

Răutăciosul Saint-Simon, în *Memoriile* sale scrise în timpul Regenţei, nu se abţine să evoce, la rândul lui, rătăcirile lui Catherine-Charlotte. Gelos pe rege, vărul Puiguilhem – deşi era şi el un seducător incorigibil – s-ar fi răzbunat în mod perfid pe amanta infidelă. Aflând despre o întâlnire între rege şi Catherine-Charlotte, Lauzun îl încuie pe Ludovic XIV în camera în care o aştepta pe principesă! Saint-Simon continuă: „La scurt timp sosesc Bontemps [un servitor] şi doamna, care sunt foarte miraţi că nu găsesc cheia. […] Au o conversaţie prin uşa închisă, […] regele se căzneşte să forţeze zăvorul. […] În cele din urmă sunt nevoiţi să-şi ia rămas-bun prin uşa închisă, în timp ce Lauzun […] exulta şi râdea în sinea lui, din toată inima, de cei doi.“

În cele din urmă, farsorul întinde coarda cu insolenţele şi Ludovic XIV îl trimite să mediteze vreme de cinci luni la Bastilia. Se pare că, la o percheziţie, se găsiseră la el acasă hârtii cât se poate de compromiţătoare. Doamna de Sévigné îi povesteşte fiicei sale, doamna de Grignan, care locuieşte în Provence, nu departe de Monaco: „S-au găsit mii de minunăţii în casetele domnului de Lauzun: nenumărate portrete, nuduri, unul fără cap, altul cu ochii scoşi – chiar al verişoarei tale –, şuviţe de păr mai mari şi mai mici, etichetate pentru a se evita confuzia.“

Ludovic I, soţ complezent până la orbire, se hotărăşte să vină la Paris în timpul verii lui 1665. S-ar putea să-l fi chemat chiar Ludovic XIV, într-o încercare de a înăbuşi bârfele pe care le stârneşte comportamentul lui Catherine-Charlotte. Sosirea principelui de Monaco nu va fi însă de ajuns pentru a domoli excesele „Torentului“, cum a supranumit-o doamna de Sévigné pe soţia lui. Astfel încât, resemnat, bărbatul preferă să se îndepărteze din nou şi se înrolează în Olanda, unde va face dovadă de bravură.

Între timp, Lauzun este din nou liber, dar nu şi-a pierdut setea de răzbunare şi va căuta să o pedepsească aspru pe Catherine-Charlotte pentru infidelitatea ei. Incidentul pe care-l provoacă poate părea copilăresc; totuşi, Ludovic XIV îşi dă osteneala să-l povestească el însuşi, într-o scrisoare către contele d’Estrades, ambasadorul său la Haga, destinată principelui de Monaco. Scena se petrece pe 18 mai 1666, într-un salon de la Versailles. Doamnele stau aşezate pe podea. Regele scrie: „S-a întâmplat ca […] Puiguilhem […] să calce din nefericire pe mâna principesei de Monaco, […] care era acoperită cu fusta în aşa fel încât nu se vedea deloc.“ Catherine-Charlotte se ridică, aruncă mânioasă o carte şi se

retrage într-o altă cameră, unde izbucneşte în lacrimi. Puiguilhem îşi arată disperarea. Se declară „gata să se arunce imediat pe fereastră, dacă gestul ar fi liniştit-o pe principesă şi ar fi convins-o cât de departe fusese de el intenţia de a o supăra“. Datorită intervenţiei regelui, incidentul se termină cu bine.

În romanul său criptat *L'Amour eschappé*, publicat în anul 1669, Donneau de Visé o descrie pe doamna de Monaco sub numele de Arethusa: „Este o femeie înaltă, cu siluetă frumoasă. Este spirituală, scrie frumos şi nu se poate spune nimic rău despre ea, pentru că se bucură de favoarea prinţesei Artemisa [Henrieta a Angliei], a cărei prietenie stă mărturie cu privire la meritele celor care se bucură de ea.“

Pe 15 septembrie 1668, principele Ludovic, revenit din Olanda şi înălţat la rangul de duce şi pair, o smulge pe „preţioasa de profesie“ – cum o numeşte marchiza de Courcelles – din viaţa ei pariziană. Cuplul nu va rămâne, totuşi, mult timp la Monaco. În ianuarie 1669, va pleca la Genova, patria familiei Grimaldi. Este adevărat că venerabila Republică a neguţătorilor căzuse pradă decadenţei, dar fantezia şi gustul plăcerilor fac uitată pierderea unei măreţii apuse. Chiar şi Catherine-Charlotte de Monaco începe să regrete mai puţin curtea Franţei, fermecată fiind de magia balurilor şi a carnavalului italian.

În iulie 1670, anunţul morţii fulgerătoare, la douăzeci şi şase de ani, a Henrietei a Angliei – „Doamna moare! A murit doamna!“ exclamă Bossuet – o lasă pradă pe Catherine-Charlotte unei suferinţe profunde. În scurt timp va simţi şi ea mâna nemiloasă a destinului. Trecută de treizeci de ani, principesa de Monaco este atinsă, deşi nu ştie încă, de maladia lui Pott, o tuberculoză osoasă care-i va provoca dureri cumplite. Începe să se plângă de o umflătură dureroasă la o mână. Ludovic, care trebuie să răspundă în primăvara lui 1672 la apelul regelui, aflat în război cu Olanda, se foloseşte de pretextul acestor simptome benigne ca să convingă „Torentul“ să nu-l însoţească la Paris.

Rămasă la Monaco, nefericita principesă se simte mai singură ca niciodată, astfel încât vizita contelui de Grignan, general-locotenent în Provence, şi, mai ales, a soţiei lui reprezintă un eveniment fericit. Să ne amintim că femeia venită în vizită este chiar fiica spiritualei marchize de Sévigné. Catherine-Charlotte le frecventase pe amândouă la Paris, în saloanele Preţioaselor[30], la seratele de sâmbătă ale doamnei de Scudéry sau la cele organizate de doamna de Sablé.

În scrisorile către fiica sa, doamna de Sévigné se întreabă: va dezvălui oare Catherine-Charlotte „vreun secret despre bucuriile de altădată“? Nu i se poate ascunde nimic: „Înţeleg ce plăcere ţi-a făcut să o vezi pe doamna de Monaco, şi ei la fel! […] Îşi deschide de multe ori sufletul, vorbind chiar şi despre subiectele cele mai delicate. Aş vrea să-mi povesteşti câte ceva din subiectele voastre de discuţie. […] Visează să treacă dincolo de Alpi? E nerăbdătoare să vină la Paris?“

Dar, imediat după aceea, autoarea epistolei se lasă cuprinsă de o angoasă retrospectivă, la gândul pericolelor unei asemenea călătorii: „Draga mea fiică, mă trec fiori din cap până în picioare, numai când mă gândesc. Sunt atât de departe de ţara aceea, nu m-aş duce acolo niciodată şi tremur la gândul că vii de acolo. Nici măcar amanţii doamnei de Monaco nu au făcut vreodată atâtea pentru ea.“

Catherine-Charlotte va pleca în curând de acolo. Pe data de 10 iunie 1672 se află la Pau, unde tatăl ei, mareşalul de Gramont, prezidează Stările Bearnului. Apoi se va duce să

facă băi în apele termale de la Barèges şi să se odihnească la castelul Bidache, lângă Bayonne, aflat la acea vreme pe teritoriul guvernat de familia Gramont.

Cuplul princiar din Monaco s-a despărţit amiabil. Cu puţin timp înainte, Filip de Orléans se recăsătorise cu Charlotte Elisabeth de Bavaria, faimoasa Prinţesă Palatină. În ciuda caracterului ei rigid, a doua soţie se înţelege foarte bine cu fosta prietenă a Henrietei a Angliei, alegând-o chiar ca primă doamnă de onoare, spre surprinderea membrilor curţii. Totuşi, Catherine-Charlotte nu mai este decât umbra femeii de odinioară. Fratele ei, ducele de Guiche, fusese ucis în 1673 în Bătălia de la Kreuznach, în Germania. În timp ce spectrul morţii se apropie tot mai mult, ea nu încetează să se consume în intrigi şi în alte gesturi mărunte.

„Biata Monaco“, cum o numeşte acum doamna de Sévigné cu o milă prefăcută, îşi epuizează ultimele puteri. Machiajul puternic îi ascunde cu greu semnele unei nevrite cervicale, consecinţa suferinţei de tuberculoză. Cei mai răuvoitori vorbesc chiar de stigmatul sifilisului…

Ca să se pregătească să ajungă în faţa lui Dumnezeu, nefericita prinţesă petrece acum din ce în ce mai mult timp la mănăstirea ordinului Bunei Vestiri din foburgul Saint-Jacques, unde îşi petrecuse copilăria. La sfârşitul lui mai 1678, doamna de Grignan îi scrie soţului: „Doamna de Monaco este şi acum pe moarte. Nu mai are absolut nici o speranţă să trăiască şi îşi priveşte sfârşitul cu o luciditate care ar putea părea înspăimântătoare, dar care pe ea nu pare să o tulbure. Este cât se poate de fermă în faţa morţii.“

Pe 6 iunie 1678, Catherine-Charlotte îşi dă ultima suflare, scăpând de chinuri. Nu avea nici patruzeci de ani. Doamna de Sévigné povesteşte evenimentul într-o scrisoare către vărul său, uşuraticul Bussy-Rabutin[31]: „Am fost anunţată că doamna de Monaco a murit şi că mareşalul de Gramont i-a spus, luându-şi rămas-bun de la ea, că se pregătea şi el, cum contele de Guiche se dusese înainte să pregătească locul, să-i urmeze curând.“

Publicaţia *Le Mercure galant* vorbeşte, în termeni mai sobri, despre prezenţa lui Ludovic I la căpătâiul muribundei: „Cum principesa suferise enorm, foarte multă vreme, principele, soţul său, veni să o vadă îndată ce primi permisiunea regelui. Păru extrem de mişcat de durerea ei şi, în timp ce-i vorbea, îşi arăta profunda suferinţă pentru cruda despărţire.“

Prevenită de iminenţa morţii de medicul său, Brayer, Catherine-Charlotte avusese timp să se spovedească şi să se împărtăşească. Făcând aluzie la unul dintre marii oratori religioşi ai veacului, Bussy-Rabutin va formula următorul epitaf: „Pentru curte, moartea doamnei de Monaco este o pildă mai grăitoare decât orice predică a părintelui Bourdaloue[32]; şi totuşi, nimeni nu trage învăţăminte din această moarte.“

Personalitatea contradictorie a principesei Catherine-Charlotte va înflăcăra imaginaţia multor autori. În 1854, Alexandre Dumas publică *Vie et Aventures de Catherine-Charlotte de Gramont de Grimaldi, duchesse de Valentinois, princesse de Monaco*, un roman-fluviu în şase volume. Romancierul susţine că intrase în posesia acestor pseudomemorii cu ocazia unui sejur la Monaco. Cu siguranţă, Catherine-Charlotte nu a lăsat nici o autobiografie. Autorul *Contelui de Monte-Cristo* se mulţumeşte să brodeze în voie pe seama cronicii decoltate a domniei lui Ludovic XIV. Prefaţa dă tonul cărţii. Ludovic I este schiţat ca un încornorat măreţ şi ridicol: „Principele de Monaco, ciudat cum era, se supără.

Puse să se afle numele tuturor amanţilor soţiei lui şi le atârnă chipurile în curtea castelului. În curând, chipurile umplură curtea şi ajunseră în stradă, dar prinţul nu se sătură şi continuă să atârne…“

---

30. În original: *les Précieuses* – termen ce desemna femeile mondene din secolul al XVII-lea care îşi propuneau să se distingă prin eleganţa manierelor şi a limbajului, căzând însă adesea pradă prostului gust (n. tr.).

31. Roger de Rabutin, conte de Bussy, zis Bussy-Rabutin (1618–1693), scriitor francez faimos pentru frivolitate şi inteligenţa caustică (n. tr.).

32. Este vorba de Louis Bourdaloue (1632–1704), iezuit francez, strălucit orator, ale cărui predici la curte i-au atras renumele de „rege al predicatorilor şi predicator al regilor“ (n. tr.).

XII.
ECATERINA II A RUSIEI
(1729–1796)
Imperială şi depravată

Ecaterina cea Mare, Ecaterina impudica, Ecaterina, modelul „despoţilor luminaţi“ şi împărăteasa milioanelor de iobagi. Protectoarea filozofilor şi adversara înverşunată a Revoluţiei Franceze. Ecaterina apărătoarea ortodoxiei, dar şi Ecaterina cea desfrânată. Una dintre suveranele cele mai libertine din istorie. S-a spus orice despre Ecaterina, s-a inventat orice, amestecându-se într-o singură legendă sângele, tămâia şi sexul. Dar împărăteasa cu o mie de amanţi a fost şi o mare femeie de stat. Era o figură de o complexitate infinită, rând pe rând sfântă şi ucigaşă, augustă şi lascivă. Puţine personaje cumulează atâtea contradicţii. Şi aceasta, începând cu originea ei: cea mai rusoaică dintre ţarine era nemţoaică.

Născută la Stettin, în Pomerania, la 2 mai 1729, Sofia-Augusta-Frederica de Anhalt-Zerbst era fiica unui prinţ de rangul doi, general guvernator în slujba Prusiei. La numai cincisprezece ani, este logodită cu vărul său Charles-Frederic de Holstein-Gottorp. Şi acesta este german, dar, după mamă, este nepotul lui Petru cel Mare. De aceea, ţarina Elisabeta îl desemnase să-i succeadă la tronul Rusiei, sub titlul de Marele Duce Petru.

„Inima mea nu presimţea o mare fericire, notează viitoarea Ecaterina II în cartea sa de memorii. Mă bazam numai pe ambiţie. Există în adâncul sufletului un nu-ştiu-ce care nu m-a lăsat nici o clipă să mă îndoiesc că, într-o bună zi, voi deveni împărăteasa suverană a Rusiei, prin mine însămi.“ După căsătoria celebrată în 1745, Sofia este rebotezată în ritul ortodox, primind numele de Ecaterina Alexeevna, iar contractul de căsătorie stipulează că-i va succeda soţului, dacă acesta va muri fără să aibă moştenitori. Tenace şi abilă, tânăra îşi pregăteşte momentul de glorie, mânată de visul său de mărire. Înainte de toate, se străduieşte să intre în graţiile împărătesei Elisabeta, o femeie bărbătoasă şi geloasă, grosolană şi beţivă, care nu o scăpa nici o clipă din ochi.

Ecaterina studiază ca autodidactă. Citeşte Tacit, Plutarh, Machiavelli, Montesquieu, dar şi cartea *Les Dames galantes* a lui Brantôme. Deşi va păstra permanent un accent puternic, se vrea mai rusoaică decât viitorii săi supuşi şi o practicantă ortodoxă desăvârşită. În schimb, soţul ei va rămâne ataşat cu înverşunare de rădăcinile sale germanice. Crud şi infantil, incult, cu chipul mâncat de vărsat de vânt, Petru este mai tot timpul beat, creşte o haită de câini în propriul dormitor şi se joacă cu soldăţei de plumb. Vreme de şapte ani se va dovedi incapabil să-şi consume mariajul.

„Vedeam prea bine că Marele Duce nu mă prea iubea, povesteşte Ecaterina cu indiferenţă. La cincisprezece zile după nuntă mi-a declarat din nou că era îndrăgostit de domnişoara Carr, o domnişoară de onoare a Maiestăţii sale imperiale. […] Sincer vorbind, îmi spuneam chiar că, alături de acest bărbat, voi fi cu siguranţă foarte nefericită.“ Ea va adăuga mai târziu, ca pentru a-şi justifica infidelităţile: „Întotdeauna este vina soţului dacă nu este iubit, pentru că, sincer, eu l-aş fi iubit foarte mult pe al meu, […] dacă ar fi avut bunătatea să-şi dorească acest lucru.“

Dându-şi seama că Marele Duce are probleme de natură sexuală, bătrâna Elisabeta ia în cele din urmă decizia că imperiul are nevoie, cu orice preţ, de moştenitori şi face apel la bisturiu pentru a-l lecui pe Petru de fimoză. Totuşi, pentru mai multă siguranţă, Ecaterina este încurajată să-i găsească – pentru „binele statului“ – un înlocuitor cu o virilitate mai puţin problematică. Acesta va fi contele Serghei Saltikov, un şambelan tânăr şi vivace: „Era frumos ca lumina soarelui, mărturiseşte Ecaterina. […] Nu ducea lipsă nici de spirit, nici de acel amestec de cunoştinţe, maniere şi intrigi care se poate însuşi trăind în lumea bună şi, mai ales, la curte. […] Am rezistat toată primăvara şi o parte din vară.“ Drept urmare, este dificil de ştiut dacă viitorul ţar Pavel I, născut pe 20 septembrie 1754, este fiul contelui sau al Marelui Duce.

„Dumnezeu ştie cu cine tot rămâne însărcinată soţia mea…“ va spune Petru la un moment dat. Astfel, se pare că Ana, născută în 1757, ar fi fiica lui Stanislas Poniatowski, un nobil polonez, care nu întârzie să ocupe locul lăsat liber de nestatornicul Saltikov. Anul următor, o nouă stea va străluci pe firmamentul sentimental al Ecaterinei, care îşi descoperă „o poftă nesăţioasă de delicii şi de voluptate“. Locotenentul Grigori Orlov este deja un seducător recunoscut. Nici el, nici fratele său Alexis nu au scrupule şi nici cine ştie ce avere. Aceştia doi îşi vor împărţi favorurile protectoarei lor, executându-i planurile murdare şi fiindu-i alături în ascensiunea către puterea supremă.

Pe 5 ianuarie 1762, Elisabeta îşi dă sufletul. Astfel se încheie descendenţa veritabilă a Romanovilor, care deţinuse puterea timp de un secol şi jumătate. Soţul Ecaterinei devine ţar, cu numele de Petru III. Foarte curând, nobilimea îl va urî din cauza admiraţiei totale pe care o nutreşte faţă de regele Prusiei, Frederic II. Se zvoneşte chiar că vrea să-şi alunge soţia şi să o închidă într-o mănăstire. Ambasadorul Franţei, Breteuil, cunoscându-i caracterul şi marele curaj, prezice că Ecaterina „va folosi la un moment dat mijloace dure“. Ea însăşi nu se sfieşte să anunţe: „Am hotărât fie să domnesc, fie să pier.“

De fapt, împărăteasa pune la cale o conspiraţie care să o aducă pe tron. Ştie că se poate bizui pe cler, pe armată şi pe înalta aristocraţie. Pe 9 iulie 1762, trei regimente ale Gărzii Imperiale se răzvrătesc şi depun imediat jurământul faţă de Ecaterina „pentru apărarea credinţei ortodoxe şi pentru gloria Rusiei“. La treizeci şi trei de ani, obscura prinţesă din Stettin şi-a atins scopul. Petru III abdică, abandonând „povara puterii […] precum un copil trimis la culcare“. O săptămână mai târziu, fostul suveran va fi otrăvit şi apoi sugrumat la reşedinţa sa de la Ropşa, în apropiere de Sankt-Petersburg.

Autorul acestui asasinat este, fără îndoială, unul dintre fraţii Orlov. Să fi fost oare implicată Ecaterina? Se pare că a fost pusă în faţa faptului împlinit şi că a simulat o dezaprobare plină de oroare. De fapt, moartea lui Petru III îi lua o mare piatră de pe inimă. Vinovaţii, departe de a fi pedepsiţi, sunt copleşiţi cu bogăţii şi cu onoruri.

„În dorinţa de a păstra tronul pe care-l uzurpase, rezuma unul dintre biografii săi, Ecaterina fu obligată să şi-i apropie pe complicii ei: prin crima lor, aceştia îşi cumpăraseră impunitatea.“ Ea însăşi încearcă să se justifice, într-o scrisoare către Poniatowski: „Aveam de ales între a pieri împreună cu el, sau din cauza lui, şi a mă salva pe mine, pe copiii mei şi poate chiar statul de la naufragiul spre care-l duceau capacităţile morale şi fizice ale prinţului.“

Astfel începe, printr-un regicid, domnia Ecaterinei cea Mare, în pură tradiţie moscovită. Totuşi, împărăteasa nu doreşte să mai verse sânge. Vrea să guverneze fără excese de severitate. În loc să-i masacreze pe partizanii lui Petru III, şi-i apropie împărţindu-le pământuri şi rente. Amanţii săi sunt cei dintâi care beneficiază de această dărnicie. Datorită influenţei sale, Stanislas Poniatowski este ales rege al Poloniei. Fraţii Orlov primesc cincizeci de mii de iobagi şi milioane de ruble. Puşkin va scrie: „Dacă a domni înseamnă a cunoaşte slăbiciunile sufletului omenesc, atunci, din acest punct de vedere, Ecaterina va ului posteritatea. Îşi foloseşte mărinimia oarbă, bunăvoinţa înşelătoare, dărnicia, chiar şi desfrânarea pentru a-şi consolida puterea. Ce se ascunde însă sub masca blândeţii şi a toleranţei? Despotismul atroce în acţiune.“

Dar, în curând, vistieria se goleşte, iar ţăranii – a căror soartă mizerabilă nu prea o interesează pe ţarină – ameninţă cu răscoala. În 1773, cazacul Pugaciov, pretinzând a fi Petru III scăpat printr-un miracol de la moarte, preia conducerea unei mari răscoale ţărăneşti care face ravagii în Bielorusia timp de mai bine de un an. Să fie oare un semn că politica Ecaterinei II duce imperiul către dezastru? Desigur, ea dă prea adesea mai multă importanţă fastului şi gloriei mărunte decât intereselor reale ale ţării. Se pricepe să-şi arate vanitatea puerilă şi orgoliul monumental. Pe măsură ce înaintează în vârstă, curtea sa devine din ce în ce mai mult scena intrigilor şi a goanei după înavuţire, după cum va relata un contemporan: „De la favoritul oficial şi până la ultimul angajat, toţi priveau averea statului ca pe un trofeu de cucerit.“

Cu toate acestea, domnia Ecaterinei cea Mare apare şi ca una dintre cele mai strălucite din istoria Rusiei. În viziunea filozofilor din Secolul Luminilor, „Semiramida Nordului“ a adus civilizaţia în barbaria slavă. „Lumina vine acum de la nord!“ exclamă Voltaire entuziasmat. Şi Diderot se va duce cu plăcere pe malul Nevei. Toate acestea se întâmplă pentru că împărăteasa acordă multă atenţie propagandei adresate Occidentului. Ţine tot mai multe discursuri, vorbind despre proiecte… chiar dacă realizarea acestora întârzie adeseori. Îi cheamă înapoi pe exilaţi, aboleşte tortura, promulgă un nou cod penal, încurajează comerţul şi industria, întemeiază oraşe noi, pe care le populează cu imigranţi din Germania sau din Moravia.

Pe plan extern, reia ambiţiosul plan al predecesorilor săi. Împreună cu Prusia şi cu Austria, fragmentează Polonia. Unul dintre cei mai celebri favoriţi ai săi, Grigori Potemkin, un uriaş cu o fire sumbră, smulge Crimeea turcilor şi visează chiar să recucerească Constantinopolul şi să-i pună pe cap amantei sale diadema de împărăteasă a Orientului.

Cu toate că a trecut de patruzeci de ani, Ecaterina simte „încă aceleaşi nevoi care nu-i dăduseră pace nici o clipă în tinereţe“. Deşi Potemkin este cu zece ani mai tânăr, ea e cuprinsă de o pasiune înflăcărată. Îi trimite neîncetat bileţele siropoase, indiferent că este

zi sau noapte: „Ce miracol nebun ai făcut de ai tulburat atât de tare o minte care, în faţa întregii lumi, trece drept una din cele mai strălucite din Europa!“

Desigur, dragostea va lăsa locul obişnuinţei, însă Potemkin va rămâne până la moartea sa, în 1791, unul dintre principalii miniştri ai ţarinei. Să fi fost legat de Ecaterina printr-o căsătorie secretă? Imposibil de aflat. Se ştie totuşi că, de la rolul de amant oficial, acesta va trece la acela de furnizor al „haremului imperial“, aducându-i mereu amantei sale masculi tineri şi voinici, de multe ori soldaţi din Gardă, care erau „testaţi“ în prealabil, la cererea împărătesei, de către doamnele de onoare…

Să fie vorba de nimfomanie? Chiar lăsând la o parte calomniile, este totuşi de netăgăduit că, odată cu înaintarea în vârstă, Ecaterina manifestă o sexualitate din ce în ce mai acaparatoare. Modul său de a-şi satisface poftele se aseamănă cu acela al monarhilor de sex bărbătesc contemporani cu ea. În secolul al XIX-lea, pudicul şi misoginul Pierre Larousse îşi va exprima indignarea în *Dicţionarul* său: „Marele scandal al domniei ei […] sunt galanteriile mai mult decât orientale, această suită prodigioasă, acest nesfârşit şir de amanţi care se întinde, fără încetare, până la sfârşitul zilelor sale. Din acest punct de vedere, l-a depăşit pe Ludovic XV, ceea ce e un lucru chiar mai scandalos în cazul unei femei; aceasta este, cu adevărat, o pată pe care nici apologeţii cei mai entuziaşti nu o vor putea şterge.“

Aşa să fie. Celor aproximativ douăzeci de favoriţi „oficiali“ – printre care Zavadovski, Zorici, Korsakov, Lanskoi, Arkarov, Iermolov, Mamonov, Zubov – se cuvine probabil să le adăugăm nenumăratele aventuri de o noapte. „Aventurile ei secrete erau din ce în ce mai dese, confirmă un autor al acelor vremuri. Iar obiectul lor era ales dintre bărbaţii cei mai vânjoşi ai armatei şi ai oraşului, indiferent de situaţie şi de condiţie.“ Ecaterina a Rusiei era, fără îndoială, o devoratoare de bărbaţi. Un argument cât se poate de convingător este existenţa unui „Cabinet erotic“ într-o dependinţă secretă din apartamentul său privat de la Ţarskoe-Selo. Aceste camere, astăzi goale, erau pe atunci decorate într-un mod foarte bizar: mese cu picioare în formă de falus în erecţie, ornamente din lemn sculptat în forme impudice de sex feminin… Toate obiectele de mobilier, furate de nazişti în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, sunt astăzi distruse sau pierdute prin colecţii particulare.

Revoluţia din 1789 o va face pe Ecaterina să-şi piardă şi ultimele iluzii. Franţa, pe care o admira atât de mult, devine pentru ea, brusc, un „cuib de bandiţi“. Trecută de şaizeci de ani, suverana „luminată“ se transformă într-un portdrapel al absolutismului, proclamând că „meseria sa este aceea de a fi aristocrată“. Cere ca bustul lui Voltaire să fie îndepărtat din galeria sa. Emigranţii şi preoţii rebeli sunt bine-veniţi în Rusia, cu condiţia să se lepede de principiile democratice. Ecaterina este pe punctul de a-şi trimite armata să lupte împotriva celei republicane, când este lovită de un atac de apoplexie, pe 17 noiembrie 1796. Un pamflet pornografic, apărut în limba franceză, susţine că nesătula prinţesă ar fi murit, în realitate, în urma unei acuplări contra naturii cu un armăsar din herghelia sa!

Bineînţeles, această legendă, repetată la nesfârşit, nu se bazează pe nici un fapt verificabil. Ecaterina, găsită inconştientă în toaletă, se stinge la Ţarskoe-Selo, după o comă parţială de treizeci şi şapte de ore. „A scos un ţipăt groaznic, care s-a auzit până în

apartamentele vecine. […] Până în momentul ultimei suflări, nu a dat nici un semn de suferinţă. Iar moartea ei a părut la fel de fericită cum a fost şi domnia ei.“

XIII. CAROLINA DE BRUNSWICK (1768–1821)

Nonconformistă şi rătăcitoare

Vinovată sau inocentă? Victimă a unui soţ cumplit sau libertină neruşinată? Cine a fost în realitate Carolina de Brunswick, soţia regelui George IV al Marii Britanii? Cu siguranţă nu a fost o prinţesă atât de plină de virtuţi, după cum au lăudat-o unii, dar nici atât de lipsită de ruşine, cum pretindeau adversarii ei…

Născută pe 17 mai 1768, Carolina Amélie Elisabeth este a doua fiică a ducelui Carol II de Brunswick-Wolfenbüttel, autorul incendiarului Manifest de la 1792 care-l va face pe Ludovic XVI să-şi piardă atât coroana, cât şi viaţa. Mama sa, ducesa Augusta, nu este nimeni alta decât sora mai mare a regelui englez George III. Educaţia primită în atmosfera puţin protocolară de la curtea familiei îi va aduce o libertate a manierelor care, mai târziu, va fi în parte sursa unei reputaţii detestabile. La paisprezece ani, un oaspete o descrie ca fiind „un copil drăguţ şi vioi, cu părul luminos, cu buclele acoperindu-i gâtul, cu buze ca bobocul de trandafir". Câţiva ani mai târziu, Mirabeau o găseşte la rândul lui „foarte amabilă, spirituală, drăguţă, vioaie şi spumoasă".

În ciuda tuturor calităţilor, Carolina nu-şi găseşte un soţ la nici una din curţile germane. Avea deja douăzeci şi şase de ani atunci când mama ei s-a gândit, în cele din urmă, să o mărite cu vărul ei primar, prinţul de Wales. Un apropiat al acestuia, lordul Malmesbury, este trimis la Brunswick să negocieze logodna. Nu pare foarte încântat de tânăra deja coaptă, pe care o descrie ca având „o figură inexpresivă, ochi frumoşi, mâini drăguţe, dinţi acceptabili, dar care încep să se strice, păr frumos, un bust plăcut, deşi cam scurt şi ceea ce francezii numesc «umeri impertinenţi»". Carolina nu se sfieşte să folosească un limbaj nepotrivit şi vorbeşte engleza cu un puternic accent nemţesc. „Ducele, comentează lordul Malmesbury, […] îmi spune că fiica lui nu e proastă, dar e cam lipsită de discernământ."

La rândul ei, amanta lui Carol II, domnişoara de Hartzfeldt, aprofundează şi mai mult analiza: „Prinţesa Carolina […] nu este o fată rea, dar nu are tact şi face gafe enorme. […] A fost mereu ţinută foarte din scurt şi aşa şi trebuia. Dacă va fi dintr-odată lăsată liberă în lume, fără nici o restricţie, o să facă numai prostii. Nu are suflet rău, dar o ia mereu gura pe dinainte. Îşi deschide sufletul în faţa unor oameni pe care nu-i cunoaşte, le vorbeşte fără rezerve, şi ei ajung să-i atribuie intenţii pe care nu le-a avut niciodată. […] În plus, se

dovedeşte foarte orgolioasă.“

În vreme ce discuta cu viitoarea prinţesă de Wales, lordul Malmesbury nu se abţine să-i facă observaţii despre toaleta ei neîngrijită: „Ştiu că poartă fuste din lână groasă, cămăşi din pânză, ciorapi din bumbac şi că nu-şi schimbă lenjeria intimă prea des. E incredibil cât de rău a putut să-i neglijeze educaţia la acest capitol mama ei, cu toate că este englezoaică. I-am spus că nu procedează bine lăudându-se că-şi face toaleta în câteva minute. Toaleta unei femei de condiţia ei trebuie să fie îndelungată şi strictă, iar prinţul de Wales este deosebit de sensibil la aceste aspecte.“

De fapt, prinţul este departe de a fi entuziast în ceea ce priveşte căsătoria cu Carolina. Se murmură chiar că, în urmă cu vreo zece ani, se cununase în secret cu o oarecare Maria Fitzherbert, ceea ce nu-l împiedică să apară în public cu lady Jersey, actuala favorită. Acum însă este atât de înglodat în datorii, încât creditorii ameninţă că-l vor da în judecată. Tatăl său, regele George III, nu acceptă să-i vină în ajutor decât cu condiţia să se însoare. Astfel, când i se propune să o ia pe Carolina de soţie, răspunde: „O *Frau* nemţoaică e la fel de bună ca oricare alta!“

Logodnica soseşte aşadar la Londra pe 5 aprilie 1795. Însoţitorul ei, nelipsitul conte de Malmesbury, descrie astfel prima întâlnire cu prinţul de Wales:

„Conform etichetei, am invitat-o pe prinţesă în salonul unde el o aştepta, singur. Aşa cum o învăţasem, prinţesa a vrut să îngenuncheze la picioarele lui. El a ridicat-o cu blândeţe, a sărutat-o, după care, fără să-i spună un cuvânt, s-a îndepărtat, retrăgându-se într-un colţ al salonului. În acel moment m-a chemat şi mi-a zis: «Harry, nu mă simt bine. Dă-mi, te rog, un pahar de whisky.»“

I-am răspuns: «Domnule, poate ar fi mai bine să beţi un pahar cu apă.» El mi-a replicat: «Să te ia naiba! La revedere, mă duc chiar acum la regină!» Şi a ieşit din salon. Rămasă singură, prinţesa a părut stupefiată şi mi-a spus: «Doamne, tot timpul este la fel de ursuz? De altfel, mi se pare foarte gras şi nici pe departe aşa de frumos ca în portret.»“

Trist început, proaste premise pentru viitoarea „poveste de dragoste“! Până la urmă, ceremonia religioasă a avut loc, aşa cum se programase, trei zile mai târziu, în capela regală din Saint James. Prinţul era atât de beat, clătinându-se pe picioare şi sughiţând, încât arhiepiscopul a fost nevoit să scurteze ritualul. Urmarea a fost şi mai jalnică. Mult mai târziu, Carolina îi va destăinui doamnei sale de onoare, lady Charlotte Campbell: „Imaginează-ţi cum poate fi un soţ beat mort în noaptea nunţii, un bărbat care-şi petrece cea mai mare parte a nopţii dormind lângă grilajul şemineului, unde a căzut şi unde eu l-am lăsat să zacă. Şi, dacă m-ar fi întrebat cineva în acel moment: «Ai lua-o de la început la fel, sau ai prefera să mori?», aş fi ales să mor. Pentru că, se ştie, toţi murim, mai devreme sau mai târziu, dar să mai trăieşti o dată o astfel de viaţă, o, Dumnezeule, nu!“

Au circulat mai multe versiuni cu descrierea acelei nopţi fatale. George IV nu vorbea niciodată despre ea cu mânie. O fi dormit pe o canapea, cum lăsa să se înţeleagă, sau şi-o fi dormit somnul de beţie lângă grilajul şemineului? O fi fost dezgustat de igiena intimă insuficientă a Carolinei, sau scandalizat, descoperind că nu era virgină? Se mai spune că lady Jersey i-ar fi administrat soţiei amantului ei un afrodiziac care ar fi avut asupra ei un efect laxativ. În acest caz, repulsia prinţului ar fi şi mai explicabilă…

Cert este că prinţul va simţi imediat aversiune faţă de nefericita Carolina. Voind să o

umilească, i-o impune pe amanta lui, lady Jersey, ca doamnă de onoare. La două luni după căsătorie, el închiriază o locuinţă superbă pentru doamna Fitzherbert. Într-o scrisoare descoperită recent, George IV mărturiseşte că ar fi avut, cu totul, numai trei raporturi sexuale cu soţia sa legitimă. Suficient, totuşi, pentru ca, pe 7 ianuarie 1796, Carolina să aducă pe lume o fiică ce va primi numele Charlotte Augusta.

La doar câteva săptămâni după naştere, prinţul de Wales îi spune soţiei sale că relaţiile lor conjugale au ajuns la final şi că doreşte o separare oficială. Carolina îşi dă acordul, cu singura condiţie ca George să-şi exprime doleanţa în scris. „Dorinţele noastre nu ne stau în putere, scrie el. Şi nu e corect să suferim unul pentru celălalt, pentru că natura nu ne-a dăruit aceleaşi înclinaţii…“

De acum înainte, prinţesa de Wales va fi constrânsă să rămână departe de curte. Soţul său va merge până acolo, încât să o împiedice să o vadă pe fiica lor. În 1799, Carolina se instalează într-o reşedinţă privată, denumită Pagoda, lângă Blackheath, unde dă frâu liber stilului său de viaţă libertin. Anturajul ei face dovada unui spirit neconstrâns şi a unor moravuri uşoare. Primeşte în vizită mulţi oameni politici, dintre care unii vor trece, probabil, din salon în dormitor. Se pare că a fost şi cazul lui sir Thomas Lawrence, al lui George Canning, sau chiar al amiralului sir Sidney Smith. Aventurile Carolinei sunt atât de notorii, încât încep să apară zvonuri cum că ar avea un copil din flori, mai ales că îi stă în obicei să ia diverşi orfani sub protecţia ei. Iar micuţul William Austin, căruia îi arată o afecţiune deosebită, ar putea fi fiul său nelegitim.

În urma unui denunţ, probabil mincinos, se formează o comisie de anchetă în 1806. Lady Douglas, o fostă prietenă a Carolinei, declară oficial că prinţesa născuse în secret un băiat, pe care ea însăşi îl crescuse în taină. Ironia istoriei, printre miniştrii din comisia însărcinată să descurce această „problemă delicată“ face parte şi secretarul de stat, un oarecare conte Spencer, strămoşul unei alte prinţese de Wales, Diana, al cărei destin seamănă în mod bizar cu cel al soţiei lui George IV. După un studiu amănunţit, comisarii o vor declara pe Carolina nevinovată, subliniind, totuşi, uşurătatea comportamentului ei.

În 1810, George III îşi pierde discernământul. Regenţa îi este încredinţată prinţului de Wales. În ciuda protestelor Carolinei – care publică o scrisoare deschisă în presă –, Consiliul Privat nu scade restricţiile referitoare la vizitarea fiicei sale Charlotte. Prinţesa va face apel la Camera Comunelor, „pentru o investigare completă şi publică a tuturor faptelor ei, de la sosirea în Anglia“. Guvernul însă pune capăt imediat acestor ieşiri publice scandaloase.

Mai mult ca niciodată, viitorul George IV evită să aibă de-a face cu cea care continuă totuşi să-i fie soţie. În 1814, în timpul vizitei în Anglia a ţarului Alexandru I şi a regelui Prusiei, Carolina nu este invitată la nici o recepţie. Ca să o îndepărteze şi mai mult, regentul îi alocă o rentă suplimentară de treizeci şi cinci de mii de livre pe an şi îi permite să călătorească…

Prin căderea lui Napoleon se redeschisese accesul spre continent. În vara lui 1814, prinţesa de Wales vizitează Germania şi Brunswickul copilăriei. La Mainz, se opreşte la hanul Trei Coroane sub numele de „ducesa de Cornwall“, pe care-l poartă în zilele noastre o altă soţie din familia regală, doamna Camilla Parker-Bowles. După ce petrece câteva săptămâni la regina de Wurtemberg, Carolina se îndreaptă spre Elveţia, apoi spre Italia. În

octombrie, la Roma, este primită în audienţă de papa Pius VII. Vizitează atelierul Canova, iar prinţul de Canino – Lucien Bonaparte – o invită la o petrecere răsunătoare. La Neapole, Joachim Murat – care nu şi-a pierdut încă tronul – o primeşte, la rândul lui, cu mult fast.

„Sunt găzduită aici de pe 8 noiembrie, scrie ea. […] Regele Murat este frumos, vesel, foarte manierat şi înclinat către generozitate, un Dumnezeu al acţiunilor de binefacere. Mă simt bine aici din toate punctele de vedere. Anturajul este minunat, sunt mulţi bărbaţi frumoşi şi nenumărate femei frumoase. […] Nu am primit nici o scrisoare de la fiica mea şi sufăr foarte mult, pentru că eu i-am scris mai mult de o sută de scrisori de când am plecat. Aş fi liniştită dacă durerea aceasta ascuţită nu mi-ar frânge inima, dar aşa e viaţa. Când o suferinţă se încheie, apare imediat o alta.“

Prinţesa pare totuşi să-şi găsească mici consolări în călătoriile ei fără o ţintă anume. Aflându-se la Milano, angajase în serviciul său pe un oarecare Bartolomeo Pergami – sau Bergami –, un aventurier de origine obscură. Din simplu curier şi valet însoţitor, va urca extrem de rapid până la rangul de prim-şambelan. Sunt multe indicii care dau de înţeles că-şi prelungeşte serviciul pe lângă stăpâna sa până foarte târziu în noapte…

La Neapole, nora regelui George III face mult caz de zelul ei bonapartist, organizând o petrecere în onoarea gazdei sale. „Scena avea loc într-o sală publică, povesteşte contesa de Boigne. În momentul sosirii, Murat fu întâmpinat de un grup format din cele mai frumoase englezoaice costumate în zeiţe din Olimp. […] Gloria, reprezentată chiar de prinţesă, îmbrăcată şi mai caraghios decât celelalte, înaintă încet, smulse o pană din aripa costumului Faimei şi începu să scrie, cu litere mari, aurite, pe o tăbliţă purtată de aceasta, numele mai multor bătălii în care se impusese Murat. Cei din public aplaudau, tăvălindu-se pe jos de râs; regina Neapolelui ridică din umeri. Murat avea suficient bun-simţ ca să se simtă iritat, în schimb prinţesa lua toată mascarada în serios, ca pe o expresie a entuziasmului faţă de obiectul admiraţiei ei şi faţă de ea, care ştia să-l laude atât de bine.“

La scurt timp după aceea, prinţesa se îndreaptă din nou spre nord. La Parma, o vizitează pe fosta împărăteasă Maria Louise. Sosirea ei la Genova face subiectul uneia dintre cele mai savuroase pagini din cartea de memorii a doamnei de Boigne:

„O femeie de vreo cincizeci de ani, scundă, grasă şi ţipătoare îşi făcu apariţia într-un fel de faeton în formă de cochilie de melc marin, ornat cu aur şi cu sidef, viu colorat, căptuşit cu catifea albastră, garnisită cu panglici argintii, tras de doi cai bălţaţi foarte mici, mânaţi de un copil îmbrăcat în Amoraş, cu paiete şi cu hăinuţe de culoarea pielii. Femeia purta o pălărie roz, cu şapte sau opt pene roz, fluturând în vânt, un corsaj roz foarte decoltat, o fustă albă, scurtă până la genunchi, care lăsa să i se vadă picioarele groase, încălţate cu botine roz. O eşarfă roz, pe care şi-o aranja în permanenţă, îi completa costumul.

Trăsura era precedată de un bărbat înalt, frumos, călare pe un cal care semăna cu cei doi de la trăsură, îmbrăcat exact ca regele Murat, pe care încerca să-l imite ca gesturi şi ca atitudine. În urma ei călăreau doi îngrijitori de cai, purtând blazonul curţii Angliei, pe cai din aceeaşi rasă. Atelajul era un cadou din partea lui Murat pentru prinţesa de Wales, care se afişa fără jenă în această costumaţie ridicolă, în compania bizarului echipaj. Astfel apăru pe străzile din Genova în timpul primei dimineţi şi în cele care urmară.“

În curând, prinţesa de Wales, cu machiajul ei strident, cu perucile extravagante şi cu

decolteurile foarte adânci, devine paiaţa întregii Europe. Se arată pe rând la Veneţia, în insulele Borromee, la Saint-Gothard sau pe malul lacului Como. În noiembrie 1815, face o croazieră până în insula Elba şi în Sicilia. La Palermo, obţine pentru Pergami titlul de „baron de Franchina“, în timp ce contesa Oldi, sora fostului servitor, devine doamnă de onoare. Apoi, Carolina traversează Mediterana pe un vas de agrement, îndreptându-se spre Tunis şi spre ruinele Uticii, continuând către Atena, Constantinopol, Efes şi Ierusalim. În Oraşul Sfânt, instituie un pseudoordin de cavalerie, sub patronajul Sfintei Carolina, şi îi acordă lui Pergami funcţia de mare maestru al ordinului.

În 1817, prinţesa rătăcitoare are de îndurat greaua pierdere a unicei fiice, căsătorită cu Leopold de Saxa-Coburg – viitorul rege al Belgiei – şi care moare dând naştere unui copil. Trei ani mai târziu, decesul lui George III face din Carolina noua regină a Angliei, conform legii. În pofida tuturor celor puse pe seama ei, este foarte hotărâtă să-şi preia funcţia!

Inutil să precizăm că noul suveran, George IV, nu este deloc dispus să cedeze. Spionii şi iscoadele trimise de el îl informaseră cu privire la rătăcirile Carolinei şi, chiar dacă nici el nu este un model de virtute, nu vrea să mai audă de o asemenea soţie. La Roma, ea şi-a luat titlul de regină a Angliei. La Ancona, anunţă public că se va întoarce în regatul ei şi acolo se va face auzită din plin. Cere să i se pună la dispoziţie un palat: „Anglia este adevărata mea casă, şi mă grăbesc să mă întorc. M-am despărţit de curtea mea din Italia şi mi-am păstrat numai câţiva oameni, care să mă însoţească imediat în Anglia. Iar dacă palatul Buckingham, sau Marlborough, sau oricare altul îmi sunt refuzate, voi locui într-o casă particulară, până când prietenii mei îmi vor găsi o locuinţă acceptabilă unde mă voi instala. Trimit chiar acum un mesager în Anglia care să se ocupe de toate acestea.“

Încercând să evite un scandal, George IV îi oferă, prin intermediul miniştrilor lui, o rentă anuală de cincizeci de mii de livre ca să rămână în exil. Lordul Hutchinson se duce la Saint-Omer, unde primeşte un refuz categoric. Carolina respinge propunerea, plină de dispreţ. Imediat după aceea, se îndreaptă într-o trăsură către portul Calais.

Pe 6 iunie 1820, regina debarcă la Dover, după şase ani de absenţă. Autorităţile locale, exprimând sentimentul popular, îi prezintă omagiile „supuşilor ei respectuoşi şi credincioşi“. Trăsura ei este purtată de popor. Călătoria până la Londra e un marş triumfal. De o parte şi de alta a drumului se înghesuie o mulţime compactă, venită în grabă din satele vecine, care strigă din toate puterile: „Trăiască regina Carolina! Carolina, regină pentru totdeauna!“ În capitală, primirea este şi mai caldă. Se aud strigăte de bucurie de la toate ferestrele, iar când alaiul trece prin faţa palatului regal, uralele sunt şi mai puternice.

Strâns cu uşa, guvernul hotărăşte să taie răul de la rădăcină şi nu se va da în lături de la a face „dezvăluiri neplăcute“. George IV trimite un mesaj în acest sens către Camera Lorzilor: „Maiestatea Sa ar fi dorit ca discuţii care nu pot fi altfel decât penibile pentru popor, după cum sunt şi pentru Maiestatea Sa, să rămână încuiate în cabinetul său, însă întoarcerea reginei în Anglia nu-i îngăduie o asemenea libertate.“

Ca să limiteze dezbaterile publice pe seama acestei probleme delicate, prim-ministrul, lordul Liverpool, cere ca ea să fie examinată de un comitet format din cincisprezece persoane alese dintre membrii Camerei Superioare. Într-adevăr, „chestiunea adulterului comis în afara graniţelor cu un străin nu este decât o abatere de ordin civil“…

În schimb, Carolina, bazându-se puternic pe sprijinul opiniei publice şi al presei liberale, se adresează Camerei Comunelor prin intermediul avocatului ei, baronul Brougham, precizând că venise în Anglia ca să obţină o reparaţie publică, nu ca să fie judecată de un comitet secret! I se refuză cererea, invocându-se „demnitatea Coroanei şi respectul pentru ţară“. Atunci regina transmite o petiţie prin lordul Dacre şi anunţă că-şi va asuma propria apărare în faţa lorzilor. La rândul său, contele de Liverpool depune un proiect de lege – denumit, în engleză, *bill* – prin care urmăreşte să o priveze pe Carolina de „titlurile, prerogativele, drepturile şi privilegiile de regină şi de soţie a regelui aflat pe tron“. În cazul unui vot favorabil, George IV ar fi fost eliberat de legăturile dezastruoasei căsătorii. De altfel, nu se afişase Carolina cu un amant de origine modestă dinaintea întregii Europe? „Uitându-şi rangul, demnitatea, nesocotindu-şi îndatoririle faţă de soţul ei şi faţă de ea însăşi, [nu întreţinuse] relaţii ilegale şi adultere cu numitul Bartolomeo Bergami în mai multe locuri?“

Procesul începe pe 20 august 1820. O mulţime de curioşi se adună în jurul palatului Westminster, însă în sală sunt primiţi numai membrii nobilimii şi jurnaliştii. Încep să se perinde martorii chemaţi. O cameristă susţine că, într-o seară, la Neapole, la ieşirea de la operă, Carolina „se întorsese devreme acasă şi că, după ce intrase în dormitorul ei, se dusese în cel al lui Bergami…“. Indiscreta servitoare „examinase a doua zi cu atenţie patul reginei şi pe cel al lui Bergami, iar rezultatul acestei cercetări era o dovadă a consumării adulterului, din moment ce micul pat de voiaj în care dormea de obicei Maiestatea Sa era neatins, în timp ce patul lui Bergami purta urmele a două persoane. În plus, conform depoziţiei aceluiaşi martor, în acelaşi pat fuseseră identificate mai multe semne care indicau cu certitudine ce se petrecuse acolo în noaptea anterioară“.

Până la urmă, astfel de bârfe nu au atras un verdict. Acuzarea nu a reuşit să demonstreze flagrantul delict, deşi era cunoscut comportamentul indecent al Carolinei. În zadar procurorul general, sir John Copley, susţine că „este evident că prinţesa şi valetul Bergami se purtau ca doi amanţi, sau ca soţ şi soţie, în timpul zilei şi făceau tot posibilul să nu fie despărţiţi în timpul nopţii“.

În plus, pledoaria apărătorului ei, Henry Peter Brougham, care durează două zile, este de o elocinţă rară: „Inocenţa şi puritatea ilustrei mele cliente au fost atacate, dar sunt foarte încrezător că intenţiile infame ale calomniatorilor se vor stinge de la sine. […] Dumneavoastră, care formaţi în acest moment cea mai înaltă curte de justiţie pe care o recunoaşte legea engleză, aţi putea, pe seama unor mărturii mincinoase atât de scandaloase şi de infame, să confirmaţi o acuzaţie atât de monstruoasă, care loveşte atât de grav onoarea unei regine a Angliei? Ce ar spune poporul englez, ce ar spune lumea întreagă dacă, pe baza unor astfel de probe, dumneavoastră, care sunteţi în acelaşi timp judecători şi legislatori, aţi da o sentinţă care ar păta pentru totdeauna o femeie nevinovată?“

Să fi fost Carolina, în realitate, vinovată sau numai extrem de imprudentă? Se ştie doar că lordul Liverpool hotărăşte să întrerupă procedura. Regina, în schimb, nu se declară mulţumită şi vrea să participe la încoronarea celui care, orice s-ar fi întâmplat, îi este încă soţ. Cum George IV se arată inflexibil, ea prinde din nou curaj şi reacţionează printr-un manifest incendiar: „Legea nu este decât o mască a tiraniei, iar puterea nu este decât un instrument al despotismului!“

Pe 19 iulie 1821, în ziua încoronării, Carolina pleacă de acasă la ora şase dimineaţa, îndreptându-se spre catedrala Westminster. Nefiind lăsată să intre, se retrage demnă. Ultimul ei act oficial va fi o scrisoare pe care o adresează chiar a doua zi arhiepiscopului de Canterbury, în care îi transmite că doreşte să fie şi ea încoronată. Bolnavă de mult timp şi secătuită de recentul afront, Carolina se stinge câteva zile mai târziu, pe 7 august. Aşa cum şi-a dorit, trupul său se odihneşte în catedrala St. Blasii din Brunswick, probabil singurul oraş unde a fost cu adevărat fericită…

XIV.
ISABELA II A SPANIEI
(1830–1904)
Fierbinte şi nestatornică

Restauraţia lui Ferdinand VII din 1814 deschide una dintre cele mai sumbre domnii din istoria Spaniei. Tiranie sângeroasă pe un fond de obscurantism religios, monarhia spaniolă asistă la cucerirea independenţei coloniilor din America, una după alta. Rămas văduv a treia oară şi având o sănătate şubredă, acest trist monarh nu are urmaşi. Se va căsători aşadar pe 8 decembrie 1829 cu propria-i nepoată, Maria Cristina de Bourbon-Sicilia, sora ducesei de Berry. Urmaşii lui Carol Quintul nu s-au temut niciodată de ravagiile consangvinităţii! În martie 1830, tânăra regină era deja însărcinată. Ferdinand abrogă legea salică, impusă în secolele precedente de către Filip V, duce de Anjou şi nepot al lui Ludovic XIV, întemeietor al dinastiei spaniole a Bourbonilor. În acest fel, copilul ce urma să se nască putea moşteni coroana indiferent ce ar fi fost, fată sau băiat.

Or, tocmai o infantă va vedea lumina zilei în Palatul Orientului din Madrid, pe 10 octombrie 1830. Botezată Isabela, ea primeşte titlul de prinţesă a Asturiilor, ca moştenitoare prezumtivă a tronului. Peste trei ani, când regele Ferdinand VII se va stinge din viaţă, prinţesa va fi proclamată regină cu numele de Isabela II. Regenţa este încredinţată mamei ei, Maria Cristina.

Totuşi, don Carlos, fratele mai mic al regelui defunct, nu acceptă atât de uşor să fie privat de drepturi. El se consideră ca fiind „Maiestatea Sa Carol V“, rege legitim al Spaniei şi al Indiilor. Adună în jurul lui clericii de rang înalt şi susţinătorii absolutismului, precum şi populaţia de origine bască şi catalană, dornică să îşi păstreze libertăţile tradiţionale. Liberalii sunt însă mai degrabă „cristinişti“ – susţinători ai regentei. Astfel încep cele trei războaie carliste care vor sfâşia Spania vreme de o jumătate de veac. Primul dintre ele va dura şapte ani. În 1840, regina Maria Cristina este nevoită să plece în exil în Franţa. Din pricina cununiei secrete cu Fernando Muñoz, fost sergent, fiu de ţărancă negustorească de tutun, ea îşi trădează rangul şi pierde până şi stima celor mai progresişti supuşi. Acest cuplu semiclandestin va avea totuşi opt copii! De aici şi umorul gazetarilor: „Regenta este o doamnă căsătorită în secret, dar însărcinată în public.“

Puterea a fost încredinţată de către Cortes[33] generalului Baldomero Espartero, intitulat „duce al Victoriei“ după ce l-a învins pe don Carlos. Dar nimic nu durează prea mult în această Spanie a secolului XIX! În iulie 1843, generalul Manuel Ramón Narváez îl răstoarnă pe Espartero, impunându-şi dictatura. După patru luni, Isabela II împlineşte

treisprezece ani şi este declarată majoră. Maria Cristina este chemată din nou la putere. Căsătoria ei se oficializează, iar Muñoz este ridicat la rangul de duce de Riánsares şi Grande de Spania.

Apare acum problema de a găsi un soţ tinerei regine, precum şi surorii sale mai mici, Luisa Fernanda, născută în 1832. Este vorba despre o afacere de stat care capătă amploare europeană! Regele francezilor, Ludovic-Filip, şi regina Victoria a Marii Britanii se vor înţelege în cele din urmă pentru a o căsători pe Isabela cu unul dintre verii lor, don Francisco de Asis de Bourbon, duce de Cadix, dar homosexual şi, din acest motiv, poreclit „Paquita“. Ziarele britanice îl descriu ca „imbecil“ şi impotent. Se pare că, în realitate, el suferea de o curioasă malformaţie congenitală a căilor urinare. Uretra lui ajungea doar până la baza – şi nu până la extremitatea – penisului, ceea ce îl obliga să urineze aşezat pe vine! Parfumat, plăpând, bigot şi spilcuit, Francisco de Asis îi displace fără îndoială viitoarei sale soţii. Altminteri afacerea va fi „rezolvată fără a i se cere părerea, împotriva voinţei lui, în detrimentul fericirii lui, împotriva onoarei şi a oricărei morale“, după cum scrie unul din biografii săi.

Maria Cristina nu ar fi vrut să-şi constrângă fiica. Atunci când îl primeşte în audienţă pe ambasadorul Franţei, Bresson, ea nu-i ascunde dezgustul faţă de acest „văr despre care nu se ştie dacă este cu adevărat bărbat“. „Dar l-aţi cunoscut,
l-aţi auzit? Aţi văzut ce şolduri şi ce mers are? Ce glas subţire? Nu-i oare cam ciudat? Cam îngrijorător? Şi apoi, la douăzeci şi patru de ani n-a avut încă nici o aventură!“

Cu toate acestea, Regina Mamă îşi schimbă părerea. Iar Isabela, după plânsete şi stăruinţe zadarnice, se lasă până
la urmă condusă în faţa altarului ca o fiică ascultătoare. Pe 10 octombrie 1846, chiar în ziua în care împlineşte şaisprezece ani, Isabela II îl ia în căsătorie pe echivocul Francisco de Asis, în vreme ce sora ei, mai norocoasă, se mărită, la aceeaşi dată, cu seducătorul duce de Montpensier, fiul lui Ludovic-Filip. Serbările şi petrecerile s-au ţinut lanţ timp de zece zile, cu focuri de artificii şi cu coride, pentru a încerca parcă să determine populaţia din Madrid să uite de stranietatea acestor nunţi.

Încă de la prima întâlnire, între Isabela şi „Paquita“ se naşte o antipatie reciprocă. Îşi petrec luna de miere la castelul La Granja, unde nu era pregătit nimic, din cauza proastei organizări a serviciului. Sunt nevoiţi să-şi facă patul singuri, iar în lipsa cearceafurilor vor folosi perdelele camerei. Amintindu-şi de acea noapte memorabilă, Isabela îi va mărturisi mult mai târziu unui prieten intim: „Ce părere ai de un bărbat care purta mai multă dantelă decât mine?“

Dezamăgită de un asemenea soţ, Isabela îşi va găsi repede consolarea în braţele altor bărbaţi. Având o faţă cam prea rotundă şi tenul colorat din pricina unei boli cronice de piele, regina este departe de a fi o frumuseţe. Dar ochii ei albaştri cu sclipiri verzui îi dau o expresie de inteligenţă pătrunzătoare, ba chiar provocatoare. Iar candidaţii nu lipsesc. „Chipeşul general“ Francisco Serrano este, probabil, primul bărbat care va primi favorurile intime ale reginei. Idila se petrece în văzul lumii, fără nici o discreţie, ceea ce îl face pe „regele consort“ Francisco de Asis să se declare ofensat şi să se retragă în mod ostentativ în castelul El Pardo. În aceste condiţii, Serrano este „surghiunit“ la Aranjuez… unde Isabela se va repezi să i se alăture!

În august 1847, Francisco de Asis, fire generoasă, acceptă să facă primul pas spre împăcare. Promite să închidă ochii, cu condiţia ca soţia lui să aibă un comportament „demn şi cuviincios“. Prin aceasta el înţelege ca regina să-i menajeze susceptibilitatea, aşa cum îi explică ministrului de interne: „Am fost ofensat în demnitatea mea de soţ, şi asta e cu atât mai grav cu cât pretenţiile mele nu sunt deloc exagerate în această privinţă. Ştiu bine că Isabelita nu mă iubeşte şi o iert pentru asta, căci căsătoria noastră s-a întemeiat pe raţiuni de stat, nicidecum pe o apropiere reciprocă. Sunt deci cu atât mai tolerant cu cât nici eu însumi nu am putut să-i ofer afecţiune. […] Prezenţa unui favorit nu m-ar fi deranjat prea mult dacă s-ar fi păstrat aparenţele. Însă, vezi dumneata, nu era cazul să fiu insultat. Trebuie ca *señor* Serrano să dispară. Dumnealui a folosit termeni necuviincioşi la adresa mea. Asta n-o pot înghiţi.“

Isabela are voie, aşadar, să colecţioneze amanţi în continuare, dar aventurile ei nu trebuie să stârnească vâlvă! Pentru a salva aparenţele, Serrano este numit căpitan general al Granadei. Iar regina varsă câteva lacrimi, pe care noii favoriţi i le vor şterge iute. Mai întâi, un anume Valldemosa, maestru de muzică, va fi stăpânul inimii ei. Căci, pentru a fi pe gustul reginei, trebuie să fii sau ofiţer, sau artist! Adesea, după lăsarea serii, Isabela se furişează incognito afară din palat pentru a dansa până în zori la o *verbana*, petrecere de cartier.

În octombrie 1848 – după Valldemosa şi mulţi alţii – Isabela îl alege pe seducătorul marchiz de Bedmar, care ocupă în mod clandestin un micuţ apartament sub camera reginei. Francisco de Asis face din nou pe soţul insultat şi ameninţă că „îi va spânzura de balconul reginei pe toţi cei care-i vor fi fost amanţi“. Însă balconul ar fi fost probabil neîncăpător…

La 14 februarie 1850, prim-ministrul Narváez anunţă în faţa parlamentului că „regina este foarte probabil însărcinată în luna a cincea“. Indiferent ce ar crede despre asta, Francisco de Asis nici nu se gândeşte să nege această paternitate puţin probabilă: „Ar însemna să-mi tai singur craca de sub picioare. […] Dacă regina îmi dăruieşte un fiu recunoscut ca moştenitor al Coroanei, voi însemna ceva pentru spanioli. Altminteri, nu mai pot însemna nimic.“

Copilul se naşte pe 12 iulie 1850, i se pune numele Ferdinand şi moare la puţin timp după botez. Francisco de Asis solicită să se facă un mulaj din ghips şi ceară după cadavrul micuţului. Poate tocmai ca să poată observa o asemănare cu adevăratul tată… Pe 20 decembrie 1851 regina aduce pe lume o fiică pe care o botează cu prenumele său, Isabela. De doi ani, favoritul ei este don José María Ruiz de Arana, un ofiţer zburdalnic. Francisco de Asis, plătit cum se cuvine pentru a-şi înăbuşi orice soi de scrupul, prezintă cu mândrie curţii nou-născutul aşezat pe un platou de argint. Nestatornica regină va mai dărui dinastiei Bourbon din Spania încă trei infanţi şi cinci infante. Un singur băiat va ajunge la vârsta adultă: viitorul rege Alfonso XII, a cărui paternitate este atribuită, după zvonuri, căpitanului Enrique Puig Moltó, unul dintre numeroşii cavaleri ai Maiestăţii Sale.

Pe 2 februarie 1852, după naştere, în vreme ce primea binecuvântarea în sanctuarul Nuestra Señora de Atocha (patroana oraşului Madrid), Isabela este înjunghiată de un fost franciscan iluminat pe nume Martin Marino. Din fericire, tăişul este deviat de o balenă din corset şi regina scapă doar cu o rană uşoară. Se afirmă în şoaptă – fără dovezi – că

atentatul ar fi fost comandat de însuşi „regele consort“. Descotorosit de nestatornica-i soţie, Francisco de Asis ar fi putut astfel să obţină regenţa în numele fiicei sale, devenită „Isabela III“…

Între timp, partidul reacţionar profită pentru a câştiga teren. Parlamentul este dizolvat şi Constituţia, modificată în sensul unui regim autoritar. În data de 28 iulie 1854 o insurecţie militară îl aduce în fruntea guvernului de generalul Leopoldo O'Donnell. Pentru a doua oară, Regina Mamă Maria Cristina ia drumul exilului. Nu este aici locul să enumerăm toate loviturile de stat, răsturnările şi *los pronunciamientos* (edictele) prin care, timp de zece ani, generalii O'Donnell, Espartero şi Narváez au fost chemaţi sau alungaţi pe rând de la putere. În contextul unei asemenea instabilităţi, rolul Isabelei devine din ce în ce mai teoretic. Cu toate acestea, pe 23 aprilie 1868, la moartea lui Narváez, regina îl însărcinează pe González Bravo să formeze guvernul în care îl impune pe favoritul momentului – un militar chipeş, fiu de bucătar italian –, Carlos Marfori, ca ministru al marinei, apoi ca intendent al palatului regal.

Această numire nedemnă este picătura care umple paharul. De mai multă vreme Isabela îşi pierduse popularitatea. Scandaloasa ei viaţă privată este cunoscută de întreaga ţară. Pe 18 septembrie 1868 regina se găsea în reşedinţa ei de la San Sebastian, într-o întrevedere cu Napoleon III, când află de insurecţia de la Cadix, condusă de generalul Juan Prim şi susţinută de fostul ei amant Serrano. Nevoită să fugă din Spania, regina se refugiază mai întâi la Pau, apoi la Paris. Profită de această ocazie pentru a se despărţi definitiv de Francisco de Asis, care se instalează în castelul de la Épinay-sur-Seine, la est de Paris, împreună cu favoritul său, Meneses.

După un sfert de secol de domnie efectivă, aproximativ patruzeci de guverne, mai multe războaie civile şi revoluţii, două atentate, un nenumărat şir de amanţi şi zece sarcini, Isabela merită din plin tihna unei retrageri. Desigur, încă nu a împlinit patruzeci de ani, dar arată ca o femeie consumată şi obosită, cu silueta deformată, cu faţa buhăită, cu tenul urâţit de eczemă. La 25 iunie 1870 regina abdică „de bunăvoie şi nesilită de nimeni“ în favoarea unicului său fiu, în vârstă de treisprezece ani. „Iată-mă eliberată de o mare povară!“ va spune Isabela lăsându-se să cadă pe o sofa. După un rege italian şi o scurtă experienţă republicană, Spania îi va restitui în 1874 lui Alfonso XII tronul moştenit de la mama sa.

Isabela II mai are de trăit încă treizeci de ani. „Contesa de Toledo“ locuieşte la Paris, într-un palat relativ modest – rebotezat în cinstea ei „Palatul Castiliei“ – aproape de Avenue Kléber. Aici va primi, în iarna 1883–1884 vizita lui Francisco Serrano. „Chipeşul general“ şi-a pierdut tot farmecul, iar regina, cu spontaneitatea ce o caracteriza, va exclama, văzându-l: „Ce bătrân eşti! Dumnezeule, ce mult ai îmbătrânit!“ Pe spaniolii, din ce în ce mai rari, care vin să-i prezinte omagiile, fosta suverană îi întreabă: „Ce părere aveţi despre fiul meu?“ Apoi, după decesul lui Alfonso XII în 1885 şi naşterea ulterioară a lui Alfonso XIII: „Ce părere aveţi despre nepotul meu?“ Atunci când îl primeşte pe ambasadorul León y Castillo, îl tachinează la masă: „Ştiu la ce te gândeşti! Îţi zici că stai pe locul lui Francisco de Asis. Dă-mi voie să-ţi spun că nu e mare scofală!“

Astfel Isabela îmbătrâneşte încet, având-u-i alături pe ducesa de Almodóvar, ca

doamnă de onoare, şi, drept şambelan, pe contele de Parcent. La apusul vieţii, se mai bucură de un ultim curtezan. Evreu din Europa Centrală, cu mustaţă cazonă, Haltmann cumulează funcţiile de secretar, trezorier, administrator şi confident. Din când în când Isabela se duce la Épinay, unde, „ca o păpuşă care se decolorează“, Francisco de Asis se ramoleşte treptat. Pe 17 aprilie 1902, la aproape optzeci de ani, fostul rege consort se stinge din viaţă. Isabela îl va urma după doi ani, pe 9 aprilie 1904. Răcise cu câteva zile înainte, în timp ce primea vizita fostei împărătese Eugenia, o altă relicvă a unei epoci trecute.

---

33. Denumirea parlamentului spaniol (n. tr.).

XV.
MARIE BONAPARTE
(1882–1962)
Liberă şi nesatisfăcută

Femeile din familia imperială a Franţei au avut adesea o reputaţie diavolească. Este oare nevoie să amintim presupusele infidelităţi ale faimoasei „Madame Mère“ – Laetizia Ramolino –, care l-ar fi conceput pe Napoleon, sau pe unul dintre fraţii săi, cu contele de Marbeuf, guvernatorul insulei Corsica?

În orice caz, nimeni nu poate ignora păcatele viitoarei împărătese Iosefina, născută Rose Tascher de La Pagerie. Această creolă din insula Martinica, languroasă şi senzuală, ajunsă împărăteasă, nu s-a zgârcit niciodată în a-şi dărui farmecele. Văduvă veselă după moartea primului soţ, Alexandre de Beauharnais, ghilotinat în vremea Terorii, ea se foloseşte de înzestrările-i naturale spre a-şi croi drum prin hăţişurile puterii. Amantă a directorului Barras – printre alţii –, Iosefina se îndreaptă apoi către un june ofiţer corsican lipsit de prestanţă, dar care-şi face o ambiţie pasională din a o cuceri. Pe 9 martie 1796, văduva Beauharnais devine doamna general Bonaparte. Alături de el, Iosefina va fi, mai întâi, soţia Primului Consul, apoi împărăteasa francezilor. Fiica ei Hortensia este prinsă în vârtejul noilor relaţii ale mamei sale. Iosefina îi va impune căsătoria cu Ludovic Bonaparte, fratele mai mic al lui Napoleon, un bărbat veşnic bolnav, cu sănătatea marcată de sechelele unui sifilis. Pentru a-şi lua revanşa, Hortensia se va lăsa absorbită de pasiunea pentru Charles de Flahaut, un seducător incorigibil, bastard al lui Talleyrand, căruia îi va dărui un copil din flori, pe viitorul duce de Morny.

Mai este oare nevoie să o amintim pe Pauline Borghese, vulcanica soră a Împăratului, cea care pozează goală în faţa sculptorului Canova şi colecţionează amanţii? Sau pe prinţesa Matilda, care e cât pe ce să se mărite cu vărul ei, viitorul Napoleon III, apoi, despărţită de soţul ei, Anatole Demidoff, va trăi în concubinaj cu sculptorul Alfred de Nieuwekerke…?

Şi cum e oare posibil să-ţi croieşti un renume atunci când, prin naştere, eşti condamnată să porţi numele celui mai măreţ om din istoria Franţei… pe deasupra fiind şi femeie? Prinţesa Marie afirma cu plăcere: „Dacă cineva, vreodată, îmi va scrie viaţa, să o intituleze *Ultima Bonaparte*. Verii mei din ramura imperială sunt doar Napoleoni.“ Strănepoată a Împăratului, ea s-ar fi putut mulţumi să fie doar o prinţesă ca atâtea altele, înfundată în fastul şi în conformismul castei sale, alinându-şi frustrările în vâltoarea vieţii

mondene.

Înainte de a rupe vălul aparenţelor, a trebuit să ducă o bătălie aprigă, să se clatine uneori, şi, cu riscul propriei pierzanii, să se dezică de prejudecăţile unei morale mărginite.

Probabil că nu făcea decât să continue tradiţia războinică a familiei sale. Cu toate acestea, cauza pe care o apăra cu intransigenţă şi curaj nu era deloc una sângeroasă. Şi asta pentru că soarele Austerlitzului ei se aprindea deasupra câmpului întunecat al sufletului său.

În privinţa caracterului, Marie are cu cine semăna. Lăsând la o parte strălucirea strămoşului ei Napoleon I, Marie a moştenit personalitatea greu de definit a străbunicului ei Lucien Bonaparte. Ca preşedinte al Consiliului celor Cinci Sute, acesta a jucat un rol important în lovitura de stat de la 18 Brumar, când, datorită influenţei sale, fratele lui reuşeşte să răstoarne Directoratul. Fără Lucien Bonaparte nu ar fi existat nici Consulatul şi nici epopeea imperială. Surghiunit mai târziu din cauza unei poveşti amoroase, Lucien dispreţuieşte tronul Italiei, alegând să trăiască o viaţă boemă, să scrie poezii, să studieze insectele şi stelele.

Al nouălea din cei doisprezece copii ai lui va fi Pierre Bonaparte – oaia neagră a familiei. Întrucât a înjunghiat un ofiţer din garda pontificală, trebuie să fugă din Roma. După ce colindă prin America de Sud, prin Statele Unite şi prin Orient, se stabileşte împreună cu o amantă în Ardenii belgieni. În 1870, cu câteva luni înainte de căderea celui de-al Doilea Imperiu, acest prinţ aventurier ucide un publicist în cursul unei dispute. Iată ce va scrie mai târziu Marie Bonaparte despre acest episod: „Îmi plăceau asasinii, mi se păreau interesanţi. Bunicul meu nu a făcut parte din această categorie atunci când a omorât un ziarist, pe Victor Noir? Iar Napoleon, fratele străbunicului meu, ce asasin monumental a mai fost!“

Din relaţia sa mai mult sau mai puţin clandestină cu Nina Ruflin, fiica unui topitor, Pierre va avea doi copii, pe Roland şi pe Jeanne. Despre bunica ei, Nina, Marie Bonaparte va afirma că era o „adevărată femeie falică“. În jargonul psihanalizei lui Freud, aceasta înseamnă că femeia respectivă şi-a dominat fiul fără încetare, planificându-i nefericitului viaţa. Acestui ofiţer absolvent al Şcolii de la Saint-Cyr, Nina îi va impune în 1880 căsătoria cu Marie-Félix Blanc, bogata moştenitoare a lui François Blanc, întemeietorul cazinoului de la Monte-Carlo. „Mama mea, cea atât de poetică şi de visătoare, cu un suflet atât de muzical“ – va spune despre ea prinţesa Marie, care nici măcar nu a cunoscut-o. Biata femeie abia ce a adus pe lume o fiică plăpândă, la 2 iulie 1882, că s-a şi stins, la numai patru săptămâni după aceea, lipsită de iubire şi măcinată de tuberculoză.

Pentru „Mimi“, care moşteneşte cea mai mare parte a averii mamei sale, începe un destin şters, de orfelină. Îşi va petrece copilăria în singurătate, la conacul familial de la Saint-Cloud, ba cu doica, ba cu guvernanta, ba cu educatoarea. Asupra conacului pluteşte uriaşa umbră a „Mamei Mari“, stăpâna absolută a locurilor şi a fiinţelor. Copila ajunge să-şi închipuie că această bunică implacabilă ar fi distrus-o pe „mămicuţa ei“ cu complicitatea pasivă a tatălui, pentru a-i lua averea. „Conflictul dintre iubirea fierbinte pentru tatăl meu adorat şi oroarea fără margini pe care mi-o inspirau crimele lui imaginare îmi sfâşia adânc sufletul de copil“, va nota prinţesa mult mai târziu.

Eroii săi secreţi sunt anarhişti şi criminali precum Ravachol, Henry, Vaillant sau Jack

Spintecătorul. Rănită de realitate, Marie se refugiază de la vârsta de şapte ani şi jumătate într-o lume a visului. Fetiţa se urcă în „copacul cu stele“, îşi consemnează gândurile cele mai ascunse în jurnalul intim – pe care-l intitulează *Aiureli* şi-l redactează în engleză şi în germană –, sublimându-şi astfel spaimele şi fantasmele.

La şaisprezece ani face o pasiune adolescentină pentru secretarul tatălui său, un corsican cu ochi albaştri, pe nume Antoine Leandri. Deşi este vorba doar despre un flirt nevinovat, povestea ajunge să o târască într-o spirală infernală, căci imprudenta copilă scrie bileţele compromiţătoare. Timp de peste patru ani, Leandri, care se dovedeşte a fi un şantajist josnic, îşi va vinde foarte scump tăcerea până când Marie se hotărăşte să-i mărturisească totul tatălui său, care îi plăteşte infamului personaj o sută de mii de franci. Această nefericită întâmplare o va răni pe viaţă. Bântuită de spaima morţii, Marie se teme de contagiune şi visează că este medic şi „disecă morţi“. Este convinsă că este atinsă de ftizie şi crede că va muri tânără, la fel ca mama ei. Totuşi, anii trec şi peţitorii se grăbesc, atraşi de zestrea moştenitoarei cazinourilor Blanc.

„Mi-e greaţă de această lăcomie, mai ales când se preface a fi iubire“, se revoltă Marie. Căsătoria cu prinţul Hermann de Saxa-Weimar sau cea cu viitorul prinţ Ludovic II de Monaco par nişte partide bune. În cele din urmă, pe 22 noiembrie 1907 se căsătoreşte la vârsta de douăzeci şi cinci de ani cu George al Greciei, al doilea fiu al regelui elenilor, George I. Acesta este un prinţ blond şi elegant, pe care ea se grăbeşte să-l numească „Acadeaua“. Cuprinsă de euforie, crezând că şi-a cucerit independenţa, îşi comandă un trusou de zână. Nutreşte speranţa că a găsit, în sfârşit, imaginea masculină, paternă şi liniştitoare, care-i lipsea enorm.

Din nefericire pentru ea, prinţul George nu răspunde iubirii sincere pe care i-o poartă Marie. Această căsătorie nepotrivită sfârşeşte prin a o dezamăgi. Mult mai târziu, ea îşi va descrie fără perdea noaptea nunţii: „M-ai avut în seara aceea cu un gest repezit şi brutal, ca şi cum erai constrâns, scuzându-te faţă de mine: «Detest asta la fel de mult ca tine. Însă trebuie, dacă vrem să avem copii.»“ În alt loc, Marie consemnează: „Trupul tău, respingând trupul femeiesc, obsedat cu o castă ardoare de unicul Prieten.“ Acest „unic Prieten“ este prinţul Valdemar de Danemarca, tânărul unchi al lui George. Mergând până acolo încât cei doi copii ai cuplului, Pierre şi Eugénie, îl vor numi pe acest tovarăş indispensabil *Papa Two* – „Tata Doi“…

Toată viaţa, Marie va avea nevoie de asigurări cu privire la fizicul ei şi la puterea ei de seducţie. În această căutare de sine zadarnică, îşi va impune mai multe operaţii estetice, mai întâi pentru a-şi îndrepta nasul, apoi sânii. Va găsi o cale de evadare în actul de a scrie. În ajunul Primului Război Mondial, invită la ea acasă artişti, scriitori şi oameni politici. Are pe ascuns legături efemere, care însă o lasă de fiecare dată nesatisfăcută. Are parte de „zile de orgie“ cu unul dintre cumnaţii ei. Are apoi o legătură cu şambelanul soţului ei: „Scenă noaptea în dormitorul meu. *E. prœcox*[34]“, notează Marie cu dezamăgire şi cu răceală ştiinţifică în acelaşi timp.

În timpul Războiului din Balcani, ea acordă primul ajutor răniţilor greci şi devine în mod întâmplător amanta unui tânăr chirurg elveţian, Albert Reverdin. „Puţin îmi pasă că se năruie imperiile! Astă-seară m-a sărutat pe gură“, notează în grabă Marie într-un moment de exaltare. Şi totuşi, cel mai celebru amant al ei va fi Aristide Briand. După ce îl

cunoaşte, prinţesa devine republicană, se declară atee, merge la întruniri socialiste, îi citeşte pe Troţki şi pe Lenin. Tribun socialist, şef al guvernului, în mai multe rânduri, mai vârstnic cu douăzeci de ani decât ea, Briand o face să simtă pentru prima oară „fericirea de a fi iubită“. Dar pasiunea fierbinte se transformă curând într-un „dulce şi vechi obicei“, o prietenie adâncă.

După aceea Marie va avea o îndelungată legătură cu un medic strălucit, donjuan tiranic, pe care-l numeşte „fratele mai mare“. Legătura este cu atât mai discretă, cu cât amantul ei este soţul celei mai bune prietene. Aventura lor începe pe 22 decembrie 1922. În ciuda iernii, cuplul clandestin se afundă în pădurea Chaville pentru a face dragoste pe un aşternut rece de frunze uscate…

Este oare impudic să dezvăluim astfel amănuntele intimităţii tulburi şi zbuciumate ale unei femei care s-a declarat fără răgaz în căutarea propriei identităţi? Marie Bonaparte însăşi a făcut o confesiune completă – nu lipsită de complezenţă – într-o carte autobiografică intitulată *Les hommes que j'ai aimés*. Iar în cartea *Apologie de la biographie* nu dădea chiar ea sfatul de a nu cenzura „din pietate (care este, în fond, un sacrilegiu) trăirile cele mai emoţionante, care pentru unii sunt cel mai puţin mărturisite. […] Aceste trăiri pe care le păstrează documentele intime, scrisori sau jurnale“?

Însetată de independenţă, dar insensibilă la plăcere, Marie încearcă să-şi vindece frigiditatea supunându-se la două intervenţii chirurgicale ginecologice, efectuate de profesorul Halban la Viena. Aceste operaţii barbare constau în apropierea clitorisului de meatul uretral, în scopul, foarte incert, de a favoriza plăcerea. Prinţesa devine susţinătoarea entuziastă a acestei tehnici într-un articol publicat în aprilie 1924 în revista *Bruxelles médical*, sub pseudonimul A.-E. Narjani, în care cere dreptul femeilor la satisfacţie sexuală.

Cu toate acestea, complexele ei devin obsesive şi nu sunt rezolvate. Probabil că ar fi căzut pradă angoaselor şi singurătăţii dacă n-ar fi citit, la căpătâiul tatălui ei muribund, lucrarea *Introducere în psihanaliză*, scrisă de un anume Sigmund Freud. Va lua legătura cu autorul prin intermediul doctorului René Laforgue, unul dintre primii discipoli din Franţa ai ilustrului medic vienez.

La început Freud nu se arată dornic să o primească, în ciuda admiraţiei fără margini pe care o avea pentru Napoleon… şi mai ales pentru Bonaparte. Marie se teme, pe bună dreptate, că o va considera „o damă frivolă din cercurile mondene, pretenţioasă, insuportabilă“. Elisabeth Roudinesco – psihanalistă specializată în istoria psihanalizei – oferă următoarea explicaţie: „Este vorba despre perioada de mare celebritate a lui Freud. La început, acesta nu o ia în serios pe prinţesă. Părintele psihanalizei este totuşi intrigat. Strănepoata lui Napoleon nu este chiar oricine! Savantul devine curios, apoi interesat şi, în cele din urmă, profund mişcat.“

Întâlnirea celor doi este uluitoare. Venită în căutarea „penisului şi a normalităţii orgastice“, Marie îşi descoperă „Tatăl“ pe care-l aştepta încă din copilărie: „Impresia pe care mi-a lăsat-o depăşeşte cu mult aşteptările. Mai întâi, imensa blândeţe dublată de o mare putere. Am simţit cât de mare este devotamentul lui pentru întreaga umanitate, pe care a ştiut s-o înţeleagă, acea umanitate în cadrul căreia noi reprezentăm, fiecare, o imperceptibilă fărâmă.“

În primăvara anului 1926, Marie Bonaparte părăseşte Austria, aureolată de gloria de a fi fost psihanalizată de Maestru. Din acest moment îşi pune întreaga energie şi toată averea în slujba Cauzei. La 4 noiembrie 1926 devine cofondatoare a Societăţii de Psihanaliză din Paris, căreia îi oferă un sediu pe Boulevard Saint-Jacques. Pentru mediul social căruia îi aparţinea şi pentru acele vremuri, o asemenea angajare pare de neînchipuit. Ea însăşi admite, de altfel, că este o fiinţă cam ciudată! Pe căminul somptuoasei sale vile de la Saint-Cloud, înconjurată de un parc imens, Marie păstrează un craniu închis într-o cutie de sticlă, convinsă fiind că aparţinuse lui Charlotte Corday. Povesteşte de asemenea că, atunci când fiul ei, Pierre, a fost supus unei operaţii de extragere a amigdalelor, a prăjit aceste mici organe… pentru a le mânca. Nepotul ei, prinţul Mihail al Greciei, va explica într-un interviu acordat revistei *Point de Vue* că „Marie Bonaparte a vrut să ştie ce gust are carnea de om. Şi a fost profund dezamăgită. Amigdalele lui Pierre aveau încă gust de eter“.

O altă întâmplare faimoasă o pune faţă în faţă cu un exhibiţionist întâlnit într-o dimineaţă în Bois de Boulogne. Individul şi-a deschis pardesiul dinaintea ei. Prinţesa scrutează cu lornionul anatomia impudic dezvelită a bărbatului. După o examinare atentă, trage şi concluzia: „Este foarte interesant. Poftiţi cartea mea de vizită. Treceţi mâine pe la mine.“ Bineînţeles că bărbatul nu şi-a făcut apariţia…

Totuşi, dincolo de anecdote şi de ciudăţenii, Marie Bonaparte îl va salva pe Freud din ghearele naziştilor, convingându-l în 1938 să emigreze în Anglia cu familia şi plătindu-i o „taxă de ieşire“ destul de piperată, cerută de regulile administrative. Prinţesa va fi până la optzeci de ani un paznic riguros al dogmei, ceea ce i-a atras, din partea adversarilor, porecla ironică „Freud mi-a spus“. Iar dacă azi aportul ei ştiinţific pare cam depăşit, contribuţia sa la răspândirea psihanalizei este indiscutabilă. Prinţesa este mai mult o femeie de acţiune decât o teoreticiană. Dintre cărţile pe care le-a scris, singura care mai poate prezenta un vag interes astăzi este psihobiografia lui Edgar Allan Poe. A fost, de asemenea, o excelentă traducătoare.

I se datorează înfiinţarea publicaţiei *Revue française de psychanalyse*, pe care a finanţat-o din resurse proprii. Dar „rămâne prea legată de trecut“ – precizează Elisabeth Roudinesco, şi continuă: „Ea devine un simbol al trecutului şi nu înţelege evoluţia curentului psihanalitic din Franţa. Pare a fi o atitudine cu rădăcini în conformismul familiei sale. Începând din 1945, Marie Bonaparte devine o frână în calea progresului acestui curent intelectual…“

Cu puţin timp înainte de a se stinge din viaţă de o leucemie acută într-o clinică din Saint-Tropez, în 21 septembrie 1962, şi de a fi dusă spre a fi înmormântată în Grecia, alături de prinţul George, prinţesa notează cu o luciditate dezamăgită: „Bilanţ. Un paşaport regal. Scutire de impozite şi de vamă. Onoruri regale cu fanfară. Imnul naţional… în schimbul unei vieţi de femeie ratată.“ Existenţa zbuciumată a Mariei Bonaparte, o căutare exigentă de sine, ar merita, probabil, un epitaf mai puţin aspru.

---

34. În latină în original, abreviere pentru „ejaculare precoce“ (n. tr.).

XVI.
MARGARET A MARII BRITANII
(1930–2002)
Nefericită şi fragilă sufleteşte

Margaret Rose a venit pe lume într-o noapte furtunoasă, la Glamis, castelul lui lady Macbeth, pe 21 august 1930, sub semnul Leului. În acel moment, Glamis aparţinea contelui şi contesei de Strathmore şi Kinghorne, bunicii copilului pe linie maternă, descendenţi îndepărtaţi ai suveranilor Scoţiei medievale. Familia din partea tatălui este încă şi mai ilustră. Tatăl ei este nimeni altul decât ducele de York, al doilea fiu al bătrânului rege George V. Astfel, pentru prima oară de la Carol I, în 1600, un membru al familiei regale a Marii Britanii vine pe lume în ţinutul ceţos al vechii Caledonii…

În 1936, după abdicarea tumultuoasă a fratelui său mai mare, efemerul Eduard VIII, ducele de York devine regele George VI, iar Margaret Rose, a doua în linia succesiunii la tron, ţinând cont că legea salică nu se aplică în insula britanică. Spre marea ei neplăcere, Margaret are o soră mai mare, Elisabeta, care o eclipsează. La încoronarea părinţilor lor, sora mezină se plânge că diadema şi trena ei sunt mai mici decât cele ale surorii ei: „Sunt moştenitoarea potenţială a moştenitoarei potenţiale!“ Iar Elisabeta replică: „Margaret vrea mereu să aibă tot ce am eu…“

Poznaşă şi uşor colerică, mica prinţesă ştie foarte bine să se facă iubită. Este preferata tatălui ei, George VI, care este extrem de indulgent cu ea şi faţă de care ea se arată cum nu se poate mai afectuoasă. Crescută de guvernante, ca şi sora ei mai mare, Margaret are de multe ori apucături de băiat. Îi place la nebunie să călărească, să înoate şi să îngrijească florile, dar se întâmplă şi să se arunce îmbrăcată într-unul din bazinele palatului Buckingham. În timpul recepţiilor protocolare, cere uneori, brusc, şampanie sau vin de Porto, aruncându-le apoi remarci bizare invitaţilor. Iar când Elisabeta îi sugerează să fie puţin mai reţinută, după exemplul ei, Margaret îi replică: „Mai bine te-ai ocupa de imperiul tău!“

Cu toate acestea, Margaret îşi menţine, în felul său, poziţia în Regatul Unit. Ca primă funcţie oficială, patronează Liga Caritabilă a Copiilor Scoţieni. În 1937, se înscrie în rândurile cercetaşilor, la început ca *brownie* – „mică lupoaică“ –, apoi ca ghid. Prinţesa va rămâne, pentru totdeauna, fidelă angajamentelor din perioada copilăriei. În timpul războiului, va apărea alături de Elisabeta în uniformă de Sea Ranger, înfruntând bombardamentele germane.

Educaţia primită de la preceptorii de la Windsor se va dovedi oarecum mediocră.

Totuşi, Margaret, poate mai intelectuală decât viitoarea regină, ar fi vrut să urmeze studii superioare, probabil, de istorie a artei. Ar fi avut oare suficientă putere şi motivaţie să o facă? Cunoscătorii spun că avea o voce frumoasă şi cânta la pian cu eleganţă. Aceste talente i-au adus, de altfel, în 1957, titlul de doctor honoris causa pentru muzică al Universităţii din Londra. În acelaşi an, devine prima preşedintă a Baletului Regal.

La logodna Elisabetei, în iulie 1947, Margaret nu are decât şaptesprezece ani. La scurt timp după terminarea războiului, ea reprezintă un suflu proaspăt şi un simbol al speranţei pentru un viitor mai bun. Aduce puţin cu o starletă de la Hollywood, iar cronicarii mondeni spun că ar semăna întru câtva cu Ava Gardner. Cu talia fină, decolteul generos, privirea senină şi caldă, buzele pline, Margaret este întruchiparea canoanelor de frumuseţe ale vremii. Este prima femeie care aduce în moda scrobită a curţii Angliei onduleurile permanente şi colierul de perle. Pentru milioane de englezoaice, ea va constitui, prin excelenţă, tânăra elegantă a anilor cincizeci, eliberată de încorsetările specifice epocii victoriene.

După urcarea pe tron a surorii sale, în 1953, Margaret trebuie să părăsească palatul Buckingham, mutându-se la Clarence House, reşedinţa noii Regine Mame. În acelaşi an, Actul de Regenţă stabileşte că, în cazul decesului suveranei, coroana i-ar reveni soţului acesteia, prinţul Philip, duce de Edinburgh, nu lui Margaret. Cum nu prea are nici o şansă să acceadă vreodată la tron, jurnaliştii îi rezervă lui Margaret un rol de personaj de roman. Neavând nici unul din prerogativele oficiale ale surorii sale, se consideră că se va dedica fericirii şi dragostei: „În jurul ei este o atmosferă care aminteşte de Maria Antoaneta.“ De altfel, nu este cea mai fermecătoare prinţesă de măritat? Tatăl ei, George VI, spusese despre fiica sa cea mică: „Margaret ar face să iasă o perlă dintr-o stridie.“

În aşteptarea soţului ideal, Margaret răstoarnă regulile clasice de comportament. Frecventează cluburi de noapte, călătoreşte la Roma şi la Paris, îi declară lui Jean Cocteau: „Nesupunerea este bucuria mea.“ Fotograful Cecil Beaton, realizatorul fotografiei oficiale de la aniversarea de douăzeci şi cinci de ani, îi completează astfel portretul: „Prinţesa Margaret este simbolul noilor valori. Şi-a dezvoltat caracterul independent, dovedind mai mult interes pentru o viaţă neconvenţională decât orice alt membru al familiei regale…“ Iar cea în cauză adaugă: „Nu pot să-mi imaginez nimic mai minunat decât a fi ceea ce sunt eu.“

Când se exprimă astfel, Margaret este implicată într-o mare poveste de dragoste încă nedezvăluită. George VI ar fi dorit ca ea să se mărite cu John of Dalkeith, fiul marchizului de Buccleuch, unul dintre cei mai bogaţi proprietari din Marea Britanie. Pe de altă parte, un ziar popular făcuse o listă cu şaptesprezece pretendenţi la mâna ei. Dar aproape nimeni nu ştie că Margaret se îndrăgostise de un erou din al Doilea Război Mondial, veteran al Royal Air Force, căpitanul Peter Townsend. Acoperit cu decoraţii, scutier al regelui defunct, apoi administrator al reşedinţei Reginei Mamă de la Clarence House, Townsend ar fi un soţ cât se poate de acceptabil, cu toate că are treizeci şi nouă de ani, dacă nu ar fi divorţat şi tată a doi copii…

În primăvara lui 1953, la Windsor, Margaret şi Peter îşi declară reciproc pasiunea. În încercarea de a stinge bănuielile, prinţesa se afişează cu bunul ei prieten Billy Wallace, pe care specialiştii îl văd ca pe un posibil logodnic. Elisabeta II, prevenită asupra idilei,

impune un termen de un an pentru a reflecta asupra situaţiei. Între timp însă, un cor de opozanţi combat vehement ideea acestei uniuni. Cu siguranţă, la nici douăzeci de ani de la abdicarea lui Eduard VIII şi căsătoria lui cu Wallis Simpson, monarhia britanică nu-şi poate permite un nou scandal matrimonial.

Secretarul personal al reginei, Alan Lascelles, ca şi Winston Churchill, emit un aviz nefavorabil. Însuşi ducele de Edinburgh ia atitudine în acest sens. Gurile rele spun că motivul ar ţine de faptele sale de arme mai puţin răsunătoare. Arhiepiscopul de Canterbury, uitând de cele şase soţii ale lui Henric VIII, publică o cărticică în care subliniază că mariajul anglican este indisolubil.

Margaret refuză să vadă furtuna care e pe cale să izbucnească. „Dacă ni s-ar fi spus atunci că nu putem continua! va da ea lămuriri mai târziu. Dar nimeni nu s-a ostenit să ne explice ceva.“ Revista *People* deschide subiectul, pe 14 iunie 1953, pe un ton moralizator: „Este de neconceput ca o prinţesă din familia regală, a treia în linia succesiunii la tron, să se gândească măcar la un bărbat care a fost deja prin tribunale pentru un divorţ. Un mariaj între prinţesa Margaret şi acest bărbat ar fi incompatibil cu tradiţia regală şi creştină.“

În ziua de 17 iulie a aceluiaşi an, când se întoarce dintr-o vizită oficială în Rodezia, cu mama ei, Margaret află că Townsend fusese numit ataşat militar la Ambasada Marii Britanii de la Bruxelles. Cei doi porumbei vor sta despărţiţi cincisprezece luni, iar ulterior se vor revedea cu discreţie. În acest timp, opinia publică se înfierbântă. Nouăzeci şi şase la sută dintre britanici răspund „Da“ la întrebarea pusă de *Daily Mirror*: „Aţi fi de acord ca Margaret să se mărite cu cel pe care-l iubeşte?“

Pe 21 august 1955, la douăzeci şi cinci de ani împliniţi, prinţesa ar putea să-şi aleagă în deplină libertate un soţ, dacă renunţă la drepturile dinastice şi – încă mai neplăcut – la beneficiile materiale. Prim-ministrul Anthony Eden, susţinut de preşedintele Camerei Lorzilor, îşi reafirmă dezaprobarea de principiu pentru acest proiect: „Ar fi o lovitură ireparabilă pentru imaginea publică a Coroanei.“

Se pare chiar că Townsend încearcă să evite să provoace un nou „scandal Wallis Simpson“. De altfel, ar putea el oare să-i ofere lui Margaret stilul de viaţă cu care este obişnuită, ca şi eventualilor lor copii, fără a-i da uitării pe cei doi copii din prima căsătorie? Pe 12 octombrie, cuplul are o discuţie privată de o oră şi patruzeci de minute, la Clarence House. Două zile mai târziu, în timpul unui weekend petrecut la prietenii lor John şi Jean Wills, iau decizia să se despartă.

Pe 22 octombrie, Margaret îi anunţă despre despărţire pe Elisabeta şi pe Philip. A doua zi se întâlneşte cu Peter la Clarence House pentru ultima oară. La scurt timp după aceasta, adresează un mesaj sec capilor Bisericii Anglicane: „Părinte arhiepiscop, vă puteţi închide tomurile. Nu mă voi căsători cu Peter Townsend. Am dorit să fiţi primul informat.“ Comunicatul oficial, publicat de prinţesă pe 31 octombrie 1955, ţine să precizeze: „Am luat această decizie complet singură…“

Oare Margaret ar fi fost mai fericită cu Peter Townsend? „Probabil că nu, va răspunde ea într-un moment de melancolie, dar mi-ar fi plăcut să încerc…“ În ce-l priveşte, căpitanul se va căsători cu o tânără belgiancă, Marie-Luce Jamagne, în 1959, cu care va avea trei copii. Totuşi, până la moarte, în 1995, nu o va uita niciodată pe „biata Margaret“.

La câteva luni după căsătoria lui Peter Townsend, în februarie 1960, regina îşi dă

acordul pentru căsătoria surorii ei mai mici cu Tony Armstrong-Jones, un personaj monden, fotograf cunoscut în înalta societate, un tip de origine relativ modestă, nicidecum mai bun decât Townsend în afara faptului că nu mai fusese căsătorit. Mariajul, celebrat la catedrala Westminster, pe 6 mai 1960, a fost transmis de televiziuni în treisprezece ţări şi urmărit de peste trei sute de milioane de telespectatori. Cu această ocazie, Elisabeta II îi acordă noului său cumnat titlurile de conte de Snowdon şi viconte de Linley.

Să fi revenit, în sfârşit, zilele bune pentru Margaret? În orice caz, în curând va avea parte de bucuria maternităţii. „Copiii mei nu fac parte din familia regală. Regina este mătuşa lor, asta-i tot!“ Prin aceste cuvinte, Margaret vrea să sublinieze distanţa care se crease de-a lungul anilor între familia ei şi palatul regal. Într-adevăr, este foarte puţin probabil ca unul dintre descendenţii ei să poarte într-o bună zi coroana Marii Britanii. Astfel, a putut să-şi crească cei doi copii feriţi de interesul mediatic care îi urmărise pe copiii surorii ei mai mari. Din multe puncte de vedere, David şi Sarah reprezintă cea mai mare reuşită – probabil singura – a „prinţesei blestemate“.

David vine pe lume în dimineaţa zilei de 3 noiembrie 1961, la Clarence House. „Bravo, draga mea!“ îi spune Tony, emoţionat şi fericit. Regina Mamă, care nu a vrut să-şi anuleze vizita la colegiul regal din Egham, declară: „Este o zi minunată, este un băiat grozav.“ Deşi nu este vorba despre naşterea unui vlăstar regal, la Londra nerăsunând salve de tun ca la cele mai mari ocazii, englezii consideră totuşi că este un eveniment important. În jurul prânzului, BBC îşi întrerupe emisiunea pentru a citi comunicatul celor patru medici ai reginei. Toate cotidienele britanice vorbesc pe prima pagină despre eveniment. Astfel, *Daily Mail* îşi exprimă satisfacţia: „Prinţesa Margaret ocupă un loc cu totul special în inima popoarelor din Commonwealth. Cu astfel de părinţi, vicontele de Linley va fi cu siguranţă foarte talentat!“ Chiar şi ziarul laburist *Daily Herald* trebuie să admită: „Această naştere nu este un eveniment capital, însă poporul se bucură.“

Trei ani şi jumătate mai târziu, venirea pe lume a lui Sarah Frances Elisabeth va încheia un nou episod fericit din istoria palatului Windsor. Fiica lui Margaret este al patrulea copil de sânge regal născut în primăvara lui 1964. Sarah vede lumina zilei pe 1 mai, chiar la ora micului dejun. Ca şi în cazul fratelui ei, nici o salvă de tun nu tulbură odihna supuşilor Maiestăţii Sale. Un simplu buletin este afişat pe gardul palatului Kensington: „Prinţesa şi copilul se simt foarte bine.“

Se spune că, atunci când a aflat că naşterea se încheiase, Tony a coborât în grădină să culeagă un buchet de narcise pentru prinţesă. Totuşi, povestea lor de dragoste nu va mai dura mult. Curând, nepotrivirea dintre Margaret şi soţul ei devine foarte evidentă.

La începutul anilor şaptezeci, un psihanalist american interpretează doct extravaganţa pălăriilor prinţesei Margaret ca pe un semn al dezechilibrului afectiv. Discipolul lui Freud nu se înşală. Mariajul dintre sora mai mică a reginei şi fotograful la modă se îndreaptă spre eşec, în ciuda apariţiei copiilor.

Tony îi deschisese soţiei sale porţile către lumea artelor şi a spectacolului, pe care ea nu le cunoştea. Se lasă impresionată, dar îi este din ce în ce mai greu să împace viaţa în cadrul familiei regale cu existenţa de „boemă“ la modă. La rândul său, lordul Snowdon este prea talentat şi temperamental pentru a se lăsa modelat de rigorile familiei Windsor. Margaret se arată posesivă şi extrem de geloasă. În 1969, cuplul se destramă, dar

despărţirea definitivă nu va fi anunţată decât şapte ani mai târziu. Divorţul va fi pronunţat pe 24 mai 1978, într-o indiferenţă aproape generală.

Pentru Margaret, a început deja coborârea în infern. În 1973, începe o relaţie destul de agitată cu Roderic Victor Llewellyn, un bărbat cu şaptesprezece ani mai tânăr decât ea. O fotografie a cuplului, făcută în Antile în 1976, stârneşte scandalul, întărind hotărârea lui Tony de a accelera procedura de divorţ. În cele din urmă, Roddy îşi părăseşte protectoarea, în 1981, şi se căsătoreşte cu o tânără de vârsta lui.

La începutul anilor optzeci, Margaret anticipează ieşirile de mai târziu ale Dianei sau ale lui Sarah Ferguson. Jurnaliştii o vânează încontinuu: „Cu fustă scurtă sau lungă, din faţă sau din spate, Margaret arată îngrozitor." Trebuie să precizăm că prinţesa fumează până la patru pachete de ţigări pe zi şi bea peste măsură. Un biograf lipsit de consideraţie îndrăzneşte să-şi intituleze cartea: *Povestea unei vieţi ratate*…

Cu toate excesele şi nonconformismul pe care-l afişează, Margaret nu şi-a pierdut niciodată conştiinţa acută a rangului şi a condiţiei sale. La Londra, locuieşte într-un apartament luxos din palatul Kensington şi are în serviciul său zece persoane, printre care un secretar personal. Pe măsură ce regina a dobândit urmaşi la tron, prinţesa a coborât în lista succesiunii, până pe locul doisprezece în ultimii ani de viaţă.

În orice caz, continuă să-şi asume, în ciuda problemelor personale, peste două sute de „angajamente" publice, acordând un interes deosebit protecţiei copilului, mişcărilor de tineret sau organizaţiilor paramedicale. Printre altele, este preşedinte de onoare al Saint John Ambulance Association and Brigade şi al Societăţii Naţionale de Prevenire a Violenţei Împotriva Copiilor. Un spital din Edinburgh şi unul din Toronto poartă numele ei, precum şi numeroase fundaţii şi asociaţii de caritate. „Prinţesa blestemată" îşi va îndeplini întotdeauna îndatoririle oficiale, chiar şi după ce, în 1993, guvernul Tony Blair o va exclude de pe lista civilă[35].

Încearcă să-şi găsească liniştea şi să-şi aline suferinţa retrăgându-se în fiecare primăvară într-o staţiune de pe insula Mosquito, din Marea Caraibilor, paradisul celor din lumea bună. Numai aici încearcă să fie ea însăşi. Oceanul, nisipul şi natura paradiziacă îi redau echilibrul acestei femei sensibile. Aici se poate simţi în largul ei, înconjurată de o curte făţarnică, unde se adună prieteni falşi, admiratori şi paraziţi. Îi place mult să înoate şi să-şi petreacă timpul pe plajă, savurând un cocktail…

Şi totuşi, destinul cel crud nu doarme. În 1985, Margaret este operată de urgenţă de o tumoare la plămânul stâng. Trece printr-o mare primejdie, însă îşi revine rapid datorită constituţiei ei solide. Se pare că, din acest moment, încearcă să-şi schimbe stilul de viaţă, reducând consumul de tutun. De altfel, aproape nimeni nu-i mai acordă importanţă. Acum, în prim-plan se află Diana, blonda prinţesă de Wales, şi strălucitoarea ducesă de York, în timp ce Margaret nu mai este decât o umbră din ce în ce mai estompată, o mătuşă bătrână care este invitată să joace roluri secundare, în momentele în care ceilalţi membri ai familiei regale nu sunt disponibili…

Deşi, odată cu vârsta, Margaret pare a face dovada unei oarecare înţelepciuni, ultimii ani de viaţă îi vor aduce şi mari suferinţe. Afectată de două atacuri cerebrale, fiind din ce în ce mai slăbită, se stinge în pace, în somn, la spitalul King Edward VII din Londra, pe 9 februarie 2002. Unul dintre apropiaţi, lordul St John of Fawsley, comentează: „A avut o

viaţă tumultuoasă, e adevărat, dar la sfârşit, în ultimii zece ani, ajunsese oarecum «la liman».“

Prinţesa de pe insula Mosquito se reîntâlnea cu fantomele castelului Glamis…

---

35. Lista persoanelor care beneficiază de fondurile alocate de guvernul britanic pentru întreţinerea casei regale (n. tr.).

Lusus habet finem: cygnis descendere tempus,
Duxerunt collo qui iuga nostra suo.
Lebede cu-albe grumazuri ce-aţi tras
carul meu cu credinţă,
Vremea e să vă opriţi, jocul zglobiu s-a sfârşit.

Ovidiu, *Arta iubirii*,
Cartea III, 809–810
(traducere din latină
de Maria-Valeria Petrescu).

CAPITOLUL I – Clitemnestra

**** Dictionnaire de la Grèce antique*, Albin Michel, 2000.

BERTIÈRE (Simone), *Apologie pour Clytemnestre*, Éditions de Fallois, 2004.

ESCHYLE , *L'Orestie: Agamemnon – Les Choéphores – Les Euménides*, (tr. de Daniel Loayza) Flammarion, 2001.

VAN HEEMS (Gilles), *Dieux et héros de la mythologie grecque*, J'ai Lu, 2003.

CAPITOLUL II – Izabela

GOLD (Alan), *Jézabel*, Michel Lafon, 2003.

KELEN (Jacqueline), *Les femmes de la Bible*, Renaissance du Livre, 2002.

La Bible de Jérusalem, la Sainte Bible, tr. de l'École biblique de Jérusalem.

CAPITOLUL III – Cleopatra

**** Cléopâtre*, Elcy, 2005.

BENOIST-MÉCHIN (Jacques), *Cléopâtre ou le rêve évanoui*, Perrin, 1999.

DAUXOIS (Jacqueline), *Cléopâtre*, Pygmalion, 2000.

MARTIN (Paul-M.), *Antoine et Cléopâtre: la fin d'un rêve*, Éditions Complexe, 2002.

MOSSÉ (Claude), *Les nouvelles impostures de l'Histoire*, Éditions du Rocher, 2005.

RACHET (Guy), *Cléopâtre, le crépuscule d'une reine*, Critérion, 2002.

SCHWENTZEL (Christian-Georges), *Les Pharaons d'Égypte, de Narmer à Cléopâtre*, Milan, 2002.

CAPITOLUL IV – Messalina

DAUXOIS (Jacqueline), *Messaline*, Pygmalion, 2002.

LE GLAY (Marcel); VOISIN (Jean-Louis); LE BOHEC (Yann), *Histoire romaine*, PUF, 2002.

PETIT (Paul), *Histoire générale de L'Empire romain, le Haut-Empire*, Seuil, 1978.

VEYNE (Paul), *La société romaine,* Seuil, 2001.

CAPITOLUL V – Teodora

BRÉHIER (Louis), *Le monde byzantin: vie et mort de Byzance*, Albin Michel, 1992.

GRÈCE (Prince Michel de), *Le palais des larmes*, Pocket, 2003.

MARAVAL (Pierre), *L'empereur Justinien*, PUF, 1999.

RACHET (Guy), *Théodora, impératrice d'Orient*, Éditions du Rocher, 2001.

CAPITOLUL VI – Fredegonda

BEGAT (Claude), *Frédégonde, reine sanglante*, L'Harmattan, 2004.

GEARY (Patrick J.), *Naissance de la France: le monde mérovingien*, Flammarion, 1999.

LANTERI (Roger-Xavier), *Brunehilde, la première reine de France*, Perrin, 1995.

LANTERI (Roger-Xavier), *Les Mérovingiennes*, Perrin, 2000.

THIERRY (Augustin), *Récits des temps mérovingiens*, Éditions Complexe, 1999.

CAPITOLUL VII – Isabelle a Franţei

CASSAGNES-BROUQUET (Sophie), *Histoire de l'Angleterre médiévale*, Ophrys, 2000.

DRUON (Maurice), *Les rois maudits*, 7 vol., Livre de Poche, 1973.

FAVIER (Jean), *La guerre de Cent Ans*, Fayard, 1991.

LE CLECH (Sylvie), *Philippe IV le Bel et les derniers Capétiens*, *1268–1328*, Tallandier, 2002.

CAPITOLUL VIII – Lucrezia Borgia

BURCKARD (Johannes), *Dans le secret des Borgia*, *1492–1503*, tr. de Joseph Turmel, Tallandier, 2003.

CHAUVEL (Geneviève), *Lucrèce Borgia, la fille du pape*, Pygmalion, 2000.

CLOULAS (Ivan), *Les Borgia*, Fayard, 1987.

HEERS (Jacques), *La cour pontificale au temps des Borgia et des Médicis: 1420–1520*, Hachette Littératures, 2003.

CAPITOLUL IX – Margareta de Valois

**** Mémoires de Marguerite de Valois*, présentés par Yves Cazaux, Mercure de France, 2004.

BORDONOVE (Georges), *Les rois qui ont fait la France, Henri IV le Grand*, Pygmalion, 1997.

CASTELOT (André), *La reine Margot*, Perrin, 1999.

CLOULAS (Ivan), *Catherine de Médicis: la passion du pouvoir*, Tallandier, 1999.

DELORME (Philippe), *Histoire des reines de France, Marie de Médicis*, Pygmalion, 1998.

GARRISSON (Janine), *Marguerite de Valois*, Fayard, 1994.

CAPITOLUL X – Christina a Suediei

**** Maximes de Christine, reine de Suède*, préface de Chantal Thomas, Rivages, 1996.

GOBRY (Ivan), *La reine Christine*, Pygmalion, 2001.

HEYDEN-RYNSCH (Verena von der), *Christine de Suède: la souveraine énigmatique*, Gallimard, 2001.

KERMINA (Françoise), *La reine Christine*, Perrin, 1998.

QUILLET (Bernard), *Christine de Suède*, Fayard, 2003.

CAPITOLUL XI – Catherine-Charlotte de Monaco
CARS (Jean des), *Il était une fois Monaco*, Éditions du Rocher, 1996.
DECAUX (Alain), *Monaco et ses princes*, Perrin, 1997.
DELORME (Philippe), *Les Grimaldi, 700 ans d'une dynastie*, Balland, 1997.
DUMAS (Alexandre), *La princesse de Monaco, vie et aventures*, Roissard, 1987.

CAPITOLUL XII – Ecaterina II a Rusiei
*** *Catherine II: correspondance*, Mercure de France, 2001.
CARRÈRE D'ENCAUSSE (Hélène), *Catherine II*, Bayard Centurion, 2005.
OLDENBOURG (Zoé), *Catherine de Russie*, Gallimard Folio, 1986.
TOLSTOÏ (Tatiana); DOLLÉ (Joëlle), *Catherine II et son temps*, Mango, 1999.

CAPITOLUL XIII – Carolina de Brunswick
FASER (Flora), *The unruly queen*, John Murray Pub., 2004.
MAUROIS (André), *Histoire d'Angleterre*, Fayard, 1978.

CAPITOLUL XIV – Isabela II a Spaniei
BENNASSAR (Bartolomé), *Histoire des Espagnols*, Armand Colin, 1985.
BRODER (Albert); CHASTAGNARET (Gérard); TEMIME (Émile), *Histoire de l'Espagne contemporaine de 1808 à nos jours*, Aubier-Montaigne, 1979.
URDIEL (Isabel), *Isabel II. No se puede reinar inocentemente*, Espasa-Calpe, 2004.
VILAR (Pierre), *Histoire de l'Espagne*, PUF, 1971.

CAPITOLUL XV – Marie Bonaparte
BERTIN (Célia), *Marie Bonaparte*, Perrin, 2004.
BOURGERON (Jean-Pierre), *Marie Bonaparte et la psychanalyse: à travers ses lettres à René Laforgue et les images de son temps*, Honoré Champion, 1993.
BOURGERON (Jean-Pierre), *Marie Bonaparte*, PUF, 1997.

CAPITOLUL XVI – Margaret a Marii Britanii
BERN (Stéphane), *God save the Queen!*, Michel Lafon, 1998.
DELORME (Philippe), *La Reine Mère, légendes et vérités*, Balland, 2003.
MEYER-STABLEY (Bertrand), *La véritable Margaret*, Pygmalion, 2000.
MEYER-STABLEY (Bertrand), *La vie quotidienne à Buckingham, de Victoria à Elisabeth II*, Hachette, 2001.
MONSIGNY (Jacqueline); BERTRAND (Franck), *Moi, Elizabeth II, reine d'Angleterre: Mémoires apocryphes*, Michel Lafon, 2005.
WILSON (Andrew Norman), *Grandeur et décadence de la maison Windsor*, Presses de la Cité, 1993.